PONTIFICIUM INSTITUTUM UTRIUSQUE IURIS
THESES AD LAUREAM N. 62

SAC. VINCENTIUS J. HINES
DOCTOR IURIS CANONICI

DE CONIUGUM SEPARATIONE AC DE CIVILI DIVORTIO IN IURE CANONICO ET IN IURE CIVILI STATUUM FOEDERATORUM AMERICAE SEPTENTRIONALIS

OFFICIUM LIBRI CATHOLICI - ROMAE 1949 - CATHOLIC BOOK AGENCY
APUD CUSTODIAM LIBRARIAM PONT. INSTITUTI UTRIUSQUE JURIS
PIAZZA S. GIOVANNI IN LATERANO, 4

PONTIFICIUM INSTITUTUM UTRIUSQUE IURIS

SAC. VINCENTIUS J. HINES
DOCTOR IURIS CANONICI

De coniugum separatione ac de civili divortio in iure canonico et in iure civili Statuum Foederatorum Americae-Septentrionalis

Thesis ad lauream in iure canonico

OFFICIUM LIBRI CATHOLICI - ROMAE 1949 - CATHOLIC BOOK AGENCY

Perlegimus et adprobamus

JACOBUS VIOLARDO, *Professor Juris Canonici*
CONRADUS BERNARDINI, *Professor Iuris Civilis*

Visa:

P. ACACIUS COUSSA, *DECANUS*

Romae, die 30 julii 1949

Imprimatur:

✝ ALOYSIUS TRAGLIA
Archiep.us Caesarien. Vicesgerens.

Romae, e Vicariatu Urbis
die 30 julii 1949

PROOEMIUM

Quaestio praecipua, in hoc studio tractata, est utrum et sub quibus conditionibus Ordinarius loci possit aliquando concedere subiecto suo, legitime ac licite a coniuge separato, licentiam tribunal civile adeundi, ut decretum divortii pleni ad iura sua civilia protegenda obtineat, cum mente vero explicita ne ad novas nuptias umquam transeat. Quae quaestio tractatur, prae oculis peculiariter habitis conditionibus, quae apud St.F.Am. hodie vigent, ubi malum divortii latius patet. Re vera, numerus divortiarum per annum in St.F.Am. est hodie maior quam in qualibet alia natione. Singulis annis plus quam quinquies centena millia decretorum divortiorum a tribunalibus civilibus St.F.Am. conceduntur; et anno 1946 numerus decretorum concessorum usque ad 613.000 pervenit, numerus maximus nempe in historia cuiuslibet nationis totius orbis. Quod denotat esse ut quasi tamquam usus necessarius vitae quotidianae nunc, malo fato, accipiatur ab hominibus viatoribus.

Praeterea, nimis dolendum est, quod haud pauci, qui talia decreta divortii sollicitant et obtinent, fidem Catholicam confitentur. Insuper plurimi divortium obtinent sine praevia permissione auctoritatis ecclesiasticae talem processum divortii instituendi, vel etiam sine ulla permissione petendi separationem secundum normas iuris canonici. Fateri autem debet legislationem Ecclesiae super separationem et divortium non bene intelligi ab omnibus fidelibus in St. F. Am. Omnes quidem intelligunt ad novas nuptias post divortium transire prohibitum esse; sed plurimi falso credunt se posse divortium a tribunali civili sollicitare absque necessitate permissionem praeviam auctoritatis ecclesiasticae obtinendi. In genere ipsi sunt in bona fide et non sunt culpabiles, quia in nonnullis dioecesibus St. F. Am. legislatio super quaestionem coniugum separationis nondum bene et clare populo proposita est. Quapropter plurimi non solum lai-

corum sed etiam clericorum separationem coniugum, ut infelicem sed non ut culpabilem, habent. Ratio est quia in quibusdam dioecesibus haec salebrosa quaestio ab auctoritate dioecesana vitata est; et officium difficile et ingratum edocendi coniuges infelices in hac materia fastidiosa parochis et confessoribus solum incumbit. Nulla norma generalis ad has difficultates solvendas ab auctoritate legitima condita fuit, ita ut singuli sacerdotes solutionem quaestionis in operibus iuris canonici et theologiae moralis quaerere conantur. Ideo existunt multae discrepationes et magna varietas opinionum et procedurarum, quae nimiam efficiunt confusionem non solum apud clerum sed etiam apud fideles et advocatos Catholicos. Cum animo et spe firma hanc confusionem aliquantulum dissipandi et normas generales, in hac materia, pro dioecesibus St. F. Am. recte proponendi, libenter perfecimus dissertationem, de qua agitur.

Quae dissertatio in quatuor partibus praecipuis dividitur. In prima parte exponitur lex Ecclesiae de separatione coniugum uti in can. 1128-1132 C.I.C. invenitur. Hanc autem primam partem fuse tractavimus, quia ipsa est fundamentum necessarium quaestionis praecipuae, quae in parte secunda tractatur. Propterea in hac prima parte exponimus legem Ecclesiae cum commentario fundato in studio illorum auctorum, qui ante et post Codicem in hac materia scripserunt. Commentarium nostrum etiam a sententiis S. R. Rotae profluit, quarum auctoritas ubique recognoscitur, ut fons primaria et perutilis iurisprudentiae ecclesiasticae.

In parte secunda disputamus punctum supremum controversum, scilicet utrum Ordinarius loci possit an non licentiam concedere, ut aliquando processus divortii coram tribunali civili tractetur. Interim examinamus quaestionem tolerantiae sollicitationis ac pronuntiationis divortii in casibus peculiaribus. Quod non solum ex parte coniugum, sed etiam ex parte iudicum, advocatorum necnon testum ad trutinam revocamus. Hac in parte opiniones duarum scholarum exploramus quae sunt: illa, dicta rigida, quae negat licentiam umquam concedi posse, et illa, dicta benigna, quae tolerantiam sub quibusdam conditionibus ultro admittit. Opinionem scholae strictioris interpretationis omnino reiicimus; dum illam scholae benignae cum certis cautelis accipimus. Quapropter in fine huius secundae partis, no-

stram sententiam ad rem exponimus, demonstrando quod Ordinarius talem licentiam concedere non debet, nisi rarius et forsan tantum quando omnino necessarium est ad mala peiora impedienda vel corrigenda, quae quidem a sola separatione minime possunt impediri vel corrigi.

Cum autem hoc studium respiciat particulares conditiones legales, quae apud St. F. Am. existunt, necessarium fuit dedicare partem integram, sc. tertiam, expositioni legum civilium circa separationem et divortium, uti in singulis Statibus St. F. Am. vigent. Ex hac expositione summaria, facile videtur multiplicitas et varietas legum circa separationem et divortium in singulis Statibus. Leges autem in plurimis Statibus inter se valde discrepant. Ita in aliquibus Statibus lex separationis existit, in aliis non. Insuper in certis Statibus, ubi talis lex existit, coniugem innocentem adequate non protegit. Sine scientia plena harum legum civilium in St. F. Am. vigentium, impossibile est plane solvere quaestionem de tolerantia sollicitationis separationis legalis vel divortii pleni ante tribunal civile.

In parte quarta et ultima proponimus aliqua consentanea ac opportunia media ad usum perniciosum divortii in dioecesibus St. F. Am. quam maxime minuendum. Ad hoc attingendum quadruplex propositum innuimus, scilicet:

1 - *ut in singulis dioecesibus moderatores quoad coniugum separationem peragendam apte constituantur;*

2 - *ut normae clarae et utpote communes in subiecta materia in singulis dioecesibus rite promulgentur, ita ut hodierna ignorantia et nota confusio prorsus dissipentur;*

3 - *ut poenae salutares eis, qui auctoritatem Ecclesiae in hac materia spernunt, opportune infligantur;*

4 - *ut in singulis dioecesibus ratio educationis praenuptialis firmiter habeatur, ita ut mala separationis et divortii vitentur et proinde maior stabilitas vitae familiaris appareat et foveatur.*

Quibus peractis speramus fore ut exemplar seu vulgo " ideale " familiae Christianae, quod magni momenti non solum pro Ecclesia sed etiam pro Statu est, ubique terrarum et praesertim

in patria nostra iterum vivat ac floreat. Leges civiles populi philosophiam vitae eiusdem populi saepe exprimunt. Audemus sperare quod actiones et exempla Catholicorum, clericorum simul ac laicorum, leges civiles circa matrimonium patriae nostrae ita afficiant, ut doctrinae catholicae magis ac magis sese conforment.

Reliquum est gratias agere omnibus, qui nos in hoc studio, adiutorium ultro citroque praestiterunt: Imprimis E. Henrico J. O'Brien D.D., Ordinario Hartfordiensis, St. F. Am., qui nobis opportunitatem praebuit iuri canonico in Urbe studenti, itemque clarissimis professoribus Pontificii Athenaei Lateranensis, Instituti Utriusque Iuris, praecipue vero Ill.mo ac Rev.mo Jacobo Violardo, huius dissertationis moderatori, pro auxilio et consiliis nobis libenter datis. Habeant igitur omnes, a nobis heic publice actas, debitas grates.

AUCTOR

PARS PRIMA

De personali separatione coniugum in iure canonico

PARS PRIMA

DE PERSONALI SEPARATIONE CONIUGUM

CAPUT I

NONNULLAE PRAECIPUAE PRAENOTIONES

ART. 1. — *De officio cohabitationis coniugum.*

Docet Sancta Mater Ecclesia matrimonium esse contractum, quo vir et mulier tradunt et acceptant ius in corpus, perpetuum et exclusivum, in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem [1]. Qui contractus bilateralis non est humanae sed divinae originis [2]. Matrimonium enim institutum fuit a Deo et semper tamquam quid sacrum, etiam pro non-baptizatis, habitum est [3]; imo supra modum differt ab omnibus aliis contractibus humanis. Est quidem contractus sui generis [4]. Dominus Noster Jesus Christus hunc contractum inter baptizatos ad dignitatem sacramenti evexit; quare baptizati nequeunt validum contractum matrimonialem inire, quin eo ipso sacramentum conficiant [5]. Propterea validum matrimonium inter duos baptizatos, si est ratum et simul consummatum, ita remanet omnino indissolubile ut a nulla humana auctoritate vel potestate nullaque causa dissolvi possit [6].

---

1 Cod. iur. can., c. 1081.

2 Pius XI, encycl. « Casti connubii », 31 dec. 1930, A.A.S., XII (1930) 539-592; Leo XIII, encycl. « Arcanum », 10 feb. 1880, A.A.S., XII (1880) 385-402.

3 loc. cit.

4 loc. cit.

5 Cod. iur. can., c. 1012.

6 Cod. iur. can., c. 1118.

Nullum dubium est, quin consilium Dei Creatoris in matrimonio instituendo fuerit instituere naturale medium pro generis humani propagatione, tum pro hac vita terrestri tum etiam et principaliter pro vita ipsa aeterna in coelis. En ratio, ob quam Ecclesia Christi contra adversarios et innovatores semper tenuit finem primarium matrimonii esse procreationem et educationem prolis, finem secundarium autem mutuum adjutorium et remedium concupiscentiae [1]. Jamvero medium naturale et commune ad hos fines prosequendos est cohabitatio coniugum. Possumus enim dicere quod hoc officium cohabitationis oritur ex iustitia, quia secus difficile esset coniuges iure coniugali uti et praesertim quasi impossibile esset coniuges habere opportunitatem mutui vitae adiutorii.

Officium vitae communionis confirmatur ex Gen. 11, 24: « Relinquet homo patrem suum et matrem suam et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una ». In ipso veteri iure Romanorum vigebat haec obligatio vitae communis. Romani matrimonium definiebant: « coniunctio maris et feminae, *consortium omnis vitae*, divini et humani iuris communicatio » [2]. Individua ergo vitae consuetudo ius coniugum est atque obligatio; proprio propterea arbitrio eam abrumpere ipsi nequeunt, sed servare tenentur.

Verum cohabitatio non pertinet quidem ad essentiam [3], sed tantum ad integritatem matrimonii. Essentia contractus matrimonialis reapse consistit in mutuo consensu partium [4], per quem utraque pars tradit alterae ius perpetuum et exclusivum in corpus suum et, in eodem tempore, acceptat idem ius in corpus alterius. Obiectum ergo formale et essentiale matrimonii est naturalis vitae consuetudo, et nominatim ius in corpus in ordine ad actus per se aptos ad prolis generationem [5].

At, quaeso, etiamsi non pertineat ad essentiam matrimonii,

---

[1] Cod. iur. can., c. 1013.
[2] Dig. I, XXIII Tit. II, L. I.
[3] Cod. iur. can., c. 1104-1107.
[4] Gasparri, *De matrimonio*, 2 voll. Typis Polyglottis Vaticanis, 1932, II, n. 776. - Cappello, *De sacramentis*, III, Taurinorum Augustae, 1939, n. 823.
[5] Gasparri, op. cit., I, n. 7.

nihilominus cohabitatio coniugum est omnino necessaria vel minus opportuna ac perutilis ad matrimonii integritatem et plenitudinem [1].

Etenim sine cohabitatione coniuges, uti iam dictum supra, non possunt debito coniugali regulariter et convenienter satisfacere [2]. Unde merito Ecclesia pro coniugibus urget gravem obligationem ad servandam vitae coniugalis communionem, nisi iusta causa eos excuset [3]. Obligatio autem supponit non solum cohabitationem thori, sed etiam communionem totius vitae. Ceterum, nostris diebus, haec mutua participatio vitae coniugalis magni momenti est ad domum stabilem et ad vitam familiarem felicem reddendam [4].

Quibus positis, cum vitae communio solum ad integritatem et non ad essentiam matrimonii spectet, in certis casibus possibile erit ut coniugum cohabitatio cesset sine iniuria vinculi matrimonialis. Vita communis non est tam essentialis ut vinculum matrimoniale sine ea non possit existere. In certis casibus possunt adesse peculiares circumstantiae abnormes vel intolerabiles ita ut necessarium sit remedium extremum, nempe separationem coniugum, vinculo autem manente ac sine possibilitate pro ipsis aliud matrimonium ineundi.

Ut iam diximus, vitae communio ad integritatem et perfectionem, etsi non ad essentiam, matrimonii spectat. Sine enim hac vitae communione nequeunt coniuges tres matrimonii fines rite consequi: sc. prolis educationem, mutuum adiutorium et remedium concupiscentiae [5]. Non est dubium quod matrimonium habendum est validum, etiamsi partes ante celebrationem matrimonii pactum numquam cohabitandi inter se fecerint [6]. Quod evenire poterit: ex. gr. in matrimonio conscientiae, quod semper tamquam validum habetur [7]. Sed certum est quod si, in tali

---

[1] Wernz-Vidal, *Ius matrimoniale*, Romae, 1946, n. 29.
[2] Loc. cit., n. 600.
[3] Cod. iur. can., c. 1128.
[4] Pius XI, encycl. « Casti connubii », 539-592.
[5] Payen, *De matrimonio in missionibus* (3 voll., Zi-ka-wei, 1936). II, n. 2452, pp. 794-796; De Smet, op. cit., n. 251, p. 222.
[6] Cappello, op. cit., vol. V, p. 818, n. 823 bis.
[7] C.I.C. can. 1104-1107.

pacto non cohabitandi, partes apertam et probatam intentionem habuerint permanenter excludendi etiam ipsum ius ad actus per se aptos ad prolis generationem, matrimonium censeri poterit invalidum, quippe quod tale pactum est contra finem primariam matrimonii, nempe procreationem et educationem prolis [1], omnibus pacifice tamen consentientibus quod matrimonium nullatenus consistit in actuali exercitio supra dicti iuris.

Separatio tantum a thoro et a mensa cum ad forum externum non pertineat, privata auctoritate semper fieri potest [2]. Talis separatio, certe ad tempus, fieri potest aut mutuo consensu coniugum, v. g. si coniuges vitam magis perfectam sequi volunt secundum consilium Apostoli Pauli [3] aut etiam auctoritate propria unius coniugis, altero coniuge invito, v. g. si adulterium alterius partis moraliter certum est, vel si altera pars morbo contagioso laboret.

In canonibus Codicis Iuris Canonici expresse tractatur sola separatio habitationis, etiamsi in titulo uniantur tres modus separationis, nempe thori, mensae et habitationis.

Verum duae priores separationes ex separatione habitationis proficiscuntur. Separatio tamen habitationis permittitur solum in determinatis casibus; et peculiares adsunt leges quae eiusdem modos, effectus et tempus sedulo statuunt.

Separatio habitationis interest insuper ordinem publicum; ac proinde sub imperio legis subiaceat oportet. Auctoritas publica in re matrimoniali rite baptizatorum hominum est Ecclesia tamquam societas visibilis. Ideoque, utrum coniuges cohabitent necne est cura auctoritatis publicae, nempe Ecclesiae. Lex ordinis publici partes regit atque imperium seu inspectionem auctoritatem postulat, quia status matrimonialis non solum ad coniuges sed etiam ad totam communitatem spectat. Re vera, matrimonium non est res privata, uti quilibet contractus humanus, sed res publica, id est, ad bonum publicum et sociale,

---

1 Sanchez I, lib. V, disp. 10, n. 3, p. 416 — « ... si sit pactum de non cohabitando ad tempus, non vitiare matrimonium; secus si sit pactum, numquam cohabitandi, quia ad essentiam matrimonii non pertinet ut omni tempore cohabitent coniuges bene tamen mutua habitatio... ».

2 Vermeersch, *Epitome iuris canonici*, II, n. 445.

3 I Cor., V, 10, 11.

divino et humano iure destinata. Item dicendum est et valet de separatione coniugum [1].

« Cum fit matrimonium, fit contractus cum Reipublica », dicebant iuristi regni Ludovici XIV in Gallia [2].

Finis secundarius matrimonii, nempe mutuum adiutorium, tamquam finis primarius saepe habetur, at immerito. Sane dolendum est quod haec proclivitas ad commodum individui plus quam collectivitatis valendum, etiam doctrinis certorum theologorum moralium de obligationibus matrimonialibus nocuit [3].

Separatio coniugum est saepe causa gravis scandali communitatis et bonum publicum vulnerat. Quando vero unitas familiae frangitur, fundamenta totius societatis civilis labefactantur. Quapropter, bonum particulare coniugis contra bonum collectivitatis praevalere numquam permitti debet. Quod confirmatur ab exemplo et usu saeculari Ecclesiae. Regulae vigentes apud S. R. Rotae tribunal hanc notam publicam separationis coniugum clare demonstrant. Nam regulae declarant causas separationis coniugum enumerari debere inter eas, ubi interventus promotoris iustitiae, defensoris officialis boni publici, « ex natura rei evidenter necessaria » est [4].

Si haec doctrina, nempe quod cohabitatio coniugum est obligatio ordinis publici, quae ex iustitia obligat, semper prae oculis haberetur, forte eveniret quod institutio separationis coniugum cum maiori claritate et logica in theoria, necnon maiori sapientia et firmitate in usu, revera regeretur. Insuper,

---

[1] Le Picard, *La Communauté de la Vie Conjugale*, pp. 43-67, et praesertim p. 65: « si l'unité d'un foyer est brisée, il en résulte secousse qui ne peut manquer d'ébranler quelque peu les fondations de la cité ». - Rosset, *De Matrimonio*, lib. VI, cap. III, art. 1, n. 4013: « Per illud (matrimonium) Ecclesia coniuges constituit in *munere seu functione quasi publica*, a qua non possunt propria auctoritate recedere, quin agant contra externam et publicam gubernationem... ».

[2] Blondeau et Evéret, Journal du Palais, T. I, p. 179.

[3] Le Picard, art. *Bien Public, Bien Privé*, in « Dictionnaire de Droit Canonique », p. 836: « Un individualisme excessif et insubordonné, issu de la Renaissance, avait placé l'individu au premier plan, minant les assises de la société, et il avait gagné l'Église même, où il contribua notamment à instaurer une prédominance de la théologie morale, directrice des consciences individuelles, sur le droit canonique, conducteur et protecteur de la collectivité ».

[4] Normae S. R. Rotae Tribunalis, Art. 27 § 1, apud Bernardini, *Leges Processuales vigentes apud S. Rotae Tribunal*, Romae, 1947, p. 18.

si casus ferat, haberi possit obligatio seu coercitio cohabitationis coniugum, etiam iure canonico, si et quatenus opportunum sit, necnon iure quoque civili, iuxta adiuncta legum ac populorum mores [1].

Art. 2. — *De competentia sive Ecclesiae sive Status in causis separationis coniugum decidendis*

Quis valet iudicare in causis separationis coniugum? Existunt in rerum natura duo societates perfectae, quae possunt actiones hominum iudicare: Ecclesia et Status [2].

Statui tamen competit tractare res temporales, Ecclesiae res spirituales. Semper fuit doctrina Ecclesiae si ambo coniuges fuerint baptizati, aut etiam alteruter solummodo baptizatus, ipsam habere exclusivam competentiam iudicandi causas separationis vel perpetuae vel ad tempus [3]. Si vero neuter coniux sit baptizatus, pertinet ad Statum separationem declarare. servatis servandisque tamen praescriptis iuris divini.

Leges Ecclesiae de competentia huiusmodi in canonibus 1016, 1960 et 1961 C.I.C. inveniuntur.

Ita can. 1016: « Baptizatorum matrimonium regitur iure non solum divino, sed etiam canonico, salva competentia civilis potestatis circa mere civiles eiusdem matrimonii effectus ».

Ita can. 1960: « Causae matrimoniales inter baptizatos iure proprio et exclusive ad iudicem ecclesiasticum spectant ».

Ita can. 1961: « Causae de effectibus matrimonii mere civilibus, si principaliter agantur, pertinent ad civilem magistratum ad normam can. 1016; sed si incidenter et accessorie, possunt etiam a iudice ecclesiastico ex propria potestate cognosci ac definiri ».

Porro effectus mere civiles vinculi matrimonialis sunt quidem ordinis temporalis et sacro vinculo extrinseci ab eoque

---

1 Le Picard, *La Communauté de la vie conjugale*, p. 257 ss. - Schmalzgrueber, *Ius Ecclesiasticum universum*, IV, Tit. XIX, p. 418, n. 123.
2 Leo XIII, encycl. « Immortale Dei », 1 nov. 1885, A.A.S. XVIII (1886), 161-180.
3 Cod. iur. can., c. 1960. - Conc. Trident., sess. XXIV, *de matrimonio*, can. 5-12.

separabiles; uti quaestiones v. g. de dote, de successione hereditaria, de alimentis et de rebus aerarium pertinentibus in genere. Hae omnes quaestiones tantum accidentaliter matrimonio accedunt et in se temporales manent. Quapropter iudex civilis habet super eisdem propriam competentiam et potest eas iudicare; sed notandum quod etiam iudex ecclesiasticus, si effectus mere civiles non sint praecipui sed tantum incidentales, potest eos iudicare et sententiam rite proferre [1].

At in nationibus, uti v. g. in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis, in quibus existit separatio completa Ecclesiae et Status, valde inutile est iudicem ecclesiasticum tractare has quaestiones temporales, quia sententia sua ab auctoritate civili, minime recognoscitur. Quare melius est ut in hisce Nationibus tribunal ecclesiasticum de effectibus mere civilibus non iudicet, sed eos tribunali civili plane remittat [2].

E contra separatio consortii baptizatorum, ut supra diximus, omnino competentiae Ecclesiae et non Status civilis pertinet [3]. Quae separatio coniugum habet plures quoque effectus civiles quoad vinculum matrimoniale, qui enumerari non possunt. Obligatio v. g. cohabitandi pro sponsis directe a vinculo matrimoniali provenit et ad eius integritatem confert. In causis autem separationis coniugum quaestio primaria et praecipua semper est quaestio moralis, nempe utrum existat an non iusta causa, quae excuset coniuges a gravi obligatione servandi vitam coniugalem communem. Proinde Status civilis iurisdictione caret tractandi etiam causas tantum incidentales et ipsos effectus mere civiles, donec Ecclesia causam praecipuam non iudicaverit et simul declaraverit adesse iustam causam pro separatione coniugum quoad habitationem, firmo manente vinculo matrimoniali.

In statibus Foederatis Americae Septentrionalis, praeter legislationem universalem et canonicam, existit etiam legislatio ecclesiastica particularis de separatione coniugum. Tertium Con-

---

[1] WERNZ-VIDAL, *Ius Matrimoniale*, n. 687.

[2] GOLDSMITH, *The Competence of Church and State over Marriage - Disputed Points* (The Catholic University of America Canon Law Studies, n. 197, Washington, D.C.: The Catholic University of America, 1944) p. 101.

[3] KAY, *Competence in Matrimonial procedure* (C.U.A. n. 53, 1929) p. 42-45.

cilium Plenarium Baltimorensis in decretis de sacramento matrimonii, anno 1884, ita declaravit:

> « Iis omnibus, qui matrimonio coniuncti sunt, praecipimus, ne inconsulte auctoritate ecclesiastica, tribunalia civilia adeant ad obtinendam separationem a thoro et a mense.
> Quod si quis attentaverit, sciat se gravem reatum incurrere, et pro Episcopi iudicio puniendum esse » [1].

Nostris diebus cum ubique locorum et in quovis coetu societatis constet vigere modum levem, quo matrimonia ineuntur et quam cito violantur, cum magis et magis frequenter apud omnes facilior appareat proclivitas ad hanc materiam gravem separationis coniugum auctoritate privata statuendam, spreta qualibet auctoritate publica Ecclesiae, cum malum divortii civilis adhuc regnet, omnino necessarium, perutile et praeopportunum videtur legem Codicis Iuris Canonici et legislationem Conciliorum Baltimorensis ad rem, de qua agitur, quam maxime roborare seduloque tutari [2].

Art. 3. — *Peropportunae Responsiones adversus obiectiones Protestantium atque advocatorum civilis divortii*

Separatio coniugum, uti concipitur in lege canonica, oppugnatur a Protestantibus et ab advocatis moderni divortii, qui fortiter separationem condemnant, quam dicunt immoralem insufficientemque in suo proposito et infelicem in suis effectibus.

Protestantes, qui divortium aperte recognoscunt, accusant quidem Ecclesiam Catholicam introduxisse novitatem immoralem doctrinae Evangelii plane oppositam [3]. Quae vero accusatio Protestantium a Concilio Tridentino aperte damnata est [4]. Con-

[1] Acta et Decreta Concilii plenarii Baltimorensis tertii, 1884, Baltimore, John Murphy, 1886, n. 126.

[2] « The American Ecclesiastical Review », Dec. 1935, pp. 553-565, *The Church's Power in the State,* Jerome D. Hannon, D.D., J.C.D.

[3] Matt. V, 32 et XIX, 9.

[4] Conc. Trident. can. VIII, sess. XXIV: « Si quis dixerit Ecclesiam errare, cum ob multas causas, separationem inter coniuges, quoad torum seu quoad cohabitationem, ad certum incertumve tempus fieri posse decernit: anathema sit ». In canone praecedenti, negat idem Concilium adulterium esse legitimam solvendi vinculum causam.

cilium enim non modo indissolubilitatem vinculi matrimonii plene affirmavit, sed etiam doctrinam de usu continuo Ecclesiae permittendi separationem coniugum, pro causis determinatis, defendit [1]. Post Concilium Tridentinum haec doctrina est de fide tenenda.

Advocati divortii dicunt separationem non esse remedium sufficiens pro malis, quae existunt, quando vita communis maritalis impossibilis vel intolerabilis evadit. Tenent quidem separationem esse fontem immoralitatis [2].

Sed illa separatio non est per se, ut volunt Protestantes, fons incontinentiae. Enixe enim petentibus, Deus gratiam tentationes et pericula incontinentiae vitandi non denegat. Insuper unica separationis causa perpetua est adulterium. In aliis casibus, « causa separationis cessante, vitae consuetudo restauranda est » (Can. 1131 § 2). Potest etiam evenire, ut coniuges non separati possunt ab omni matrimonii usu prohiberi. Hoc evenit in casu unius coniugis morbo perpetuo et graviter contagioso laborantis. Etiam Protestantes, hoc in casu, coniugi sano non concedunt facultatem solvendi matrimonium et, ob incontinentiae periculum, ad novas interim transeundi nuptias.

Equidem verum est quod separatio coniugum est innovatio christiana, quia populis antiquis, qui solum divortium completum agnoscebant, omnino ignota fuit. Notio merae separationis quoad thorum et habitationem ab antiquis legibus Romanorum est aliena praecise propter conceptum matrimonii Romanorum apud quos divortium iam vigebat, ac proinde inutilis erat coniugum separatio [3]. In legislatione enim antiqua mentio non fit de verbo « separatio ». Ita L. I D. de divort. XXIV, 2: « Dirimitur divortio, morte, captivitate vel alia contingente servitute utrius eorum ».

---

[1] Esmein, *Le mariage en droit canonique*, II, pag. 330 ss.

[2] Orazio Sechi, in « Enciclopedia Giuridica Italiana », vol. XV, parte II, v. *Separazione personale*, n. 1, pag. 565 ss.: « Esso (l'istituto della separazione personale) non è un rimedio, ma solo un palliativo... che se in qualche caso arreca un certo sollievo, in molti altri, anzi nella maggioranza, accresce il dolore. Sempre poi pone i coniugi in una situazione incerta ed anormale, perfettamente contraria ai principi di una sana morale ».

[3] Wernz-Vidal, *Ius matrimoniale*, n. 620, 6.

Attamen contra eos, qui condemnant, tamquam immoralem, separationem ab Ecclesia institutam, possumus opponere spectaculum horribile dissolutionis moralitatis et vitae familiaris a divortio effectum, praesertim diebus nostris, quando in multis nationibus concessio divortii tam facilis est, ut facta est obiectum risus et scandali.

Ecclesia Catholica, fidelis exemplo et doctrinae Christi, dissolutionem vinculi matrimonialis numquam admisit nec admittere potest iure divino sed quia est vera Mater debuit offerre remedium opportunum, si et quatenus cohabitatio maritalis impossibilis vel saltem intolerabilis fieret. Pro hac ratione posuit institutionem separationis quatenus ipsam essentialem matrimonii indissolubilitatem minime directe afficientem. Non debemus oblivisci quod separatio est semper remedium *extremum*. Ergo numquam debet peti vel concedi leviter, praesertim si coniuges adhuc iuvenes sunt, quia possunt exponi periculo gravi incontinentiae. Praeterea sors liberorum maximi momenti est et semper considerari debet ante concessionem seu permissionem separationis [1].

---

[1] Encycl. « Arcanum »: « Quod si res eo devenerint, ut convictus ferri diutius non posse videatur, tum vero Ecclesia sinit alterum ab altera seorsum agere, adhibendisque curis ac remediis ad coniugum conditionem accomoditis, lenire studet successionis incommoda; nec unquam committit, ut de reconcilianda concordia aut non laboret aut desperet... Verum haec extrema sunt... » (Codicis iuris canonici fontes, III, pag. 166).

CAPUT II

DE CONIUGUM SEPARATIONE IUXTA PRAESCRIPTA C.I.C.

ART. 1. — *Notiones Generaliores*

A - De coniugum separatione mutuo consensu peracta.

Codex in canonibus 1128-1132 describit institutum separationis personalis coniugum secundum normas traditionales iam formulatos in iure Decretalium [1].

Verum in his canonibus non fit mentio, quae ab omnibus admittitur, de separatione mutuo liberoque consensu peracta; uti si coniuges v. g. eligunt statum superiorem vitae, scilicet religiosum vel sacerdotalem. Haec facultas promovendi separationem, in ipso Evangelio fundata [2], non est a C.I.C. sublata; sed ob iustas causas possibilis ac facilis effecta est per dispensationem Sanctae Sedis [3].

Separatio temporanea, mutuo consensu et ex iusta causa, ab auctoritate ecclesiastica iure meritoque permittitur, quando existunt aliqua motiva supernaturalia e. g. desiderium maioris perfectionis vitae spiritualis [4]. In hoc casu necesse est ut nullum adsit periculum incontinentiae, neque oriatur scandalum. Haec separatio temporanea reapse permittitur etiam ex motivis natu-

---

[1] Decret. GREGORII IX, l.IV, tit. XIX, *De divortiis*, capp. I-VI.
[2] Matt. XXI, 29.
[3] WERNZ-VIDAL, *Ius matrimoniale*, n. 646.
[4] 1 Cor., VIII, 15.

ralibus et materialibus, dum modo sint honesta et gravia, e. g. ratione longi itineris, negotii, studii, servitii militaris, tempore belli etc. In omnibus his casibus persistit unio vera cordium et affectionis, quae manifestatur in desiderio reconstituendi quam primum vitam communem [1]. Notandum quod etiam si hae separationes permittuntur sine necessitate et cum permissione ecclesiastica, prae oculis habendum est quod separatio diuturna potest coniuges magno periculo incontinentiae exponere. Itaque consulendum est ut coniuges non sese separent, nisi ex causa vere gravi et solummodo ad breve tempus [2].

In aliis casibus non licet coniugibus mutuo consensu aut privata auctoritate sese separare sive permanenter sive ad tempus. Una exceptio huius regulae existit, quando crimen alterius coniugis certum est et periculum sit in mora [3].

Aliae separationes consensuales, perpetuae aut ad tempus factae, ob merum arbitrium vel ob aliam causam levem, omnino illicitae sunt [4].

B - De canonica «iusta causa», quae excuset coniuges a communi vita servanda.

Codex Iuris Canonici, in canone 1128, dicit explicite quod coniuges vitae coniugalis communitatem servare debent, nisi iusta causa eos excuset. Quomodo definitur iusta causa? Ut causa sit iusta, opus est ut sit legitima seu sufficiens et rationabilis (attentis nempe prudentia, aequitate et circumstantiis), habita ratione gravitatis legis, a qua excusatur. Quo enim gravior est lex, gravior requiritur causa [5].

---

[1] Le Picard, *La Communauté de la vie conjugale*, pag. 156 ss.

[2] Cappello, *De Sacramentis*, II, n. 825.

[3] C.I.C., c. 1131.

[4] S. R. Rotae Decisiones, vol. II, Decisio XXIV (5 iulii 1910), pag. 238 ss., in n. 13: « Theologi hodierni aliquantisper discesserunt a rigore antiquioris iurisprudentiae, docentes fas esse coniugibus quacumque ex legitima causa se ad invicem separare... Et in hoc praecipue discrepat haec sententia a rigore SS. Canonum... quia admittitur sponsos *privato consilio* et ob incompatibilitatem characterum se posse separare etiam in perpetuum ».

[5] Cicognani-Staffa, *Commentarium ad Lib. I C.I.C.*, Romae, 1942, vol. II, p. 617. - L'Ami du Clergé, XLV (1928), 122: « On voit ainsi la complexité et la compréhension du terme, ' iusta causa '. Cette expression désigne toutes les causes possibles, depuis le simple motif, la cause raisonnable, jusqu'à la necessité urgente. C'est à voir *d'après la gravité de la loi* ».

Propterea, gravitas « iustae causae », quae coniuges ab obligatione cohabitandi excuset, gravi obligationi a canone 1128 imponita, debet esse proportionata. Separatio quidem paucorum dierum non requirit causam tam gravem quam absentia diuturna. Ratio autem separationis debet esse certa et a lege canonica satis gravis, ut separatio permittatur, recognita. Notetur quod canon 1128 interpretari debet secundum regulam canonis 6, 2^{0}, vi cuius canones, qui ius vetus ex integro referunt, ex veteris iuris auctoritate, atque ideo ex receptis apud probatos auctores interpretationibus, esse aestimandi. Ut porro vis iuris veteris cognoscatur, ad auctores qui ante Codicem scripserunt nos referre debemus [1]. Plurimi auctores ante Codicem legitimitatem causarum separationis valde severe iudicaverunt. Aliqui, v. g. SANGUINETI, dicebant causam gravissimam esse necessariam pro legitimitate separationis [2]. Sanchez iudices ecclesiastices monuit, ut nullo modo, ob incontinentiae periculum. coniuges iuvenes separari permittere debeant [3].

Alii auctores declarant separationem esse semper malam et tantum ad maiorem malum avertendum eam permitti debere. Quod tenuit etiam iurisprudentia constans S. R. Rotae, et ante et post Codicem. Optima definitio iustae causae ad separationis legitimitatem necessariae et gravitatis causae, quae ab obligatione cohabitandi excuset, apud decisiones S. R. Rotae invenitur, ubi declaratur: « ... separatio tamen tori, mensae et habitationis, etiam temporanea, est *res gravis*, utpote publica,

---

[1] LE PICARD, *La Communauté de la vie conjugale*, p. 28: « Faut-il conclure qu'on peut tempérer la rigueur de l'enseignement ancien et chercher à spiritualiser davantage les rapports des conjoints pour les accommoder aux tendences des générations nouvelles? Cette conclusion serait erronée. Les auteurs du Code ont pris soin de marquer que leur oeuvre est *plus une oeuvre de refonte que de réforme*. Entre les canons rédigés par eux et le droit précédent il y a continuité... Cette règle générale (du Canon 6, 2^{0}), nous avons le droit de l'appliquer au canon 1128 ».

[2] SANGUINETI, *Iuris Ecclesiastici Institutiones*, 3 ed. Romae, Ex Typ. Polyglotto S. C. de Prop. Fide, 1896, p. 670.

[3] SANCHEZ, *De Matrimonio*, lib. IX, disp. 4, n. 5, p. 178: « Quare iudex ecclesiasticus *nullo modo* permittere debet coniuges iuvenes separatos esse ob incontinentiae periculum ».

obligationi naturali contraria, *ac periculis plena pro coniugibus*, specietenus de continentia servanda; quapropter separationis causa, ut sit legitima, debet esse proportionata, id est continere periculum sive animae sive corporis ita grave, ut cedat obligatio illa, qua coniuges servare vitae coniugalis communionem iure tenentur » [1].

Art. 2. — *De coniugum separatione in perpetuum necnon de causis pro ipsis vitae communis solvendi*

A - De adulterio eiusque requisitis condicionibus pro separatione etiam in perpetuum instituenda.

Dignitatem ac sanctitatem sacramenti matrimonii recte consideranti facile est comprehendere cur lex canonica separationem perpetuam membrorum Ecclesiae ob unam causam, scil. adulterium, permittit et quidem hanc causam cautionibus bene et clare determinatis probe circumdat.

Adulterium est contrarium ipsae naturae contractus matrimonialibus et obligationem fidelitatis directe violat [2].

Haec mutua fidelitas coniugum, semel violata, numquam plene restaurari potest. Peccatum et crimen adulterii absolvi possunt, sed factum violationis semper remanet. Pro hac ratione separatio perpetua ob causam adulterii permittitur coniugi innocenti, etiam invito altero coniuge, ex iure divino naturali et positivo cui accedit ius ecclesiasticum.

In can. 1129 C.I.C. statuitur lex Ecclesiae de coniugum separatione ratione adulterii quae in § 1 sic sonat: « Propter coniugis adulterium, alter coniux, manente vinculo, ius habet solvendi, etiam in perpetuum, vitae communionem, nisi in crimen consenserit, aut eidem causam dederit, vel illud expresse aut tacite condonaverit, vel ipse quoque idem crimen comise-

---

[1] S. R. Rotae Dec. XXII (1930), Dec. XLVII, p. 524, n. 2.

[2] Sanchez, *De Matrimonio*, I, X, disp. XV, n. 2, p. 389.

rit »; sed in § 2 opportune definit condonationem tacitam, referens, uti sequitur, normam iuridicam iudicandi hanc condonationem: « Tacita condonatio habetur, si coniux innocens, postquam de crimine adulterii certior factus est, cum altero coniuge sponte, maritali affectu, conversatus fuerit; praesumitur vero, nisi sex intra menses coniugem adulterum expulerit vel dereliquerit, aut legitimam accusationem fecerit ». Canon 1129 ex integro ius ante Codicem refert. Propterea, interpretari secundum auctorum probatorum opiniones debet [1].

Aliqui auctores, qui ante Codicem scripserunt, falso putaverunt separationem ob adulterium tantum viro posse concedi. Nunc vero ex verbis Codicis clare apparet quod uterque coniux, uxor sit vel sit maritus, habet ius ad separationem petendam, si alter coniux adulterium, dummodo probari possit, commisit.

Ergo, secundum canonem, ante declarationem separationis perpetuae, conditiones sequentes verificari debent:

A) Adulterium debet esse *perfectum* et *consummatum*; ita v. g. ad adulterium perfectum requiritur coitus consummatus per effusionem semini intra vas, debitum aut indebitum, adeoque copula per se apta ad generationem [2].

Propterea, actus mere praeparatorius, v. g. per turpem amicitiam, oscula, amplexus, tactus turpes, etc. non sufficit [3].

Quid dicendum est de copula mere inchoata, seu habita sine effusione seminis? Theoretice, hoc modum copulae non sufficit, sed practice, quia valde difficile est probare in foro externo defectus effusionis seminis, illud adulterium mere inchoatum fere semper habendum est tamquam verum et perfectum. In dubio consummatio semper praesumitur [4]. Praeterea, actus carnalis debet committi *cum tertia persona.* Ratio est quia praecise in hoc consistit violatio fidelitatis coniugalis, nempe in

---

[1] S. R. Rotae Dec. vol. XXIV (1932), Dec. XIX, p. 169 n. 3: « Citatus canon ex integro ius vetus refert; quapropter aestimandus est ex veteris iuris auctoritate atque ideo et receptis apud probatos auctores interpretationibus (can. 6, 2) ».
[2] Payen, op. cit. II, p. 807, n. 2467.
[3] Schmalzgrueber, op. cit., L. I, n. 99 ss.; Payen, loc. cit.
[4] Cappello, op. cit., III, p. 345-346, n. 826; Payen, loc. cit.

abusu proprii corporis, quod, in actu consensus matrimonialis, coniugi proprio perpetue et exclusive traditum est [1].

Ita, ob eandem rationem, iuxta sententiam communem auctorum adulterio aequiparantur sodomia, bestialitas, et onanismus cum tertia persona, quae delicta sunt legitimae causae separationis perpetuae [2].

Sunt aliqui auctores qui huiusmodi opinioni non congruunt. Ita Cappello, « at revera adulterium proprie dictum non sint; idcirco applicatio non occurrit » [3].

Item, Romani ab opinione communi differt et declarat quod haec peccata ab adulterio toto genere suo differunt. Secundum Romani, in causis separationis propter adulterium, cum sint res odiosae, obligemur verba non solum secundum propriam significationem intelligere (canon 18), sed etiam stricte ea interpretare (canon 19). Ergo, secundum Romani, peccatum sodomiae seu bestialitatis non est causa separationis perpetuae sed tantum separationis temporaneae, quae tamen possit esse etiam ad tempus indefinitum [4].

B) Adulterium debet esse *formale* et *culpabile*, i. e. conscienter ex libera adulterandi voluntate factum.

Non adest igitur causa separationis, si quidlibet se interponit huic libertati vel scientiae, ut v. g. bona fides, ignorantia invincibilis, fraus, oppressio, etc. Re vera, separatio in perpetuum est poena quae nonnisi propter culpam, comparti graviter iniuriosam, imponi potest. Disputatur inter auctores utrum metus gravis iniustus sit causa separationis [5].

---

1 Cod. iur. can., can. 1081 § 2.

2 Wernz-Vidal, op. cit., n. 639, p. 781: « Nam matrimonium eo tendit, ut coniuges fiant una caro. Quam fidem coniux perfecte frangit, qui bestialitatem vel sodomiam cum tertia persona exercet; nam carnem suam dividit cum alio ».

3 Op. cit. III, p. 345, n. 826.

4 Romani Sylvius, *De Matrimonio*, Editiones « Iustitia », Romae, 1945, p. 794-795, n. 1165.

5 Sanchez, I-X, disp. 5, n. 16; Rosset, VI, n. 3881, sq.; Wernz-Vidal, IV, n. 707, not. 114.

C) Adulterium debet esse *moraliter certum*, quia in dubio nemo iure suo privatur; sed in casu adulterio probatio generaliter est valde difficilis, quia hoc crimen natura sua saepe occultum est.

Quare probatio, vel saltem certitudo moralis oritur ex circumstantiis, ex coniecturis et rumoribus, vel etiam ex praesumptionibus aut suspicionibus, quas auctores solent vocare violentes, in quantum suspicionibus levibus vel probabilibus oppugnuntur [1]. Iurisprudentia S. R. Rotae valde severa est in hac quaestione probationum in causis separationis propter adulterium [2].

Praeter autem conditiones iam enuntiatas, sunt aliae, quae definiunt qualis fuerit conditio seu status partis innocentis in adulterio patrato, ut separatio declaretur:

A) Si coniux innocens *nullum consensum* adulterio dedit nec expresse nec tacite.

Consensus tacitus praesumitur si coniux innocens sciebat periculum criminis adulterii quod suus coniux commissurus erat, et eum facile impedire posset, nihilominus nihil ad illud impediendum fecit. Quo in casu existit indulgentia; debetur proinde applicare principium: « Consenti non fit iniuria » [3].

B) Si coniux innocens coniugem culpabilem *ad adulterium non excitaverit*, i. e. causam delicto non dedit.

Ius obtinendi separationem amittit coniux, qui proxime et directe est causa adulterii coniugis culpabilis. Proxime et

---

[1] Schmalzgrueber, op. cit., in h. tit., n. 115 ss.; p. 415 ss. - Sanchez, op. cit. III, lib. X, disp. XII, n. 45: « Hinc infertur dici praesumptionem violentam, ut dicatur plene probatum adulterium quando quis solus cum sola in loco abdito inventus est ». - C. 12, X, II, 23: « ... accusatores matrimonii produxerunt testes firmiter asserentes, quod, postquam mulier cum praedicto vero contraxerat matrimonium, consanguinem viri eiusdem solum cum sola, nudum cum nuda, in eodem lecto iacentem, ea, ut credebant, intentione, ut eam cognosceret carnaliter, viderunt ». Cf. etiam S. R. Rotae Dec. XXIV (1932), Dec. XIX, p. 169, n. 4.

[2] S. R. Rotae Dec. XXI (1929), p. 4-5, n. 4-5; et p. 525-529, n. 2-8.

[3] Reg. 27, R.I., in VI°.

directe causa est adulterii, coniux qui illud mandat vel qui ponat causam per se ad adulterium impellentem. Ita, v. g., vir, qui praevidens uxoris culpam, domi recipit pessimos viros, eosque solos cum sola uxore facile et libenter relinquit. Multo magis qui vendit v. g. uxorem, ut fiat alterius mulier. Coniux autem, qui remote tantum et indirecte est causa adulterii, non amittit hoc ius sese separandi post adulterium sui coniugis. Remote, seu leviter, et indirecte est causa adulterii coniux, qui aspera indole, continuis iurgiis, imo duris saevitiis, etsi allatis sine animo excitandi coniugem ad peccatum adulterii, occasio quidem est et qua talis intelligi potest ab aliis.

Disputatur inter auctores utrum coniux innocens causam adulterio det a frequenti negatione debiti coniugalis [1]. At cum agitur de privatione iuris, lex stricte interpretari debet [2]. Exinde videtur quod negatio frequens debiti coniugalis debet considerari ut provocatio ad adulterium et separatio, ob tale adulterium petita, negari merito debet.

C) Si coniux innocens *neque expresse neque tacite iniuriam*, sibi factam a coniuge culpabili, *eidem condonavit.*

Condonatio iniuriam abrogat. Signa autem condonationis sunt: usus matrimonii, affectus maritalis libere et sponte positus, a denuntiatione sese abstinere postquam de adulterio quisque certior factus sit etc. Quae condonatio, vel venia, in foro externo praesumitur, si intra sex menses coniux innocens coniugem adulterum non expulserit vel dereliquerit vel legitime accusaverit [3]. Sex menses sunt tempus utile (can. 35) et ergo computantur a die cogniti, non commissi, adulterii. Si autem coniux innocens impeditur a denuntiatione ex vi vel metu vel ex ignorantia sui iuris, non tenetur ad denuntiationem inter semestrem [4].

---

1 Cappello, *De Sacramentis*, III, n. 826; Payen, op. cit.; Wernz-Vidal, op. cit., p. 113, n. 639.

2 Cod. iur. can., c. 19.

3 Cod. iur. can., c. 1129 § 2.

4 Cappello, op. cit., n. 826, 6°.

D) Si adulterium *non fuit compensatum*, i. e. alter coniux idem crimen non commisit. « Paria delicta mutua compensatione tolluntur » [1]. « Mutua iniuria compensatur » [2].

Ergo si coniux ob adulterium alterius *proprie auctoritate* se separaverit et deinde ipse in adulterio lapsus fuerit, obligatur ad reassumendam vitae consuetudinem. Non conveniunt autem auctores utrum adulterium etiam post separationem a iudice ecclesiastico declaratam commissum obliget ad vitam matrimonialem restaurandam [3]. Sed certum est quod coniux non obligatur redire antequam alter de re controversa petat sententiam iudicis ecclesiastici.

Notandum quod coniux innocens nunquam tenetur se separationem petere. Separatio est ius, non obligatio. Nemo cogitur uti iure, naturali aut positivo, in sui dumtaxat favorem concesso (can. 69). Fieri potest quod obligatio sese separandi existat, si talis separatio ad coniugem reum reformandum contribuire valeat aut si cohabitatio continua cum parte rea possit esse aliquando causa scandali [4]. At in aliis casibus, praesertim quando peccatum adulterii ob fragilitatem humanam tantum semel commissum est et ubi non adest periculum infamiae aut scandali, coniux innocens potest parti culpabili, quae de signa poenitentiae, parcere; et propter bonum familiae et societatis hoc videtur semper consulendum ac promovendum [5].

B - De Accessu ad statum religiosum.

Tandem quia adulterium est causa separationis perpetuae, coniux innocens potest, dispensatione Sanctae Sedis, ad vitam

---

[1] C. 7, X, V, 16.

[2] Cod. iur. can., c. 2218 § 3.

[3] Schmalzgrueber, op. cit., n. 107 affirmat; S. Alphonsus, lib. VI, n. 967 et Regatillo, *Ius Sacramentarium*, Santander, « Sal Terrae », 1946, II, p. 394, n. 586, negant.

[4] Cappello, op. cit. III, p. 347, n. 827.

[5] PP. Pius XII, Discorsi agli sposi, Pia Società S. Paolo, Romae, 1942, 9 dec. 1942, p. 292: « Senza dubbio, fermo restando il vincolo matrimoniale, il diritto permette in determinati casi al coniuge innocente la separazione. Ma, salvo quando il pericolo di scandalo o l'interesse superiore dei figli o altra grave causa vi si opponga, la carità, che a tutto s'accomoda (1 Cor. 13, 7), invita e inclina alla sopportazione e al silenzio, che riconquista un cuore sviato... Certo, il dovere non obbliga... ma davanti a tali eroi della carità e della fedeltà non si può passare senza ammirarli ».

matrimonio contrariam, scil. religiosam, accedere, sive per susceptionem sacrorum ordinum, sive per professionem religiosam. Coniux reus ad hunc statum religiosum accedere nequit, nisi cum consensu partis innocentis et cum licentia Sanctae Sedis. At si coniux innocens, post separationis perpetuae declarationem, vitam religiosam suscepit et ita alteri coniugi continuationem vitae coniugalis impossibilem reddit, hic, qui adulterium commisit, potest et ipse permissionem petere statum religiosum assumendi. In talibus casibus haec permissio haud raro conceditur et prudenter consuli potest.

E contra si pars innocens separata, sive propria auctoritate sive post sententiam iudicis ecclesiastici, in vita laicali remanet, habet semper ius petendi vitae coniugalis reassumptionem. Viget enim obligatio, non vere legalis seu ex iustitia, sed solum ex aequitate vel caritate vitam coniugalem restituendi, maxime si ex reconciliatione magnum bonum publicum et familiare promovitur, aut malum saltem avertitur [1].

Art. 3. — *De motivis separationis coniugum ad tempus*

Quamvis adulterium unica sit causa separationis de iure perpetuae, tamen aliae subsunt causae separationis ad certum incertumque tempus.

Causae separationis coniugum ad tempus enumerantur in can. 1131 § 1 C.I.C.: « Si alter coniux sectae acatholicae nomen dederit; si prolem acatholice educaverit; si vitam criminosam et ignominiosam ducat; si grave seu animae seu corporis periculum alteri facessat; si saevitiis vitam communem nimis difficilem reddat, haec aliqua id genus, sunt pro alio coniuge totidem legitimae causae discedendi, auctoritate Ordinarii loci, et etiam propria auctoritate, si de eis certo constet, et periculum sit in mora ».

---

[1] Pius PP. XII, ibid., p. 296: « Qual prova, qual ora è questa? E la prova e l'ora, in che l'amore coniugale si confonde, sublimandosi, con l'amore del prossimo verso il caduto ferito sulla via di Gerico, per soccorrerlo, per curarlo, per consolarlo, per amarlo come se stesso. E qual prossimo più prossimo che il marito alla moglie, la moglie al marito? Allora l'uno verso l'altra diventa il pio samaritano o la pia samaritana, e la scambievole affettuosa assistenza e cura e preghiera un nuovo suggello della fedeltà giurata innanzi a Dio e nel suo amore ».

Notandum quod hic elenchus causarum non est profecto taxativus. Referuntur tantum causae praecipuae et magis frequentes quae dividuntur in tria capita. nempe:

1. - Adulterium spirituale
2. - Periculum animae
3. - Periculum corporis [1].

A) *Separatio ob haeresim, apostasium, vel schisma.* — Iam in veteri iure [2] negatio verae fidei fuit causa separationis etiam perpetuae, quare, si separatio declarabatur ex sententia iudicis ecclesiastici, coniux innocens non tenebatur cohabitare cum coniuge haeretico, vel apostato, etiam post eius conversionem.

E contra si separatio fiebat ex privata tantum auctoritate, ad cohabitationem cum coniuge converso alter omnino tenebatur.

Post Codicem I. C. separatio propter haeresim aut apostasiam admittitur tantum ad tempus. Haeresis vel apostasia habetur per adscriptionem *formalem* sectae acatholicae. Non sufficit ad separationem ex hoc capita, si coniux reus tantum veritatem religionis acatholicae negat, vel onera religiosa non observat. Si enim tales circumstantiae existunt, separatio peti potest, sed ex altero capite, nempe ob periculum animae propriae, aut prolis.

At quando haeresis, apostasia vel schisma verificatur, coniux innocens habet ius separationem petendi, et si, in talibus casibus, cohabitatio continuata constituat periculum perversionis coniugis innocentis vel prolis, hoc ius fit *officium* [3].

Attamen si non imminet coniugi innocenti hoc proximum periculum perversionis, ipse potest, etsi non tenetur, discedere. Si tamen exinde spes conversionis adest, coniux innocens, saltem ex caritate, manere teneri videtur.

In matrimonio mixtae religionis, si pars acatholica ab una secta acatholica ad alteram formaliter transierit, non est causa

---

[1] Aichner, *Compend. Iur. Eccl.*, ed. 11, p. 721, n. 18: « Omnes separationis causae fluunt ex principio: Coniuges ad vitae consortium eatenus tantum obligantur, quatenus id absque animae, vitae vel charitatis periculo continuare possunt ».

[2] Sanchez, I, X, disp. 16, n. 3; disp. 15, n. 26; Rosset, VI, n. 3970 sq.

[3] Gasparri, op. cit., II, p. 246, n. 1176.

separationis ex hoc capite, nisi adsit periculum grave perversionis fidei pro coniuge catholico aut filiis [1].

Includuntur etiam sub hoc capite isti qui sectae atheisticae adscripti sunt. Ita, ad dubium, « An ad normam Codicis Iur. Can., qui sectae atheisticae adscripti sunt vel fuerunt, habendi sint quoad omnes iuris effectus etiam in ordine ad sacram ordinationem et matrimonium, ad instar eorum qui sectae acatholicae adhaerent vel adhaeserunt? ». Pont. Commiss. die 30 Iul. 1934 respondit: « affirmative ». Notandum est quod non agitur de mere atheis, sed de adscriptis sectae atheisticae. Secta autem atheistica implicite continetur in acatholica, imo a fortiori, cum peior sit, imo pessima omnium; cum atheismus sit apostasia amplior quam haeresis, quippe quae neget ipsum Deum, fundamentum universae Fidei [2].

B) *Separatio ob bonum prolis.* — Educatio acatholica prolis per se opponitur non solum bono prolis, sed etiam bono fidei atque evidenter participat de natura adulterii spiritualis, decipiens ipsam fidelitatem coniugalem, quae consistit non tantum in relationibus physicis, sed respicit etiam perfectam unionem animorum coniugum [3]. Iamvero unio animorum perturbatur nimis a differentia coniugum circa prolis educationem.

Vitae consuetudo rumpitur; et datur ius — quod si impossibile sit alio modo malum evitare — fit officium separationem ad tempus petendi.

Sub nomine educationis acatholicae intelligitur non solum educatio religiosa in secta acatholica sed etiam defectio omnis educationis religiosae [4].

Si vero separatio esset unica et efficax via, qua coniux acatholicus posset educationi religiosae in vera fide tuto providere, cessatio vitae communis licita est. Practice raro contingit ut malum hoc modo evitari possit. Melius forsan est ut pars

---

1 DOHENY, *Canonical procedure in matrimonial cases* (vol. II, Informal Procedure, Bruce Publishing Co. Milwauke, U.S.A. 1943), p. 631-632.

2 Act. Ap. Sed., anno 1934, p. 494; Periodica, a. 1934, p. 145-147; Ius Pontificium, a. 1934, p. 222 ss.; Commentarium pro Religiosis, a. 1934, p. 337-346; Apollinaris, a. 1935, p. 54; Clergy Review, a. 1934, p. 491; American Ecclesiastical Review, a. 1934, p. 498; Irish Ecclesiastical Review, a. 1934, p. 637.

3 CAPPELLO, op. cit., III, p. 350, n. 828.

4 ROMANI, op. cit., p. 797, n. 1169.

catholica ipsa filios in religione catholica educat. Non tamen consulendum est coniugi ut separationem ex hoc capite petit, nisi adest magna spes ut per separationem melius catholicae prolis educationi consulat [1].

C) *Separatio ob vitam criminosam et ignominiosam.* — Uti patet, agitur non de facto particulari criminoso vel ignominioso, sed de statu vel conditione *habituali*, quae infamiam coniugi innocenti, vel familiae, reddit [2].

Ergo, non permittitur coniugi innocenti se separare ab altero coniuge qui unum tantum crimen commiserit, v. g. homicidium, furtum, etc. et qui ab auctoritatibus civilibus ad carcerem condemnatus est, quod familiae infamiam dederit. Hoc in se non est causa sufficiens separationis. Necesse est ut vita *per modum habitus* criminosa et ignominiosa unius coniugis in alterum revera redundat [3].

In veteri iure ad quaestionem: « An liceat coniugi divortium instituere ob delicta alterius coniugis praeter adulterium carnale et spirituale? » respondebatur: « Per se non est licitum, nisi quando talia delicta periculum grave pro anima vel pro corpore vel pro *honore* constituunt » [4].

Quod verificatur quando unus coniux vitam criminosam vel ignominiosam ducit; v. g. si laboret ebriositate habituali; vel latrociniis vel opio palam deditus sit. Eo magis separatio est ei licita, quod in usu, haec causa « variis modis et animae et corpori alterius coniugis afferre grave nocumentum potest, seu damnum simul spirituale et temporale » [5].

D) *Separatio ob periculum grave animae.* — Periculum grave animae verificatur quando adest continua vel frequens provocatio ad gravia peccata; e. g. ad peccata contra fidem, contra castitatem coniugalem etc. Praxis autem constans onanismi, et alia vitia immoralia in relationibus coniugalibus certe constituunt periculum grave animae et sunt causae pro separatione petenda [6].

---

1 Payen, op. cit., II, p. 824, n. 2484.
2 Cappello, op. cit., n. 828.
3 Wernz-Vidal, op. cit., V, p. 848, n. 645.
4 Sanchez, op. cit., I, X, disp. XVII, pag. 396 ss.
5 Wernz-Vidal, V, n. 645.
6 S. R. Rotae Dec., vol. XVII (1925), Dec. VI.

Praeterea si huiusmodi periculum aliis modiis removeri non potest, coniux innocens non solum potest, sed tenetur se separare ab altero coniuge [1]. Nam plus quam obligatio cohabitandi, valet ius devitandi proximam graviter peccandi occasionem [2].

E) *Separatio ob periculum grave corporis.* — Ex iure naturae fas ac licitum est providere sanitati suae. Ius enim naturae unicuique tribuit facultatem vitandi, per media efficacia, mortem et gravia valetudinis nocumenta [3]. Morbus coniugis per se non est causa legitima separationis. Coniux sanus officium caritatis habet curandi et adiuvandi coniugem aegrotum. Sed quando, iudicio medici, morbus est tam graviter contagiosus, tunc melius erit coniugem aegrotum dimittere; praesertim si morbus contagiosus est culpabilis, uti e. g. syphilis aliaque veneris lues [4].

Insuper morbus, qui grave periculum corporis constituat, est amentia furiosa. Periculum urget atque ex ipsa cohabitatione sequi potest. Quod si non verificatur, non datur causa separationis. Ita v. g. in casu coniugis affecti lue venerea (morbus huius generis est etiam causa sufficiens separationis ratione adulterii), si periculum potest caveri denegando debitum coniugale, coniux innocens non habet ius separationis promovendae, quia non adest necessarium et imminens periculum corporis [5].

Nostris diebus, generatim facile est periculum evitare dimittendo coniugem aegrotum in nosocomio, vel in sanatorio.

---

1 Payen, op. cit., II, p. 825, n. 2486.

2 Mt., 18, 8, sq.; Lc., 14, 26.

3 Schmalzgrueber, op. cit., IV, 4, 19, n. 142.

4 Chelodi-Ciprotti, *Ius Canonicum de Matrimonio*, Società Anonima Tipografica Ed'trice, Vicenza, 1947, n. 162, nota 6; « In iure Decretalium erat integer titulus (l. IV, T. 8) ubi agebatur de coniugiis leprosorum. Moderna lepra est syphilis, aliaeque venereae lues, malo fato latissime diffusae, et plurimi viri turpiter decipiunt puellas dum eas talibus morbis affecti ducunt et contaminant. Ita etiam sterilizatio, cui quis sponte se subiecerit, inscia et invita altera parte ».

« The American Ecclesiastical Review », Oct. 1929, p. 356: « The Pastor and Health Certificates for Marriages » by Lawrence F. Frick: « The report of a committee on the prophylaxis of venereal diseases in New York City declares that nearly 30 per cent of all venereal diseases in women which come to the attention of physicians in private practise in that city are contracted from their husbands ».

5 Aertnys-Damen, *Theol. mor.* I, II, Taurini 1928, n. 936, pag. 624.

ubi ope progressus scientiae medicinalis ipse sanari valeat. Separatio enim permittitur quando est sola via periculum avertendi. Quapropter cum non desint opportuniora media periculum avertendi, videtur omnino rarus huius generis casus, in quo licita sit causa separationis coniugum; imo nec petitio ipsa separationis videtur necessaria.

F) *Separatio ob vitam communem nimis difficilem.* — Vita communis difficilis redditur ob saevam et duram tractationem alterutrius coniugis, ob iugia et rixas continuas, ob inveteratam aversionem, ob odium implacabile etc. Matrimonium non dat coniugi auctoritatem tyrannicam in alterum, neque ius eum tamquam servum habendi. In veteri iure disputabatur de gravitate saevitiae necessaria ad separationem admittendam. Codex nihil dicit de hac quaestione, sed, in singulis casibus, decisionem relinquit arbitrio prudenti iudicis, cum evidens sit quoad gravitatem horum actuum sententiis varietur relate ad aetatem, indolem et conditionem socialem [1].

Ecclesia si ius ad separationem ob vitam communem nimis difficilem uxori praesertim concedit, ad effectum noxium a continuis iurgiis erga liberos spectat. Vita enim pacis et caritatis familialis reapse debet pervadere omnem domum christianam [2]. Certum est autem quod priusquam separatio ex hoc capite declaretur, gravitas iurgiorum debet esse talis ut perduratio cohabitationis omnino impossibilis sit. Declaratio separationis potest iustificari tantum si est unicum et extremum remedium. In aliis verbis: saevitiae graves debent constituere signum verum et probatarium dissidii profundi et vere insanabilis inter coniuges.

Re vera, haec crudelis tractatio modum certum non habet, sed ex comparatione spectatur. Iudicanda est non solum ex ma-

---

[1] SANCHEZ, op. cit., I, X, disp. XVIII, pag. 399 ss. - S. ALPHONSUS, lib. VI, n. 971. - Rivista del Diritto Matrimoniale Italiano, XXI, n. 1-2-3, p. 7: ALIBRANDI: Sul concetto di « ingiurie gravi » quali causa di separazione personale dei coniugi: « Ed è appunto nella valutazione della gravità dell'ingiuria, 'verbali' o 'reali' che sia, che si ravvisa la necessità di un accurato e ponderato esame da parte del giudice del merito. Egli deve accertare l'esistenza di un 'animus iniurandi', che si concreta nel deliberato proposito di uno dei coniugi di recare offesa alla suscettibilità e sensibilità morale dell'altro ».

[2] DOHENY, op. cit. II, p. 635.

lefactis in se, sed magis ex circumstantiis et praesertim ex personarum attributionibus et adiunctis. Verba can. 1131 § 1 clare significant non agi de uno alterove actu, sed de consueta ratione se gerendi.

Non solum ex iure canonico, sed etiam ex iure divino naturali, licita est separatio ob hanc rationem vitae communis nimis difficilis. Ius autem discedendi non cessat ex eo quod saevitiae sunt mutuae, nam in his non datur compensatio.

Iudex debet decidere utrum ratio ad separationem petendam sit causa iusta et proportionata naturae sacrae et obligationibus mutuis sacramenti matrimonii.

Quomodo autem iudex ecclesiasticus potest iudicare utrum causa separationis sit iusta a non?

Optimum et authenticum medium inveniendi mentem Ecclesiae in hac materia est prae oculis habere casus a Tribunali Sacrae Romanae Rotae iam adiucatos. Iurisprudentia S. Rom. Rotae videtur nimis severa in casibus separationis declarandae, cum re vera separationem raro et quasi animo invito admittit. Ratio huius severitatis est reverentia erga sacramentum cum cognitione periculorum, ad quae coniuges propter separationem exponuntur.

Ita in S. Rom. Rotae Dec., Vol. II (1910), Dec. XXIV, n. 11 legitur: « Quare constans iurisprudentia fuit et huius S. O. et S. C. Concilii caute admodum procedendum esse ad indulgendam thori separationem, quippe quod separatio opponatur directe fini ipso matrimonii... scandalum gignit familiam pessumdat, periculo incontinentiae coniuges exponit, prolemque — si quae sit — damnis afficit ».

Deinde decisionem in casibus particularibus a S. O. et a S. C. Concilii adiucatis refert et concludit: « Cui sapientissimae iurisprudentiae tum H. S. O. tum S. C. Concilii, fortius adhaerendum esse considerarunt RR. PP. AA. quo hodierni mores ad facile pessumdanda coniugalia iura sive per divortium plenum, sive per divortium semiplenum, inclinant. Et nemo non scit quomodo, per divortii semipleni facilem concessionem, via sternatur facilis et veluti necessaria ad divortium plenum. Nam matrimonium datum est etiam in remedium concupiscentiae; dissolutio autem semiplene maritali consortio, statim irrepunt adulterini amores et illiciti amplexus ».

In hac sententia S. Rom. Rotae auditores opiniones laxiores theologorum modernorum merito reprobant [1]. Nostris diebus quando mores fiunt magis et magis liberi ac depravati; et notio divortii facta est communis et etiam apud populos Christianos res parvis ponderis et grata; imo nec videtur causa adhuc scandali, Ecclesia omnino debet esse severa in hisce causis iudicandis, ut dignitatem ac sanctitatem firmitatemque vinculi matrimonialis mundo manifestet ac tueatur.

Tribunal S. Rom. Rotae suam severitatem anno 1928 aperte monstravit, quando separationem ob solas rixas frequentes petitam denegavit, declarando has rixas frequentes non constitui odium capitale, ac proinde non dari iustam causam separationem admittendi [2].

Ut igitur obligatio cohabitationis cesset, causa separationis debet constituere grave periculum sive animae sice corporis alterius partis. Ante Codicem talis fuit doctrina communis apud auctores; videtur S. Rom. Rotam quoque sequi hanc doctrinam [3].

Notandum quod in eadem sententia S. Rom. Rotae statuitur quomodo iudicari debet gravitas rixarum et quomodo determinari possit utrum adsit periculum animae vel corporis in unoquoque casu.

Asseritur enim (S. Rom. Rotae Dec., vol. XXII (1930), Dec. XLVII, n. 4): « Quapropter ad aestimandam gravitatem saevitiarum et aliorum huiusmodi, si facte utique ponderanda sunt, magis tamen considerare oportet animus ex quo procedunt et species quam exinde recipiunt, ratione quoque habita indolis et conditionis coniugis patientis. Enimvero separationem fieri nefas est ob laevia quaedam incommoda, quamvis repetita, puta discrepantis indolis causa; neque ob graviora iurgia, sed quae, nata ex insolita quadam ira et inopinato perturbationis motu, *non excludunt spem proximae reconciliationis*; nec a fortiori ob iustam reprehensionem et correctionem; cuncta huiusmodi non inferunt gravem offensionem aut metum gravem in animum constantem. Contra vero, iusta est dicenda causa sepa-

---

[1] Gennari, Lehmkuhl, Gury, Scavini.

[2] S. R. Rotae Dec., vol. XX (1928), Dec. XXIV.

[3] Wernz, *Ius Decretalium*, IV, n. 713. - Schmalzgrueber, op. cit., Lib. IV, tit. XIX, nn. 141-145. - Gasparri, op. cit., II, n. 1371.

rationis, ubi detur probatio certae malitiae diuturnae, certaeve propensionis et adsiduitatis ad grave malum inferendum, aut si difficultas ad servandam vitae communionem probetur *nimia*, iuxta verbum « nimis » scriptum in can. 1131 § 1, id est si imponeretur onus diuturnum, quod viribus personae constantis imponi recta prudentia vetat. Si res per viam iudiciariam definienda est, iudex igitur non arbitrio, sed cunctis remotis circumstantiis personarum, temporis loci, aestimet sitne probatum iudicialiter huiusmodi periculum grave pro persona, de qua agitur ».

G) *Separatio ob alias causas id genus.* — In can. 1131 § 1 Codex I. C. enumerationem causarum separationis claudit cum verbis: « aliaque id genus ». Hoc significat quod enumeratio causarum in Codice non est taxativa; quare possunt existere aliae causae, quae in distinctionibus iam explicatis quodam modo includuntur. Hae causae sunt e. g. grave periculum pro bonis fortunae, dummodo hoc periculum alio modo removeri non possit [1]; derelictio malitiosa domus coniugalis sine intentione et sine iusta provocatione [2]; denegatio continua debiti coniugalis, et ita porro [3].

At severitas disciplinae S. Rom. Rotae est in magna discrepantia cum disciplina tribunalium civilium modernorum, qui divortium ob rationes leves saepe concedunt.

Ratio tamen S. Rom. Rotae, ut supra diximus, oritur ex reverentia sacramenti et ex cura vitae coniugalis et familiaris. Nostris diebus, quando notio sacra matrimonii obliviscitur et

---

[1] Cappello, op. cit., III, n. 829, pag. 351; Vermeersch-Creusen, op. cit., II, n. 443, pag. 307.

[2] S. Rom. Rotae Dec., vol. V (1913), Dec. XIX.

[3] Ibidem, vol. XXI (1929), pag. 526, n. 4: « Verba autem canonis: " aliaque id genus ", significant alias adesse separationis temporanea causas, quae in ipso canone non sunt expressae. Inter has causas accensenda est *malitiosa desertio*. quae admittitur cum alter coniux ab altero discedit vel alterum dimittit cum animo deiciendi obligationes coniugales et absque iusta causa. Ut igitur malitiosa desertio habeatur, requiruntur tria haec: 1º discessus ab altero coniuge vel eius dimissis; 2º animus deiciendi obligationes coniugales; 3º defectus iustae causae. Iustae autem desertionis causae sunt quae ob ipsos citatos canones 1129 et 1131 tribuunt coniugi ius separationis perpetuae vel temporaneae ». - Ibidem, vol. XX (1928), pag. 268, n. 2: « Non omnes sed praecipuae tantum a Codice enumerantur causae, adeo ut aliae quoque causae aequi ponderis dari possint... ». Doheny, op. cit., pag. 635-636.

quando praesidia domus et familiae oppugnantur, onus ac officium solemne Ecclesiae et praesertim iudicum ecclesiasticorum est unionem mentium et cordium coniugum, quae continuatione cohabitationis optime exprimitur, sedulo ac fortiter defendere [1].

Art. 4. — *De ordine servando in causis, seu processibus de coniugum separatione*

A) *De separatione propria auctoritate facta.* — Separatio ob adulterii motivum sive propria auctoritate sive post sententiam in iudicio ecclesiastico pronuntiatam, fieri potest. Ut autem separatio perpetua propria auctoritate declaretur, necesse est ut adulterium sit factum *certum* et *notorium* [2].

Coniux innocens ad separationem ius habet ex natura contractus matrimonialis et ex ipsa Evangelii lege.

Ergo in hoc casu, declaratio sententiae iudicis ecclesiastici necessaria non est [3].

Aliquando tamen adest periculum exaggerandi notorietatem facti adulterii. Pro hac ratione plures auctores consulunt. etiam in casu adulterii, evidenter notorii, sine sententia iudicis ecclesiastici ad separationem definitivam et perpetuam non posse procedi [4].

Quid dicendum, si adulterium sit certum, sed occultum? Hoc in casu videtur, secundum probabiliorem opinionem auctorum, quqd separatio, saltem pro foro conscientiae, propria auctoritate privata permitti possit, si non existat periculum scandali, quamvis in casu adulterii certi, sed occulti, lex caritatis vel periculum scandali et diffamationis alterius partis possit persuadere coniugi innocenti, ut separationi renuntiet et veniam adulterino coniugi concedat.

Sed praeceptum caritatis non obligat cum magno incommodo, quod in quibusdam casibus reapse haberi potest.

---

[1] Romani, op. cit., vol. II, n. 1169, pag. 798: « Alias quoque causas canon idem innuit "id genus", quid in aestimantia *cautissime* est procedendum, ne quid sancitas coniugii, bonum familiae ac reipublicae, morum sacertas capiant detrimenti ».

[2] Cod. iur. can., c. 1747, § 1.

[3] Gasparri, op. cit., n. 1175.

[4] Wernz-Vidal, *Ius Matrimoniale*, n. 642.

Hoc in casu pars innocens habet ius se separandi propria auctoritate, etiam si adulterium sit occultum tantum [1].

Practice sive adulterium sit publicum vel occultum, ad complura mala vitenda consulendum est, ut coniux innocens ne procedat in foro externo ad definitivam et perpetuam separationem sine sententia auctoritatis ecclesiasticae [2].

Animadvertendum oportet quod canones, qui ad separationem spectant, aliquid confuse et non clare dicunt et facile ad falsam interpretationem ducunt.

Re vera can. 1131 declarat separationem ad tempus permitti propria auctoritate, si crimen sit certum et periculum sit in mora. Can. 1129 autem, ubi quaestio est de separatione perpetua, nullam mentionem facit de hoc iure sese separandi propria auctoritate. Sed in can. 1130, ubi loquitur de reassumptione vitae coniugalis, post declarationem separationis perpetuae invenimus verba « sive sententia iudicis sive propria auctoritate ».

Iamvero hoc videtur significare quod fas est instituere separationem *etiam permanenter* propria auctoritate, quamvis verba non inveniantur in citato canone.

Perpensis locutionibus revera necesse non est, ut verificentur eaedem conditiones, quae necessariae sunt pro separatione ad tempus propria auctoritate, scil. certitudo criminis et periculum in mora. Sed cum verba expressa canonis 1131 « si de eis certo constet et periculum sit in mora », non inveniantur etiam in can. 1130, estne legitimum concludere quod fas sit se separare *permanenter* propria auctoritate privata, quando

---

[1] SCHMALZGRUEBER, op. cit., IV, tit. XIX, p. 414, n. 112: «... ius divertendi non ex publicitate, sed ex delicto nascitur... ».

[2] DOHENY, op. cit. II, p. 637-638: « The great danger that lurks in the exercise of the right of separation, propria auctoritate, as enunciated in Canons 1130 and 1131 § 1 is that the consorts may act rashly, hastily, and capriciously, without due deliberation and without the required certainty. Under the influence of anger and passion, there is a danger that a consort may accept suspicious, surmises and conjectures as facts, and that the judgement may be entirely subjective. Hence, in cases involving perpetual separation, the aggrieved consorts should never be advised to separate until the fact of adultery is duly ascertained and proved. Moreover, it must be clearly established that the adultery was, consummated, formal, and morally certain; and that the sin was not permitted, nor caused, nor condoned by the innocent consort nor compensated by a similar crime... From all this it can be easily deduced that aggrieved parties should usually be counseled to present their cases to the proper ecclesiastical authorities for adjudication, before they sever the ties of conjugal cohabitation ».

crimen certum non est et non est periculum in mora? Respondendum prorsus videtur:

Negative, et quidem pro motivis quae sequuntur:

1) verba « propria auctoritate » in can. 1130 tantum innuuntur. Subiectum enim praecipuum canonis est quaestio reassumptionis vitae communis post sententiam separationis iam declaratam;

2) cum conditiones de certitudine criminis et de periculo in mora *minori* malo separationis ad tempus applicentur, videtur quod debent maiori malo separationis perpetuae a fortiori applicari;

3) ante Codicem separatio perpetua propria auctoritate permittebatur tantum quando adulterium fuerat non solum certum, sed etiam notorium; quia tunc temporis separatio propria auctoritate facta, semper habita fuit uti separatio provisoria et non habuit effectus iuridicos ante latam sententiam iudicis ecclesiastici [1].

Ergo videtur clare prohibitum coniugi innocenti se separare propria auctoritate sive permanenter sive ad tempus, nisi hae duae conditiones verificentur; nempe quod crimen alterius partis sit certum et periculum sit in mora. Practice ex dictis scatet quod quasi omnes quaestiones de separatione coniugum debent apud tribunal ecclesiasticum rite tractari ac definiri.

B) *De separatione post sententiam iudicis ecclesiastici.* — Modus procedendi in iudicio ecclesiastico de causis separationis est uti sequitur:

1) *per processum stricte iudicialem* secundum normas communes de processibus in libro IV C.I.C. propositas;

2) *per modum mere administrativum.*

Haec secunda forma in causis separationis ad tempus praeferenda est; et omnes tales causae hoc modo definiri possunt. Ita questionem: ab Episcopo Hispaniae propositam: « An separatio coniugum ob causas, de quibus in can. 1131 § 1, forma administrativa decernenda sit? ». Pontificia Commissio pro interpretatione Codicis die 25 iun. 1932 respondit: « *Affirma-*

---

[1] Wernz, *Ius Decretalium*, IV, n. 711-714. - Gasparri, op. cit., n. 1371. - Sanchez, op. cit., Lib. X, Disp. XII, n. 42.

tive, nisi ab Ordinario aliter statuatur ex officio vel ad instantiam partium »[1].

Forma igitur administrativa in causis separationis ad tempus praeferenda est et causae separationis ita regulariter definiri possunt etiam ob minores expensas et ob celeriorem tractationem earundem.

Attamen ad instantiam partium, sive unius tantum sive utriusque, forma stricte iudicialis exigi potest[2]. Iudex tunc formam iudicialem partibus nunquam denegare potest. Item si Ordinario constat quod, datis peculiaribus circumstantiis vel personis, difficile fuerit causam modo administrativo definire, potest etiam ex officio formam iudicialem praescribere. Praesertim videtur magis idoneum, ut saltem separatio perpetua non concedatur, nisi post processum iudicialem. Separatio perpetua multi momenti est in vita coniugum eorumque filiorum et etiam communitatis socialis. Forma iudicialis habet maiorem dignitatem; tali decisioni videtur magis idonea atque praestat medium errorem et iudicium citum vitandi.

Praeterea, cum apud tribunal civile haec forma solemnis adamussim observatur, nullo modo apud tribunal Ecclesiae forma minus solemnis observanda est.

Forma vero adhibita in primo gradu eadem erit tenenda etiam in secundo, et sic fiet: vel appellatio ad iudicem superiorem, vel recursus ad S. C. de Sacr. (si utrique partes baptizatae sunt) seu ad S. C. Sancti Officii (si una sola pars est baptizata) prout forma iudiciali vel administrativa fuerit res in primo gradu decisa[3].

Art. 5. — *De iudicibus causarum separationis*

A) *In forma iudiciali.* — In forma iudiciali possunt tractare tum Ordinarius loci, tum Officialis, qui habet potestatem ordinariam iudicandi[4], nisi tamen Ordinarius has causas sibi reser-

---

1 A.A.S., XXIV, pag. 284; Sartori, *Enchiridion Canonicum* (Edit. VII), p. 304.

2 S. Rom. Rotae Dec., vol. XVII (1925) 4 feb., p. 41; Bouscaren, Canon Law Digest, vol. II, p. 344.

3 A.A.S. XXIV, 284; Cappello, *De Seperatione Coniugum*, « Periodica », XXI, 286.

4 Cod. iur. can., c. 1573, § 1.

vaverit [1]. In his causis, forma iudiciali tractatis, Vicarius Generalis, qua talis, incompetens est, quia caret potestate iudiciali [2].

Si vinculum matrimoniale non sit in periculo, videtur tantum unum iudicem esse necessarium [3]. Attamen propter gravitatem causae et secundum consuetudinem S. Rom. Rotae in causis separationis perpetuae, melius est quod tribunal saltem trium iudicum constet [4].

Opus non est ut defensor vinculi citetur, quia non agitur de nullitate matrimonii [5]. Quoad vero promotorem iustitiae videtur quod debet citari, quia separatio est quaestio quae ad bonum publicum pertinet [6].

Appellatio contra sententiam sive a parte rea conventa sive a promotore iustitiae fieri potest. Eadem forma iudicii tum in secundo quam in primo gradu servari debet [7].

Normae pro appellatione, quae in Codice, praesertim in canone 1891, inveniuntur, servari quoque debent.

Appellatio contra sententiam tribunalis primae instantiae ad tribunale appellationis in secunda instantia dirigi debet. Appellatio contra sententiam tribunalis secundae instantiae ad tribunale S. R. Rotae, aut S. C. Sancti Officii, si una pars sit acatholica, dirigitur [8].

Causae separationis numquam in rem iudicatam transeunt [9].

---

1 Cod. iur. can., c. 1573 § 2.

2 S. Congr. de Sac., Instr. « Provida », 15 aug. 1936, Art. 3, n. 2. - A.A.S., XXVIII (1936), 314.

3 Cod. iur. can., c. 1576 § 1, 1°.

4 S. Rom. Rotae Dec., vol. XXI (1929), Dec. I, vol. V (1913), Dec. XIX.

5 Cod. iur. can., cc. 1586 et 1967.

6 Glynn, *The Promotor of Justice*, Washington 1936, pag. 200-201: « Thus, while the practice of our ordinary diocesan tribunals does not require the presence of the promotor of justice in the settlement of the causes for separation and there is no express requirement of the sort in the general positive law of the Church, there is a growing tendency in the canonical jurisprudence to intersect his presence into these proceedings involving separation. This tendency is in perfect harmony with the nature of the cause and the nature of the office of the promotor of justice and might well be introduced into the Church as a universal practice in a time like the present when our Catholic people are being infected with the pernicious philosophies of modern sociologists and are being influenced by the alarming growth in the laxity of civil laws on marriage and divorce ». - Vide etiam Picard, op. cit., cap. III, § 7, 42-67.

7 Responsum Pontificiae Commissionis pro Interpretatione Codicis, die 25 iun. 1932. - A.A.S., XXIV, pag. 284.

8 S. Congr. de Sac., Instr. « Provida », 15 aug. 1936, Art. 12, 216.

9 Can. 1903 et Pont. Commissio Codicis, 8 apr. 1941, A.A.S., vol. XXXIII (1941), pag. 173. - Antonietti, *Le cause di separazione dei coniugi in Italia*, Lodi 1939, pag. 66-76.

B) *In forma administrativa.* — In forma administrativa habent potestatem iudicandi, vi officii, Ordinarius loci et Vicarius Generalis [1]. Officialis, vi officii sui, caret hac potestate, quia tantum iurisdictione iudiciali gaudet [2]. Attamen ad has causas iudicandas Officialis et omnes alii sacerdotes sive ab Ordinario loci sive a Vicario Generali delegari possunt [3].

Notandum quod Ordinarius competens in his causis forma administrativa tractatis determinatur secundum praescriptiones non can. 1964, sed can. 201.

Ergo Ordinarius competens non est Ordinarius loci, in quo matrimonium celebratum fuit nec necessario Ordinarius loci, in quo reus habet domicilium, sed Ordinarius loci, in quo uterque habet domicilium vel quasi-domicilium. Item Ordinarius loci, in quo uterque coniux commoratur, atque causam administrative iudicandam consentit, est Ordinarius competens. Notandum quod uxor, a viro suo nondum legitime separata, necessario domicilium viri sui retinet, sed proprium quasi-domicilium obtinere potest [4].

Codex non dat regulas ad has causas forma administrativa tractandas. Bonum est, ut coniux reus audiatur et ut declarationes partium et testium ad invicem compararentur. Insuper curandam est ut Ordinarius, vel Vicarius Generalis, vel sacerdos ab alterutro delegatus, antequam permissionem separandi concedat, habeat certitudinem moralem de existentia et de notitia causae allegatae separationis. Iudex, ut ad veritatem in causis separationis coniugum perveniat, non debet exercere minorem diligentiam quam ipse ex. gr. in causis privilegii Paulini exercet; quapropter causae separationis peculiarem diligentiam requirunt. Nam in causis privilegii Paulini matrimonium etsi validum numquam ratum existit; in causis vero separationis non modo validitas matrimonii sed etiam eiusdem maior firmitas, ratione sacramenti, semper certa est.

Quando causa finita est, iudicium Ordinarii aut eius delegati in decreto formali, quod permissionem separationis dat vel negat, publicatur atque utrique coniugi rite communicetur.

---

1 Cod. iur. can., c. 196-198, 368.

2 Cod. iur. can., c. 1573.

3 Cod. iur. can., c. 199 § 1.

4 Cod. iur. can., c. 93.

ART. 6. — *De effectibus quoad coniuges peractae separationis*

A - De effecibus separationis in perpetuum.

Effectus primarius et praecipuus separationis est suspensio obligationum et iurium vitae coniugalis, praesertim suspensio obligatoris et iuris debiti coniugalis (can. 1131 § 2). Post sententiam iudicis ecclesiastici vel post separationem privata auctoritate legitime factam, licitum est communitatem vitae coniugalis abrumpere et interim discedere. Separatio autem numquam vinculum matrimoniale inter coniuges rumpit [1].

In casu separationis perpetuae ob adulterium, coniux innocens nulla unquam obligatione iustitiae tenetur coniugem adulterum rursum admittendi ad vitae consortium (can. 1130). Aliquando potest existere forsan obligatio caritatis, sed in isto canone (1130) de sola iustitiae obligatione sermo est, uti par est. Per peccatum suum coniux, adulterus ius ad vitae communionem in perpetuum amisit. E contra, coniux innocens potest coniugem reum ad vitae communionem revocare, si pars adultera emendata sit et redintegratio vitae communis urgeat ad incontinentiam avertandam et ad scandala vitanda [2]. Quo in casu coniux reus ad vitae communionem redire tenetur et quidem *ex iustitia*, quia ius ad separationem in favorem partis innocentis, non vero partis reae concessum est [3]. Separatio parti innocenti tamquam gratia semper conceditur. Ergo non decet ut haec separatio sit poena aut damnum pro ipsa parte innocenti. Neque oportet, ut sententia iudicis sit in favorem partis reae. Sententia iudicialis non est necessaria, ut pars innocens coniugem suum ad vitae communitatem advocet, quia ius

---

[1] S. THOMAS, *Summa Theol.* Suppl. Q. 62, art. 2, ad 4; etiam S. THOMAS. *Commentarium in Matthaeum*, c. XIX, vol. X, p. 176: « Notandum quod per nullum impedimentum sequens potest dissolvi vinculum matrimonii, quia significat unionem Christi et Ecclesiae; unde cum unio Christi et Ecclesiae dissolvi non possit, nec unio matrimonii ».

[2] S. THOMAS, Suppl., q. 62, a. 6, ad 4: « dicendum quod propter adulterium, quod vir prius innocens post divortium committit, secundum rigorem iuris, non debet cogi ad recipiendam uxorem adulteram. Prius tamen secundum aequitatem iuris, iudex ex officio suo debet eum monere, ut caveat periculo animae eius et scandalo aliorum; quamvis uxor non possit reconciliationem petere ». - GASPARRI, op. cit., II, p. 245, n. 1173.

[3] A CORONATA, *De Sacramentis*, III, p. 921, n. 622.

cohabitandi partis innocentis numquam amittitur. Si autem pars rea redire recusat, per vim decreti aut sanctionis ecclesiasticae cogi potest [1].

Post separationem perpetuam uterque coniux potest, dispensatione a Sede Apostolica obtenta, statum matrimonio contrario, scilicet religiosum vel clericalem, suscipere et acceptari. *Coniux innocens*, qui iudicis sententia aut propria auctoritate legitime discessit, potest, consensu coniugis adulteri non requisito, ad statum perfectiorem transire. Prius autem ipse debet petere a Sede Apostolica dispensationem a praescripto canonis 542, 1⁰, si velit ad novitiatum admitti vel ab impedimento impediente canonis 987, 2⁰, si velit ordines quoque recipere.

Coniux autem adulter non potest statum matrimonio contrarium suscipere, nisi ex consensu coniugis innocentis. Ratio est quod coniux innocens iure suo revocandi coniugem adulterum privari non debet. Attamen, consensus praesumitur et est implicitus, si coniux innocens in sanctissimis ordinibus initiatus vel religionem professus sit, vel si coniux adulter emendatus saepius reconciliationem petat et coniux innocens immerito deneget.

B - De effectibus separationis ad tempus.

Separatio temporanea conceditur vel ad certum tempus determniatum vel ad tempus indeterminatum: puta donec coniux reus animum ad officia coniugalia implenda paratum legitime probaverit. Cessante causa separationis, communitas vitae semper iterum restauranda est [2]. Si separatio ab auctoritate ecclesiastica ad certum tempus declarata fuerit, coniux innocens redire non tenetur, donec tempus statutum elapsum sit, nisi auctoritas ecclesiastica regressum novo decreto ordinaverit.

Si separatio fui declarata ad tempus indeterminatum, coniux reus, si vult restaurationem vitae consuetudinis, tenetur probare causam separationis iam non existere. Quo probato,

---

1 SCHMALZGRUEBER, op. cit., IV, tit. XIX, p. 118, n. 123.
3 Can. 1131 § 2; S. R. ROTAE Dec., 1940,, vol. XXXII, pp. 114-118.

iudex potest novam sententiam ferre, qua partes cohabitationem restaurare ordinat.

Si partes tamen sine interventu sententiae iudicialis se separaverint, cessante causa separationis, communionem vitae coniugalis statim restituere tenentur [1].

Intelligendum est quod coniuges vitam communem auctoritate sua ex mero reconciliationis desiderio et sine sententia iudicis quovis tempore restaurare possunt.

Pars innocens non prohibetur vitae communionem restaurare etiamsi causa separationis non cessaverit, quia ut supra diximus, coniux innocens nunquam tenetur se separationem petere. Altera pars autem, si ad vitae communionem advocata, ad eam redire tenetur, etiamsi agatur de separatione auctoritate Ordinarii loci facta. Hoc in casu, pro restauratione vitae communionis non est necessarius interventus auctoritatis ecclesiasticae.

Intelligitur quod separatio vinculum matrimoniale non tangit. Ergo, novum matrimonium cum tertia persona attentatum est nullum seu invalidum. Adulterium unius coniugis separatae ad tempus cum tertia persona constituit causam separationis perpetuae in favorem alterius coniugis.

C - De filiorum cura et educatione tempore separationis.

Canon 1132 Codicis praescribit quod cura filiorum, instituta separatione, ab Ordinario loci decerni debet, qui semper tenetur providere. ut eorumdem educatio catholica salvetur [2]. Generaliter melius est, ut filii educentur et alantur apud coniugem innocentem expensis alterius rei. Sed quandoque, praesertim si coniux innocens sit acatholicus, melius est ut filii edu-

---

[1] Can. 1131 § 2: « In omnibus his casibus, causa separationis cessante, vitae consuetudo restauranda est; sed si separatio ab Ordinario pronuntiata fuerit ad certum incertumve tempus, coniux innocens ad id non obligatur, nisi ex decreto Ordinarii vel exacto tempore ».

[2] Can. 1132: « Instituta separatione, filii educandi sunt penes coniugem innocentem, et si alter coniugum sit acatholicus, penes coniugem catholicum, nisi in utroque casu Ordinarius pro ipsorum filiorum bono, salva semper eorumdem catholica educatione, aliud decreverit ».

candi sint apud coniugem catholicum, etiamsi is fuerit, culpa sua, causa separationis [1].

Hic maioris momenti est ius prolis ad educationem catholicam quam ius coniugis innocentis prolem possidendi. Ergo, in casu, coniux innocens, sed acatholicus, iure suo privatur ut bonum maius habeat.

Ordinarius autem semper plena libertate iudicandi gaudet, quare in circumstantiis particularibus causae separationis, potest iure meritoque aliud statuere. Fieri quippe potest ut uterque coniux sit in culpa. Quo in casu Ordinarius potest decernere filios apud tertium educari et ali, vel aliter. Insuper possibile est ut coniux innocens sit pauper, alter autem dives, aut ut coniux innocens sit minus idoneus, alio ex capite, ad filios educandos; tunc Ordinarius potest prae oculis habere legem civilem quae in multis nationibus generaliter statuit, ut infantes et filii minores custodiae matris relinquentur. Hisce in casibus, aliisque id genus, Ordinarius debet decernere quid omnibus perpensis, ad bonum filiorum, « salva semper eorundem catholica educatione » melius conducat.

De quaestione expensarum pro educatione filiorum Ordinarius debet leges civiles sequi; et si lex civilis, de hac re, non adsit, aequitate naturali servata, Ordinarius loci debet definire cuius expensis curanda sit filiorum educatio [2]. Si Ordinarius nihil definit, auctores aestimant filios communibus expensis coniugum esse alendos et instituendos [3].

D - De domicilio uxoris legitime separatae.

Secundum instructionem, « Provida Mater », uxor a viro suo perpetuo aut ad tempus indefinitum legitime separata potest domicilium proprium acquirere [4].

---

1 SCHMALZGRUEBER, IV, p. IV, tit. 19, n. 182: « Tunc enim *in favorem fidei*, ne proles in infidelitate educetur, tradenda est alteri coniugi fedeli »; C. 2, X de conversione infidelium, III, 23: « in favorem maxime fidei Christianae respondemus ».

2 A CORONATA, op. cit., III, p. 928, n. 667.

3 GENICOT-SALSM., II, n. 558; AERTNYS-DAMEN, II, n. 934, 1º.

4 PROVIDA MATER, Art. 6, § 2 - A.A.S., XXVIII (1936), 316: « Uxor a viro perpetuo aut ad tempus indefinitum separata legitime, i. e. per sententiam iudicialem competentis tribunalis ecclesiastici, vel etiam civilis a S. Sede, vi concor-

Ex verbis instructionis clare patet quod per separationem ad *certum tempus*, uxor domicilium suum proprium non acquirit sed domicilium viri sui adhuc sequitur. Tantummodo si separatio perpetua ad tempus *indefinitum* declaretur, potest mulier domicilium proprium acquirere. Ex stricta interpretatione verborum instructionis videtur quod uxor post separationem *privata auctoritate facta* domicilium proprium acquirere non potest, sed tantum post declarationem iudicis ecclesiastici. Verum, secundum quosdam auctores, mulier, *etiam propria auctoritate* ad normam cc. 1130 et 1131 a viro suo licite *ad tempus indefinitum* separata, potest iam certo proprium domicilium acquirere [1]. Secundum alios autem, mulier in hoc casu non potest proprium domicilium acquirere, quia non est legitime separata, etsi legitime discesserit propria tantum auctoritate [2]. Haec secunda opinio mihi melius fundata videtur. Omissio in articulo instructionis (Provida Mater) separationis propria auctoritate factae, videtur esse deliberata; quod congruit cum responsione Comm. Cod. 14 iul. 1922, ubi dicitur uxorem a viro malitiose deserta non posse obtinere proprium et distinctum domicilium [3]. Instructio merito distinctionem facit inter *liceitatem* et *legitimitatem* separationis.

Cum igitur de hac materia adsit inter auctores nimia controversia, ad complures difficultates vitandae, semper melius

---

dati, recognitam, aut per Ordinarii decretum, non sequitur domicilium viri, ideoque conveniri debet vel coram Ordinario loci in quo nuptiae initae sunt, vel coram Ordinario sui domicilii vel quasi-domicilii ».

[1] Doheny, op. cit., II, pp. 649-650; A Coronata, op. cit., I, p. 144, n. 126; Costello, *Domicile and Quasi-Domicile*, The Catholic University of America Canon Law Studies, n. 60, Washington, D.C., 1930, p. 163-164.

[2] Regatillo, op. cit., II, p. 398, n. 588: « Haec (separatio propria auctoritate facta) habet effectum *mere moralem*, in ordine ad quietem conscientiae... At *valore iuridico caret*, nempe quoad effectus iuris.

Sic quamvis uxor innocens ob adulterium mariti se separet licite in perpetuum ab eo *propria auctoritate*, tamen nequit acquirere domicilium proprium; sed necessario retinet mariti domicilium. Separatio *legitima*, qua iuxta c. 93 § 2 potest uxor acquirere domicilium proprium, definitur a C. Sacram. loc. cit., art. 6 § 2 quae fit *per sententiam iudicis aut per Ordinarii decretum in perpetuunm vel ad tempus indefinitum* ».

[3] A.A.S., XIV, 526. - « Utrum uxor, a viro malitiose deserta, possit ad normam can. 93, § 2, obtinere proprium ac distinctum domicilium. *Resp.* Negative, nisi a iudice Ecclesiastico obtinuent separationem perpetuam, aut ad tempus indefinitum.

et consulendum est, ut iam supra diximus, ut omnes quaestiones sine exceptione de separatione coniugum coram iudicem ecclesiasticum rite tractentur ac definiantur.

Art. 7. — *Rationis Conclusiones*

Ad conclusionem omnium refero, ut tandem, paucis verbis, totum eluceat momentum salebrosae quaestionis. Ex dictis merito patet quod non Statum sed Ecclesia, pro fidelibus, quoad separationem coniugum iurisdictionem possidet. Tribunal ecclesiasticum enim petitionem partis innocentis recipit; et, in forma iudiciali seu administrativa, coniuges, sua sententia, obstringit. Quod magis clarum est, quia cohabitatio coniugum respicit etiam ordinem publicum et non tantum privatum; coniuges ergo ius separandi auctoritate privata non habent, praeter solum casum adulterii notorii. Quapropter si unus vel uterque coniux consortium vitae, a matrimonio impositum, propria marte dissolvit, rite iustificatur interventus Ecclesiae. Doctrina et traditio multorum saeculorum, necnon iurisprudentia et ipse Codex I. C. cum hac opinione plane congruunt.

Sed dolendum est hanc legislationem de separatione coniugum eiusque momentum pro societate, etiam inter fideles, ignotam esse; quare officium Ecclesiae est, et praesertim parochorum, fideles in hac materia probe edocere. Ita regulae disciplinae et clara enuntiatio sanctionum contra violationem obligationis cohabitandi promulgari ac servari debent. Ecclesia sua potestate coercitiva uti debet, ut momentum quaestionis in animo fidelium valde imprimatur [1].

Notandum autem quod necesse est Ecclesiam multa cum prudentia procedere debere, praesertim hodie, in nostra societate fere « paganizata » et « secolarizata ». Nam usus sanctionum non est semper optimum medium effectum desideratum obti-

---

[1] Rosset, lib. VI, cap. III, art. 1, n. 4014 (T. VI, p. 357): « At praesens temporum conditio est adhuc deterior, praesertim ob invectum matrimonium civile et divortii quoad vinculum instaurationem a lege civili, ideo munus est eorum qui praesunt frenum cohibere, disciplinam urgere, et inter iuris communis limites divortia concludere ».

nendi, cum ad malum secundarium eliminandum possit oriri, ut malum peius ac maius efficiatur.

Ecclesia maiorem obligationem habet non solum causas separationis coniugum iudicandi sed, et hoc est maioris momenti, optatam reconciliationem inter coniuges sedulo promovendi: « Bonum animarum suprema lex ». Ita Ioannes Andreae dixit quod Ecclesia non solum potest, sed *debet* reconciliationem inter coniuges promovere [1].

Salutare ac optimum medium ad mala separationis coniugum vitanda est fructuosa educatio fidelium de sanctitate vinculi indissolubilis matrimonialis et de fideli obligatione cohabitationis. « Oportet igitur ad rectum ordinem in re coniugali restituendum, ut omnes divinam de matrimonio rationem contemplentur ad eamque se conformare studeant » [2]. Hodie, in nonnullis nationibus, matrimonium tamquam res sacra et religiosa iam non habetur, sed tantum res omnino profana mereque civilis; imo, pro multis, natura sacramentalis christianarum nuptiarum leviter obliviscitur; remanet tantum, pro ipsis, contractus civilis, qui facile dirumpi potest. Hoc verificatur praesertim in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis, ubi mentalitas saecularis et materialistica quasi omnem partem vitae iam invasit. Contra hoc periculum Episcopi St. F. Am. in litteris collectivis anni 1947 et 1948 fortiter admonuerunt suos fideles et alios [3]. Haec mentalitas saecularis etiam apud Catholicos non raro invenitur; et inde nonnumquam verificatur coniuges Catholicos divortium civile, qui in Statibus ubi permittitur, separationem legalem petere, sine ulla licentia tribunalis ecclesiastici.

Quapropter, cum separatio coniugum secum fert plura et

---

[1] Ioannes Andreae, in c. II, X, de sponsalibus, IV, I, n. 3, v. Compellas: « Nota quod Ecclesia ex officio suo reconciliare debet etiam nullo agente matrimonialiter coniunctos qui rancore, vel odio a cohabitatione auctoritate propria recesserunt ». - Cfr. etiam Ioannes Andreae, in c. 3, X, divortiis, IV, 19, n. 12: « ... sicut et discordes bene coniunctos ex officio suo reconciliat et ad cohabitandum compellit ».

[2] Pius XI, « Casti connubii », A.A.S., XXII, pag. 577.

[3] The Christian in Action, Statement of the Hierarchy of the United States, 1948, The Jurist, Jan. 1949, p. 114-122: « The failure to center life in God is secularism which... is the most deadly menace to our Christian and American way of living ».

magna detrimenta, coniuges ad illam recurrere non debent, nisi quasi ad extremum remedium, quod solum in maxima necessitate adhibeatur oportet. Propterea ante separationem, confessarii aut parochi eam rarissime consulere debent. E contra nisi sit remedium unicum seu necessarium, eam fortiter et sedulo dissuadere debent [1].

Super quibus omnibus rationibus, hodie praesertim, an igitur punctum saliens: meliori, quo fieri potest, modo ac vi oportet catholicam doctrinam de iuribus et de iurisdictione Ecclesiae in hac materia omnibus clare exponere ac semper tutari, quibuslibet non obstantibus, vel aliter opinantibus.

Brevis conspectus sententiarum de coniugum separatione a S. R. Rota hucusque prolatarum.

Post revocationem, iuxta novum ordinem S. R. Rotae diei 29 iunii 1908, Apostolicum Rotale Tribunal tantum tredecim causas separationis hucusque tractavit. Nec mirandum de parvo numero harum causarum, quia, uti iam exposuimus, causae separationis generatim modo administrativo potius quam iudiciario tractantur. Magni tamen momenti est notare quod in *nulla* causa permissio ad separationem perpetuam instituendam concessa fuit. In illis *sex* causis, in quibus separatio in perpetuum propter adulterium petebatur, permissio semper denegata fuit. Ex quo satis intelligitur quam difficile sit probare factum adulterii atque qua cura tales causae separationis perpetuae debent iudicari et tractari.

E contra separatio ad tempus indefinitum in *sex* causis fuit concessa et in *quatuor* causis denegata. Ex studio harum causarum separationis a S. R. Rota iudicatarum, clare notamus

---

1 ROSSET, *Constitutiones Synodales*, tit. V, cap. VIII, art. VI, n. 622: « ... unde sicut amputatio membrorum, ita divortii remedium in extremis tantum opportune adhibetur ». - HENRY DAVIS, S.J., *Moral and Pastoral Theology*, 4 vol., Sheed and Ward, London 1936, vol. IV, p. 227: « There is no doubt that the pastor will come across cases in which he should dissuade married parties from separating, even though one may have the right to do so... It is common knowledge that the most uncompromising cases yield to treatment, and married people who have been influenced by love to contract marriage retain their love for their partners to a degree which the unmarried cannot appreciate... The prudent confessor, in his zeal for settling disputes, should never come between husband and wife, for if he does, he will incur the hatred of both ».

severitatem iurisprudentiae Rotalis in hac materia. Si enim aliquando S. R. Rota concessit permissionem separationis ad tempus videtur quod quasi animo averso id fecerit. Ipsa considerat causas separationis esse uti par est graves et arduas; quare semper insistit ut separatio in iure iustificetur »... omnia iura clamant ut coniugale consortium non disiungatur, nisi invicte comprobatur, adesse causam canonicam separationis » (S. R. Rot. Dec. 1910, p. 244).

Ad adiuvandos eos, qui tales causas separationis tractare debent, heic summarie exposuimus causas a S. R. Rota hucusque prolatas.

die 5 iulii 1910 — *Separatio ad tempus concessa* propter odium acerrimum inter coniuges. Haec sententia R. Rotae confirmavit sententiam tribunalis inferioris, quod iam separationem perpetuam propter eandem causam concesserat.

die 20 aprilis 1912 — *Separatio ad tempus concessa* propter odium summum. Haec causa notatu digna est quia ab *undecim* auditoribus iudicata.

die 17 martii 1913 — Separatio ad tempus indefinitum concessa propter malitiosam desertionem.

die 4 febr. 1925 — Separatio ad tempus indefinitum concessa propter animae periculum, signanter ob vitium onanismi ex parte coniugis.

die 30 iunii 1928 — Separatio ad tempus, ob rixas continuas petita, denegata fuit quia hae rixae odium summum et implacabile non constituebant.

die 3 ian. 1929 — Separatio *perpetua*, ob adulterium petita, denegata fuit quia adulterium fuit remissum et non plene probatum.

die 6 dec. 1929 — Separatio perpetua, ob adulterium petita, denegata fuit quia adulterium non fuit plene probatum.

In eadem causa autem separatio ad tempus indefinitum concessa fuit propter malitiosam desertionem mulieris conventae.

die 6 aug. 1930 — Separatio ad tempus propter iurgias continuas et gravissimas denegata fuit.

die 8 ian. 1937 — Separatio perpetua propter adulterium denegata fuit, quia adulterium non fuit plene probatum. Insuper fuerat remissum et probabiliter compensatum.

die 30 maii 1938 — Separatio perpetua propter adulterium denegata fuit, quia illud non probatum fuit. Adulterium fuit etiam tacite remissum et compensatum.

In eadem causa etiam separatio ad tempus propter rixas continuas fuit item denegata.

die 5 aug. 1938 — Separatio perpetua propter adulterium denegata fuit, quia adulterium non fuit probatum, sed remissum et compensatum.

die 16 febr. 1940 — Separatio ad tempus propter malitiosam desertionem denegata fuit.

die 2 martii 1940 — Separatio perpetua propter adulterium denegata fuit, quia compensatum.

E contra, separatio ad tempus indeterminatum fuit concessa propter iniurias, et quidem ob culpam utriusque coniugis.

PARS SECUNDA

De tolerantia aliquando permissa sollicitationis coram foro civili separationis corporum et divortii civilis

Art. 1. — *An tolerare possit ut coniux catholicus civile tribunal adeat a dlegalem separationem obtinendam.*

Ut iam, capite primo, articulo secundo, demonstravimus, causae matrimoniales inter baptizatos iure proprio et exclusivo ad iudicem ecclesiasticum spectant. Item separatio consortii baptizatorum omnino competentiae Ecclesiae et non Status civilis pertinet. Quando solum unus coniux est baptizatus, etiam tunc causa competentiae Ecclesiae pertinet, quia directe tangit coniugem baptizatum, indirecte partem non-baptizatum [1]. In casibus separationis corporum, quando ambo coniuges non sunt baptizati, tribunal civile competens est, salvo iure naturali et divino positivo [2]. Enimvero Ecclesia super homines non baptizatos iurisdictione caret [3]. In omnibus vero casibus, recognoscitur ab Ecclesia competentia civilis potestatis circa effectus mere civiles matrimonii [4].

Hodie adest una natio, sc. Hispania, ubi separatio corporum ab auctoritate ecclesiastica decreta cum omnibus effectibus civilibus agnoscitur. Verum est quod in quibusdam nationibus per concordatum Ecclesia expresse permisit et quidem expresse conclusum dedit ut causae de separatione corporum a tribunalibus civilibus tractentur [5]. In causis, ubi haec peculiaris delegatio potestati civili a Sancta Sede concessa est, coniuges tribu-

---

1 Cappello, op. cit., III, p. 352, n. 830.

2 Vermeersch-Creusen, *Epitome Iuris Canonici*, 5. ed., 3 vols., Dessain, Mechliniae-Romae, 1933-1936, III, p. 144, n. 278.

3 Wernz-Vidal, op. cit., V, p. 81, n. 59 ss.

4 C.I.C., can. 1016, 1961.

5 *In Italia*, Concordato fra la Santa Sede e l'Italia, Art. 34: « Quanto alle cause di separazione personale, la Santa Sede consente che siano giudicate dall'autorità giudiziaria civile », A.A.S., vol. XXI, 1929, pag. 291; Antonietti, *Le cause di separazione dei coniugi in Italia*, pag. 111-143.

In Austria, Konkordat zwischen dem Heiligen Stuhle und der Republik Oesterreich, Zusatzprotokoll, zu Artikel 7, n. 2: « Der Heilige Stuhl willigt ein, dass das Verfahren bezüglich der Trennung der Ehe von Tisch und Bett den staatlichen Gerichten zusteht », A.A.S., vol. XXVI, 1934, pag. 277.

nal civile adire valent, et etiam tribunal civile valide et licite procedere valet, dummodo nihil fiat contra ius divinum aut ecclesiasticum.

Auctoritas et competentia autem Ecclesiae in causis matrimonialibus abhinc saeculum XVI minime agnoscuntur et matrimonii regimen ad civiles status penitus tractatum fuit; ita ut hodie, quasi ubique, sententia separationis corporum a iudice ecclesiastico declarata a potestate civili minime recognoscatur [1].

Plures sunt nationes, quarum legislatio separationem corporum non permittit, nisi forte per aliquod tempus transformanda deinde in divortium plenum. Talis sunt Rumania, Servia, Dania, Norvegia et Suecia; ita etiam plures ex Statibus Foederatis Americae Septentrionalis. Aliae nationes tum divortium plenum tum separationem corporum permittunt. Ita Gallia, Belgica Natio, Helvetia, Germania, Anglia atque nonnulli ex Statibus Americae Septentrionalis [2].

In nationibus, ubi existit separatio corporum civilis, sed ubi separatio ab auctoritate ecclesiastica declarata minime agnoscitur, exurgit quaestio magni momenti, nempe utrum licitum sit coniugem innocentem catholicum, post declarationem ecclesiasticam separationis, tribunal civile adire posse ut obtineat effectus civiles, qui a separatione ecclesiastica non sortiuntur sed quibus coniux innocens indiget, ut habeat vi legis civilis protectionem de iure.

A) *Ad trutinam revocatur triplex auctorum sententia super proposita quaestione.*

De hac quaestione triplex est apud auctores sententia. Imprimis sunt qui dixerunt Ecclesiam numquam permittere posse, ut coniuges tribunalia civilia adeant ad separationem corporum petendam. Argumentum fuit legem civilem de separatione corporum esse semper malam, ratione usurpationis iurisdictionis Ecclesiae, quia tribunal civile sibi tamquam potestatem propriam ius coniuges separandi immerito vindicat.

---

1 Ottaviani, *Institutiones Iuris Publici Ecclesiastici*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1946, II, pag. 203.

2 Wernz-Vidal, op. cit., n. 708.

Alii putant licitum esse ad tribunal civile recurrere in illis tantum nationibus, ubi concessa fuit specialis permissio Sanctae Sedis, sc. in Anglia et in Gallia [1]. Ita Gasparri, qui, in editione nova post C.I.C. anno 1936 edita, declaravit: « Hae declarationes ad alias nationes, quae in iisdem circumstantiis reperiuntur, extendi per se non possunt, quia « quod alicui gratiose conceditur, trahi non debet aliis in exemplum »; Reg. 74 R.I. in VI^0; proinde necesse est hanc tolerantiae gratiam petere et obtinere » [2]. Cl Cappello obiectionem movet ad hanc interpretationem cl. Gasparri et declarat se nescire cur eminentissimus auctor illas declarationes tamquam gratiosas consideret, et cur tolerantia quae, ipso iure naturali, nititur ad mala graviora vitanda, censeatur tantum Angliam et Galliam non autem ceteras nationes respicere, quamvis « in iisdem circumstantiis reperiuntur » [3].

Hodie quasi omnes auctores eiusdem sententiae, quam cl. Cappello sunt et retinent quod in omnibus nationibus, ubi existit haec legislatio separationis coniugum ex gravi causa licet coniugi catholici sententiam a tribunali civili quoque petere [4]. Hos clare enuntiat Wernz-Vidal (n. 711, not. 11), ubi dicit: « Quae responsa S. C. Inq. quamvis universalia non sint, tamen etiam in aliis regionibus ex tacita tolerantia Sedis Apostolicae videntur essse norma tuta in praxi, donec expresis et specialibus declarationibus provisum sit ».

B) *Requisitae conditiones honestatis adeundi civilis tribunalis in casu.*

Unde apparet ut hodie quod Ecclesia certis conditionibus tolerat separationem corporum a coniuge catholico peti, ad advocato defendi, et a iudice pronuntiari, quin ideo veram iurisdictionem hac in re, tribunali civili tribuat.

---

1 S. C. Inq., 22 maii, 19 dec. 1860 (pro Anglia); S. C. Inq., 3 apr. 1878 (pro Helvetia); S. C. Inq., 25 iun. 1885 (pro Gallia).

2 Gasparri, op. cit., n. 1237.

3 Cappello, op. cit., pag. 356 not. 29.

4 Prümmer, p. 646, n. 892; De Smet, n. 401; Noldin-Schmidt, n. 671; Lehmkuhl, n. 922 nota; Wernz-Vidal, V, p. 849, n. 649; A Coronata, III. p. 924. n. 664.

Hae conditiones, quae ex responso S. C. Inq. (19 dec. 1860) explendae sunt, enumerantur hoc modo:

1 - ut « adsint iustae separationis causae iudicio Episcopi »;

2 - ut « pars catholica nullum aliud tribunal adire possit a quo sententiam obtineat separationis »;

3 - ut « sententia huius tribunalis nullum alium effectum habeat quam separationem tori, mensae et habitationis ».

Si hae tres conditiones verificantur, potest ergo tolerari separationem corporum petere, defendere atque pronuntiare in omnibus regionibus, ubi sententia ecclesiastica nullum valorem apud potestatem civilem habet et ubi institutio separationis corporum iam existit in lege civili. Haec sententia apparet practice tuta in praeferenda. Enimvero separatio corporum non videtur esse quid intrinsece malum, secus Sancta Sedes permissionem in aliqua regione minime dedisset, immo nec, in ullo casu, dare potuisset. Integra manet etiam doctrina catholica Ecclesia potestatem et auctoritatem suam protegit, sed, ob gravem causam, permittit et tolerat ut, ad iura fidelium ope legis civilis tuenda, ad tribunal civile recurratur.

Art. 2. — *An aliquando tolerari possit ut coniux catholicus adeat civile tribunal ad plenam separationem petendam, quae « divortium » nuncupatur.*

Remanet maior et magis aspera difficultas; nempe, in multis regionibus institutio separationis iudicialis lege civili non existit; aut si existit, ut supra diximus, est tantum per aliquod tempus, transformanda deinde in divortium plenum. Ita existit in *Rumania, Servia, Dania, Norvegia, Suecia,* et in nonnullis Statibus Americae Septentrionalis. In aliis regionibus, ubi institutio separationis corporum existit, non confert coniugibus eandem protectionem eademque iura quam divortium plenum. Quapropter, advocati in lege civili valde periti qui sciunt difficul-

tates necnon perturbationes huius institutionis civilis separationis corporum, clientes suos edocent, ne hanc separationem sed potius divortium plenum a tribunali civili petant. Ńegari non potest quod haec opinio est communis praesertim apud advocatos St. F. Am., etiam Catholicos, ubi lex civilis de separatione corporum est minus clara et minus tuta quam lex divortii pleni, ut in parte tertia huius thesis aperte profitebimur.

A) *De iniquitate legis quoad civile divortium.*

Ex hoc quod supra diximus surgit difficultas, nempe, utrum coniux Catholicus, ad divortium plenum potius quam ad solam separationem petendam, possit licite tribunal civile adire. Hodie nemo est, qui non sciat qua ratione lex civilis divortium permittens tota iniqua sit et gravissime reprobanda, ratione occupationis, obiecti, et effectuum [1]. Ratione occupationis quia iura Dei et Ecclesiae invadit; nam « matrimonium validum ratum et consummatum nulla humana potestate nullaque causa praeterquam morte, dissolvi potest » (c. 1118). Ratione obiecti, quia lex civilis divortii declarat solutum quod omnino indissolubile est, scilicet vinculum matrimoniale.

Ratione effectuum, quia haec lex magna mala in societate domestica, civili ac religiosa per se affert [2]. Intra pessimos effectus enumerari possunt etiam diminutio amoris coniugalis, suspiciones inter coniuges, damna pro educatione prolis, dissolutio familiae, ignominia praesertim uxoris, quae post optimos annos vitae suae marito datos, se videt desertam. Re vera, institutio divortii pro omnibus est res nefasta [3].

---

[1] Cf. Const. « Arcanum ». Etiam « Casti connubii », p. 91; Instructio S. Officii d. 21 dec. 1901 monet episcopos Italiae, ut fortiter obstent, ne introducatur divortium in Codice civili.

[2] « La seule possibilité du divorce désunit beaucoup de ménages qui sans elle resteraient unis ou tout au moins résignés; elle fait l'office d'une cheminée d'appel qui crée un courant factice ». - PLANIOL, *Traité élémentaire de droit civil,* éd. Ripert, t. 1, III, ch. I, n. 1146, p. 405.

[3] « Le divorce civil entraîne la plupart du temps des conséquences matérielles et morales lamentables, ne serait-ce que parce qu'il désumit les foyers, sépare les époux qui sont tenus de cohabiter ensemble, sacrifie l'éducation des enfants et expose les divorcés à contracter un nouveau mariage qui ne saurait être qu'un concubinage sous les couvert de la légalité ». - « Ami du Clergé », 20 avril 1939, p. 255.

B) *De disceptatione controversiarum auctorem super sic dicta « liceitate » civilis divortii sollicitandi vel pronuntiandi.*

Sed alia est ipsa lex divortii, alia sollicitatio divortii. Omnes auctores de iniquitate legis conveniunt. De liceitate autem sollicitationis divortii a coniuge coram tribunal civile valde disputatur. Alii ex veteris auctoribus contendebant divortium civile esse rem intrinsece malam, ideoque numquam licere, sicut ipsam legem divortii, quae est contra ius naturale ac divinum [1]. Contendebant sententiam divortii esse quasi quamdam particularem legem in aliquo particulari facto. Hodie autem plurimi auctores contendunt sollicitationem vel pronuntiationem divortii non esse intrinsice malam; ergo ex urgenti necessitate id fieri posse [2]. Dicunt quod quaevis sit intentio legislatoris divortium civile statuentis, sententia non potest obiective verum vinculum matrimoniale, sive Christianorum sive infidelium attingere quod ipso iure naturali et divino est indissolubile.

Omnes auctores affirmant quod numquam licet Christianis divortium civile petere alicuius Matrimonii validi, eo fine ut ipsis liceat ad alias nuptias transire. Quod huiusmodi relatio sit res intrinsice mala, utpote directe indissolubilitati matrimonii christiani opposita, et iuri naturali divino ac ecclesiastico contraria est vere pacificum apud auctores; ergo opus non est id demonstrandum [3].

Similiter, omnes auctores admittunt quod potest tolerari ut divortium a coniuge catholico sollicitetur, quando solum adest sic dictum matrimonium civile, non autem matrimonium verum. Tunc non quaeritur nisi facultas legalis a legali concubinatu desistendi. Dicitur « tolerari », quia ipse recursus ad iudicem

---

[1] Ita BUCCERONI, II, n. 983, AERTNYS, II, n. 522, ROSSET, n. 4085, GASPARRI (edit. 1904), n. 1554, et WERNZ-VIDAL, n. 712, ubi tamen dicit: « Cum ipsa Ecclesia generalem decisionem nondum dederit in favorem opinionis rigidae, etiam doctoribus privatis ab absoluta esse abstinendum ».

[2] CAPPELLO, n. 837; A CORONATA, n. 718; GASPARRI (edit. 1932), n. 1324; DE SMET, n. 401; VERMEERSCH-CREUSEN, n. 278; PRÜMMER, n. 892; LEHMKUHL, n. 701; DE BECKER, p. 410; TANQUEREY, edit. 1936, n. 780; NOLDIN-SCHMITT, n. 671; DAVIS, *Moral and Pastoral Theology*, London, Sheed and Ward, 1936, p. 234.

[3] A CORONATA, n. 713; TANQUEREY, n. 774; WERNZ-VIDAL, n. 712; NOLDIN-SCHMITT, n. 668; LE PICARD, *Divorce et Bien Public*, p. 1; FOURNERET, *Le Mariage Chrétien*, Beauchesne, Paris, 4e édit., 1925.

civilem, pro aliquo negotio matrimonium christianum spectante, contradicit, ut iam exposuimus, doctrinae Catholicae omnes causas matrimoniales soli iudici ecclesiastico reservanti. Etiam quando nullitas matrimonii regulariter et definitive a tribunali ecclesiastico declarata est, ita ut liceat partibus ad alias nuptias transire; aut si matrimonium postquam valide celebratum fuerit, ante consummationem, a professione solemni religiosa aut a dispensatione Romani Pontificis dissolutum sit, — in omnibus his casibus, petitio divortii civili tolerari potest. Ratio est quia in his casibus non existit nihil obiective contra ius divinum, naturale, aut ecclesiasticum, dummodo sollicitatio divortii fiat non animo agnoscendi potestatem tribunalis civilis dissolvendi vinculum matrimoniale, sed tantum ut acquiratur in foro civili libertas novum matrimonium ineundi necnon poenas civiles effugiendi. De omnibus hisce casibus, nulla existit controversia inter auctores; et omnes quidem admittunt non solum possibilitatem sed aliquando obligationem divortium a tribunali civili petendi [1].

Sed controversia valde salebrosa existit inter auctores de liceitate civile divortium petendi ac pronuntiandi, quando inter partes existit coram Deo et Ecclesia verum et validum matrimonium. Haec est quaestio praecipua quam in hac tertia parte thesis solvendam conabimur. Quamquam haec quaestio omnes homines tangat praesertim Christianos sed etiam non-baptizatos, qui indissolubilitatem matrimonii fatentur, nihilominus heic solum obligationem Catholicorum tractemus.

Super hanc quaestionem existunt duae scholae; una benigna, alia severa. Schola severa includit complures auctores, inter quos eminent Bucceroni, Aertnys-Damen, et Wernz-Vidal [2]. Cl. Gasparri membrum huius scholae severae olim (edit. 1904) erat, sed in nova editione (1932) operis sui opinionem scholae benignae adoptavit. Aliqui ex his auctoribus scholae

---

[1] A Coronata, n. 711; Tanquerey, n. 773; Prümmer, n. 893; De Smet, n. 391; Wernz-Vidal, n. 711; Cappello, n. 834; Gasparri, n. 1307; Payen, n. 2507; Le Picard, *Divorce et Bien Public*, p. 1.

[2] Bucceroni, *Institutiones Theologiae Moralis secundum Doctrinam Sancti Thomae et Sancti Alphonsi* (edit. altera, 2 vol., Romae, Ex Typ. Forzani et Socii, 1893), II, n. 983; Aertnys-Damen, op. cit., II, n. 925; Wernz-Vidal, op. cit., n. 712.

severae docent sollicitationem et pronuntiationem iudicialem divortii alicuius matrimonii Christiani esse actum intrinsice malum, ac proinde numquam esse licitam. Auctores hanc quaestionem generatim tractant ex parte iudicis, id est, de liceitate sententiae a iudice prolata vel proferenda.

Cl. Wernz, uti omnes auctores, admittit legem divortii positive permittentem divortium plenum, nonobstante vinculo matrimoniali, esse legem intrinsice malam. Et, auctores rigidae opinionis citando, ita prosequitur: « iudex sua sententia de divortio pleno practice applicat legem intrinsice malam; hinc ponit actum intrinsice malum » (op. cit. n. 712). Certum tamen est quod Cl. Wernz admittit doctrinam de lege permissiva. Ita declarat: « certe *ex natura rei* nihil obstat quominus ex gravissimis causis detur aliqua lex negativa permittens divortium, qua divortio illicite facto solummodo conceditur immunitas a poenis » (op. cit. n. 712, nota 17). Ergo ipse videtur admittere quod, nonobstante prava intentione legislatorum in positiva permissione divortii pleni, lex divortii, per iurisprudentiam in praxi, possit paulatim accipere interpretationem, ut sententia iudicis de divortio habeatur mera tolerantia, seu immunitas a poenis.

Cl. Wernz concedit quod usque adhuc Ecclesia generalem decisionem in favorem scholae rigidae nondum dedit, et consequenter auctores ab absoluta et generali prohibitione abstinere debent. Sed immediate addit quod ex hoc non sequitur opinionem scholae benignae esse adoptandam; quia etiam in eius favorem nullum decretum generale allegari potest. Cl. Wernz concludit dicendo quod practice, in singulis casibus, iudex Catholicus, ante sententiam divortii pronuntiationem, conscientiam suam, theologos et canonistas, nec non auctoritatem ecclesiasticam consulat.

Acerrimus et acutus dux scholae rigidioris est Cl. Bucceroni. Ita declarat: « agitur enim de re intrinsice mala, iure naturali et divino, et non tantum iure ecclesiastico. Iudex praeterea, sententiam ferens, non mere legem declarat, ita ut ex illa sententia civilia profluant iura, civilesque obligationes, quae per se loquendo, vim habent etiam in foro conscientiae; quando nempe legitima et iusta sit illa sententia. Cooperatio igitur iudicis ad praedictum divortium mere materialis non est, sed

formalis; neque remota sed proxima; cum ipsa sit, quae faciat partibus facultatem divortii »[1].

Et pagina sequenti declarat: « ... falsissimum omnino est, quod ea sententia non nisi civiles effectus matrimonii respicit, cum lex devotii secus inutilis omnino fuisset; nam illi effectus iam lege matrimonii civilis regebantur »[2].

Cl. Bucceroni asserit quod S. Poenitentiaria et Sanctum Officium, a quibus id saepe saepius petitum est, permissit numquam illam sententiam civilis divortii invocari in casu gravissimi damni vitandi. Hanc assertionem in nova editione sui operis (a. 1908) repetivit. Evidens est quod ignorabat responsum a S. Officio anno 1906 datum et a cl. Gasparri postea publicatum. Ad hoc responsum magni momenti serius omnium referimus.

Bucceroni in alio opere (a. 1898) eandem opinionem rigidam quoad coniuges tenebat: « coniuges non possunt, ulla ratione, iudicis sententiam petere, neque eam consequenter petere et defendere possunt advocati, neque iudices ipsam ferre ullo modo possunt, sententiam nempe quae naturali, divino et ecclesiastico iuri repugnet de indissolubili matrimonii vinculo. Agitur enim de re intrinsice mala[3]. In editione posteriore (a. 1908) opinionem suam in eisdem verbis expressit.

Haec opinio Bucceroni hodie quasi ab omnibus reicitur. Opinio communior plurimorum auctorum est sollicitationem et pronuntiationem divortii non esse actionem intrinsice malam, ac proinde in gravi necessitate esse licitam. Ita, De Smet, n. 393; Noldin-Schmitt, De sacr. n. 669; Lehmkuhl, Theol. mor. II, n. 921 nota; Waffelaert, Sur la coopération, 66; De Becker, De Matrim. 426 sq.; Prümmer, n. 893

Omnes isti auctores opinionem suam ponunt praesertim in responsis Sacrarum Congregationum Romanarum ad hanc quaestionem datis. Ergo, ad rationes opinionis eorum intelligenda,

---

[1] Bucceroni, S.I., *Casus conscientiae,* ed. quarta, Romae, Ex Typographia Augustiana, 1901, p. 338.

[2] L. c. p. 339.

[3] Bucceroni, *Institutiones Theologiae Moralis secundum Doctrinam S. Thomae et S. Alphonsi,* Editio Tertia, Romae, Ex Typ. Della Pace, 1898, Vol. II, p. 344, n. 983.

examinanda sunt responsa S. C. S. Officii et S. Poenitentiariae circa hanc quaestionem.

C) *Probata responsa Sanctae Sedis circa questionem de qua agitur.*

Quoad coniugem, qui petit civile divortium, haec sunt responsa: Imprimis est responsum S. Poenitentiaria, diei 5 ian. 1887, quod spectat casum uxoris, in sententiae tribunalis civilis in Gallia, iam a marito separata, quoad torum et habitationem. Ad sustentationem suam necnon liberorum provedendam, a confessore petivit permissionem divortium civile sollicitandi, ut publicum munus (« un bureau de tabac ») suscipere possit. Quod munus gubernium eo non concederet, si coram lege nupta considerabatur, quia secundum legem Galliae tale munus publicum personis non nuptis reservabatur. Mulier firmiter proposuit ne novas nuptias, vivente marito, iniret, sed nihilominus S. Poenitentiaria permissionem sollicitatam non concessit et iussit a petendo divortio sub gravi mulierem se abstinendam esse.

Post annos quatuor, die 14 ian. 1891, item a S. Poenitentiaria haec permissio denegata fuit mulieri, quae male a marito tractata, praesertim in rebus pecuniariis, petebat permissionem divortium civile sollicitandi, ut ruinam pecuniarem vitaret et servaret, quae supererant bona a marito non dilapidata. Iamvero illo tempore, in patria sua, sc. Gallia, coram lege 6 febr. 1893 uxo plena capacitate civili non gaudebat, quia consensus mariti erat semper necessarius. Quapropter, divortium civile videbatur esse solum medium quo iura legalia poterant defendi et damna evitari. Sed etiam, in hoc casu, evidenter digniore quam praecedente, responsum S. Poenitentiariae fuit adhuc brevius, sc. « negative ».

Tertius casus fuit ille mulieris, quae petebat permissionem divortium civile sollicitandi, ut provideret educationi et temporali et religiosae neptis suae orphanae. Secundum legem civilem patriae suae (sc. Galliae) eo tempore vigentem, hoc non facere nequebat nisi post obtentum divortium civile a marito suo. Hac vice, responsum a S. Poenitentiaria die 3 iunii 1891

datum fuit magis explicitum: « petitam licentiam concedi non posse ».

Anno sequenti, sc. 1892, S. Poenitentiaria eandem permissionem denegavit marito, qui volebat processum divortii civilis contra uxorem adulteram instituere, ut posset paternitatem prolis adulterinae repudiare et ita defendere bona sua et bonam famam suam et trium filiorum. Solum remedium in Gallia, illo tempore, ad talia mala avertenda fuit divortium plenum. Sed, quibuslibet nonobstantibus, etiam, in hoc casu, responsum negathivum, nempe « non licere », datum fuit.

Novissimus casus priori similis sc. mariti, qui volebat repudiare uxorem adulteram et prolem adulterinam, S. Poenitentiaria die 30 iun. 1892 respondit modo differenti, sed remissivo: « Orator consulat probatos auctores ».

Quid quaeso significant haec verba: « orator consulat probatos auctores »? Secundum quosdam, haec responsio, quamquam evasiva, praeviis responsis non contradicit, sed significat quod S. Poenitentiaria non vult amplius interrogari super quaestionibus huiusmodi difficilissimis [1]. Secundum alios, e contrario, haec verba significant plenam approbationem, quamquam non claram S. Poenitentiariae ad divortium civile petendum. Ita Prümmer (op. cit. p. 647) qui asserit ex hoc responso sequi ut potest tolerari non solum separationem corporum, verum etiam divortium perfectum in casu gravissimae necessitatis a iudice civili peti. Ratio est, quia probati auctores (secundum Prümmer) docent non solum divortium semiplenum, verum etiam divortium civile plenum esse licitum, si aliud medium non praesto sit ad gravia damna praecavenda. Cum hac opinione plene congruit cl. De Smet (op. cit., p. 348).

Neque mirandum quod in quatuor primis casibus S. Poenitentiaria permissionem divortium civile petendi denegavit. In primo casu, sc. mulieris, quae divortium petere volebat, ut munus publicum (« un bureau de tabac ») posset suscipere, nemo auderet serio affirmare adesse causam gravissimam. Difficile

---

[1] Le Picard, *Divorce et Bien Public*, p. 12: « Réponse évasive, qui n'est pas le désaveu de celles qui avaient été données peu de temps auparavant, mais paraît traduire le désir de ne pas voir les consultations se renouveler sur un sujet aussi épineux ».

non fuisset mulieri in casu aliud munus invenire, quo potuisset familiam suam sustinere. Pro hac ratione, mihi videtur non adesse causam cur S. Poenitentiaria debebat dispensare a prohibitione omnium Catholicorum ad tribunal civile adeundi ut divortium obtineretur; praesertim cum, in natione gallica, lex divortii recenter restituta fuerat.

Bonum et utile et necessarium est res in contextu historico examinare. Iudicari potest quod S. P. illos casus particulares consideratura, historiam legis divortii in Gallia prae oculis habebat. Divortium civile in Gallia violenter per legem 20 sept. 1792 introductum fuit simul cum matrimonio civili. Haec lex, expresse contra doctrinam et disciplinam Catholicam, non agnoscebat matrimonium, nisi ut contractum mere civilem, ad instar aliorum contractuum civilium solubilium. Tanta fuit latitudo legis de divortio in nova Reipublica Gallicana, ut non solum divortium concessum fuit ex plurimis casis in lege determinatis, sed etiam ex mutuo consensu, atque ideo ex alterutrius coniugis voluntate, pro quo satis erat incompatibilitatem animi vel characteris allegare [1]. Anno 1816 post restitutam monarchiam, lex civilis divortii abrogata fuit, sed anno 1884 denuo fuit recognitam, licet modo magis moderato. Nova lex concessit divortium cum iure ad novas nuptias celebrandas propter peculiares causas uti adulterium, saevitiam, et alia gravia mala. Sed haud raro tribunalia localia divortium concedebant propter leves quoque causas et aliquando mutuo consensu coniugum. Haec restitutio legis divortii habita fuit contra protestationes Catholicorum Galliae et in aperta provocatione doctrinae Catholicae [2].

Oblivisci nequit quod primum ex dubiis circa divortium civile ad S. Poenitentiariam propositis, solum tres annos, sc. anno 1887, post hanc restitutionem divortii in Gallia oblatum fuit. Alia dubia non multum post proposita fuerunt. Hodie post sexaginta annos in examinandis hisce responsis S. P. non

---

[1] « Pour causes déterminées, par consentement mutuel, pour incompatibilité d'humeur ». - BRISSAUD, *Cours d'histoire générale du droit français public et privé*, Paris, 1904, T. II, p. 1066.

[2] « A cette époque les idées d'émancipation dominent; on veut secouer le joug de l'Église; on restitue au mariage son caractère de contrat purement civil ». - Répertoire Générale Alphabétique du Droit Français, Paris 1899, T. 17, art. « Divorce et séparation de corps », No. 19, p. 594.

sufficit tantum casus de se examinare. Debemus etiam considerare contextum historicum, in quo dubia proposita fuerunt. Nonne debemus prudenter credere quodsi S. P. permissionem in illis casibus concesserit, multiplicitas dubiorum et petitionum tribunal civile adeundi ad Curiam Romanam magna nimis fuisset cum periculo facilis negligentiae veri vinculi matrimonii? Gubernium Gallicum, illo tempore, violenter massonicum, in oppositione sua contra Ecclesiam Catholicam, magis se moveret ita ut legislatores legem divortii idoneam invenirent? Probabile insuper est quod nulla tentamina facta essent ad legem rescindendam. Quapropter videtur quod S. P. permissionem in his casibus denegavit non tantum ob rationes doctrinales, sed etiam et forte praesertim, ob rationes disciplinares. Circumstantiae historicae non erant sine momento. Quod S. P. in his casibus recte et sapienter agebat, potest ex consequentiis videri. Die 6 febr. 1896 in Gallia adoptata fuit lex, quae plenam capacitatem civilem uxori concessit. Quae lex fuit confirmata in legibus diei 18 febr. 1938 et diei 22 sept. 1942. Altera lex, quae coniugibus, sive separatis sive divortiatis, eadem quidem iura concedit, adoptata fuit. Lex similis diei 20 martii 1927 in Belgica quoque Natione instituta est. Credendum tamen est quod si Ecclesia, in oppositione sua minus fortis fuerat et quod si permissio adeundi tribunal civile, illo tempore, nimis facile concesserat, hae leges novae doctrinae Catholicae magis favorabiles, numquam adoptatae fuerint. Debemus igitur concludere quod, etsi negatio S. P. in his casibus, fuerit tam definitiva et cum tam parva consideratione apparenti individui oratoris, nihilominus non fundabatur in opinione quod petitio divortii erat intrinsice mala, sed potius in rationibus historicis et disciplinaribus. Quapropter haec responsa possunt interpretari non in favorem scholae rigidioris, sed potius in favorem scholae benignae, praesertim cum opinio severa S. P. postea relaxabatur [1]. Curia Romana principia protegere non realitates negligendas quaerebat.

Praeter haec responsa iam citata, fuit aliud anno 1906 a Sancto Officio datum, in quo, primo tempore, permissio tri-

---

[1] « Ami du Clergé », 1924, p. 246: « Il est à notre connaissance, que Rome, très exceptionnellement il est vrai, adoucit pratiquement sa sévérité primitive ».

bunal civile adeundi ad divortium plenum sollicitandum concessa fuit. Hoc responsum infra tractemus. Hic volumus citare responsa quae pertinent ad quaestionem utrum iudex Catholicus possit licite pronuntiare sententiam divortii civili, existente vinculo matrimoniali coram Deo et Ecclesia.

RESPONSA, QUAE AD IUDICES SPECTANT

Sunto octo responsa Curiae Romanae, quae ad iudices spectant. Aliqua responsa opinioni scholae rigidae favere videntur, alia vero scholae mitiori. Haec responsa, integre citata, apud Gasparri inveniuntur [1]; sed heic ea summarie exponemus, ut eorum interpretatio clarior sit.

Primum dubium de « liceitate » actionis iudicis, qui sententiam divortii pleni pronuntiat existente vinculo matrimoniali, ad S. C. Sancti Officii ab Ordinario S. Galli in Helvetia missum fuit. Ordinarius petivit utrum possit permitti ut iudex Catholicus sententiam divortii pronuntiet secundum legem Confoederationis Helveticae, quae lex statuebat dissolvere vinculum, ita ut coniuges post sententiam divortii a iudice latam potuissent ad alias nuptias rite transire. In responso S. C. Sancti Officii diei 3 april. 1877 nulla permissio generalis concedebatur, sed Congregatio prudenter respondit quod permissio in singulis casibus peti debet, ut ipse iudicium promere valeat secundum peculiares circumstantias uniusquisque casus.

Post restaurationem legis civilis divortii in Gallia, anno 1884, iudices Catholici fuerunt in positione vere perplexa. Si denegabant iudicare processum divortii, et similiter si syndici Catholici denegabant sententiam divortii pronuntiare, aderat periculum ne ipsi suo munere priverentur; quod sine dubio fuit grave malum Ecclesiae in Gallia. Propterea nonnulli Episcopi Galliae Congregationi S. Officii proposuerunt utrum possit permitti ut syndici (vulgo « maires ») divortium civile pronun-

---

[1] Gasparri, op. cit., II, 325-336.

tiarent. Tempore propositi dubii syndicus non iudex pronuntiabat divortium in Gallia, sed non multo postea, procedura immutata fuit ita ut, anno 1886, iudex et non amplius syndicus divortium pronuntiaret. Hoc dubium episcoporum Galliae circa syndicos et iudices continebatur in eadem petitione, quae etiam plura dubia de casibus separationis proponebat. Responsum Congregationis in his rebus mixtis facile perperam interpretabatur. In responso diei 25 iun. 1885 Congregatio declaravit quod attentis gravissimis rerum, temporum, et locorum adiunctis potest tolerari, ut causae matrimoniales in Gallia tractentur in tribunali civili, dummodo doctrina catholica de matrimonio palam profiteatur. Sed videtur quod Congregatio hanc permissionem non concessit, nisi ad causas separationis legalis, id est ad causas divortii semipleni tractandas. Congregatio non intendebat permittere ex hoc reponso ut iudices vel syndici Galliae sententiam divortii pronuntiarent, quod ex responso posteriori sedulo clarificabur.

Re vera hoc responsum S. C. S. Officii statim ad multas perturbationes et dubitationes perduxit. Propterea Episcopi Galliae ad rem clarificandam iterum propositum dubium ad Sacram Congregationem miserunt. Hac vice, modo particulari, rogabant utrum pronuntiatio iudicis vel syndici circa divortium plenum possit esse licita. Responsum Congregationis diei 27 maii 1886 fuit aeque clarum, sc. « Negative ».

Primo hoc responsum visum est affirmare pronuntiationem divortii civili prohiberi, quia res erat intrinsice mala. Ita a nonnullis auctoribus interpretabatur, praesertim in Gallia et in Belgio ubi legislatio fuit eadem quoad divortium. At si haec interpretatio esset vera, nempe si pronuntiatio divortii a iudice civili lata esset res intrinsice mala, numquam permitteretur, ut iudex Catholicus talem sententiam pronuntiaret. Quod valet non pro sola Gallia, sed quidem pro omnibus locis. Cum ita sit, Catholicus non poterit accipere umquam munus iudicis, ubi ipse obligeretur tales sententias pronuntiare. Et quidem, si iam tale munus habet, obligetur, onerata sua conscientia a munere decedere.

Haec interpretatio responsi S. C. S. Officii animas multorum iudicum Catholicorum Belgicorum perturbavit. Quaestiones circa tale responsum in senatu patrio propositae erant et

a Gubernio petebatur ut dubium ad Nuntium Apostolicum mitteretur, ad sciendum quid practice, in his rebus, faciendum erat. Nuntius die 14 sept. 1886, respondit responsum S. C. S. Officii affirmare decretum 27 maii 1885 non respicere Belgium sed solum Galliam [1].

Propterea cum ex hoc responso Nuntii Apostolici appareat clare rem in una natione omnino esse prohibitam, in alia, vero saltem ex silentio, tolerari, impossibile est, ex solo responso diei 27 maii 1886 deducere pronuntiationem divortii civili esse rem intrinsice malam. Putamus autem rationem denegationis permissionis in Gallia esse claram, scilicet ad scandalum avertendum et ob causas internas politico-religiosas, ut iam supra exponimus. Debemus hic etiam notare quod hoc responsum 27 maii 1886 non semper una ac eadem norma fuit pro ipsa Gallia. Re vera, ex variis S. Sedis responsis aliquot post annis datis, quando scilicet, in hac natione, adiuncta mutata fuerant, constatabatur etiam relaxio disciplinae Curiae Romanae in hac materia, ut infra videbimus.

Post declarationem Nuntii Apostolici, res saltem in Belgica Natione clara fuit; sed, in Gallia, iudices Catholici adhuc incerti remanebant; vel suam conscientiam Catholicam sacrificare, divortium contra iussum Ecclesiae pronuntiando, vel a munere plane decedere; et ita malum Ecclesiae infligere ob privationem ex parte Status omnium iudicum Catholicorum, vel saltem eorum, qui propriae conscientiae obediunt. Quapropter quidem Episcopus Galliae, probabiliter a responso Nuntii Apostolici in Belgio dato stimulatus, die 26 iulii 1887 dubium hoc S. Congregationi S. Officii proposuit: « An onus dignitatemque praesidis tribunalis civilis possit acceptare, cum perspectum habeat quod inde erit constitutus in strictiori necessitate ferendi saepius sententiam divortii? ». Quamquam responsum S. Officii ad hoc dubium sit quid ambiguum, nihilominus est notabile ob factum quod non expresse prohibet iudicem talem sententiam ferre posse. Non est dubium quod si, ad mentem S. Officii, pronun-

---

1 « Em. Card. a secretis Status significavit mihi, iubente hoc Sanctitate Sua, Congregationem S. Officii declarasse, quod decretum diei 27 maii Belgium, et idcirco nihil esse in hac regione mutatum quoad ea, quae spectant ad materiam divortii ».

tiatio talis sententiae divortii esset intrinsice mala, responsum fuerit minus ambiguum et omnino negativum. E contra responsum decisionem in casu relinquit prudenti arbitrio Episcopi, qui adiuncta et circumstantias locales necnon indolem uniuscuiusque iudicis melius cognoscere valet. Propterea S. Officium huic dubio ita respondit: « Excitandum summopere ab amplitudine tua iudicem, de quo agitur, ut in officio perseveret, stando restrictionibus iam datis a S. Sede et adhibitis cautelis, quae a virtute prudentiae suadentur ».

Heic, prima vice, habemus exemplum relaxionis disciplinae Ecclesiae circa divortium civile in Gallia. Ex hoc responso diei 26 iulii 1887 possumus prudenter concludere sententiam divortii non esse rem intrinsice malam, sed adiunctis vel circumstantibus pericularibus perpensis, posse a iudice Catholico licite pronuntiari.

Responsum autem S. Poenitentiariae diei 4 apr. 1887 aliquantulum obscurum est et difficilis interpretationis. Spectat iudicem in Gallia, in scientia theologiae expertum, qui post officium multorum annorum apud tribunal civile, ubi ob gravissimas rationes pronuntiaverat nonnullas sententias divortii, a confessario suo absolutionem petivit ad quam credebat se habere plenum ius. Dubium a confessario ad S. Poenitentiariam propositum, responsum est: « Confessarium teneri, circa quaestionem propositam, iudices dirigere iuxta recentes declarationes a S. Sede editas ». Hae recentes declarationes videntur esse responsum S. Poenitentiariae diei 5 ian. 1887 et responsa S. C. S. Officii diei 25 iun. 1885 et 27 maii 1886. Quae responsa, ut iam innuimus permissionem sententiam divortii ferendi iudici denegaverunt. Quapropter videtur etiam, in hoc casu, permissio denegata.

S. Poenitentiaria, die 23 sept. 1887, Episcopo Lucionensis in Gallia responsum dedit, in quo permissionem expresse concessit, ut syndicus divortium civile pronuntiet in casu particulari cum adiecta cautione aperte declarandi doctrinam Catholicam de matrimonio: « Endem (Episcopum Lucionensem) in hoc casu particulari, si inspectis omnibus eius adiunctis ita in Domino expedire iudicaverit, tolerare posse ut syndicus orator ad actum, de quo in precibus, procedat cum declerationibus ab ipso propositis... ».

1 - Ecclesia decretum vel normam generalem de hac quaestione numquam edidit. Ergo neque hodie minime dedit vel plenam denuntiationem vel plenam tolerantiam, nec minus permissionem generalem divortium sollicitandi vel pronuntiandi.

2 - Ratione quorumdam responsorum (ex. gr. cfr. responsum S. Poenitentiariae diei 23 sept. 1887) videtur quod S. Sedes non accipit responsa casibus particulariis datis, uti normam secundum quam alii casus possunt iudicari. Quapropter non videtur quod responsa S. Sedis, in hac materia, possint haberi uti argumenta ex auctoritate.

3 - Ratio cur S. Sedes sententiam divortii iudicis in una natione, sc. Belgica, toleravit, in alia autem, sc. Gallia, prohibui educitur ex circumstantiis particularibus. In Gallia existebant leges recentes, quae iuribus et legibus Ecclesiae directe oppugnabantur. Cooperatio cum illis legibus ad detrimentum commune Ecclesiae esset. Propterea, Ecclesia hanc cooperationem denegans, omnino recte egit. Nihilominus numquam oblivisci delibetur quod illa prohibitio non fuit generalis, sed particularis et ad unam solam regionem directa.

4 - Ex silentio Curiae Romanae de decreto generali divortium permittendi non sequitur sollicitationem vel pronuntiationem divortii esse rem intrinsice malam. Enimvero, factum quod, in certis casibus, S. Sedes toleravit ut divortium pronuntiaretur, hoc aperte probat. Nam si divortii sollicitatio vel prolatio fuisset res intrinsice mala, neque, in uno casu, numquam illud sollicitare vel proferre liceret.

5 - Tandem sollicitatio vel pronuntiatio divortii non videtur esse res intrinsice mala, nec ratione obiecti, nec ratione circumstantiarum:

a) *non ratione obiecti*, quia in sollicitatione vel prolatione spectatur tantum dissolutio rituum effec-

tuumque civilium, minime vero solutio vinculi matrimonialis, quod semper intactum manet ex favore quoque iuris;

b) *non ratione circumstantiarum,* quia non adest, nec praesumitur in partibus vel in iudice prava intentio vinculum matrimoniale abrumpendi vel iurisdictionem Ecclesiae usurpandi; insuper quia non adest cooperatio directa et immediata ad novas nuptias post divortium ineundos nec adest scandalum, quod, si adfuerit, saltem partem facile removeri posset.

Propterea, ex his responsis S. Sedis, generatim possumus concludere sollicitationem vel pronuntiationem divortii civilis non esse actionem intrinsice malam, ac proinde in gravi necessitate licitam esse.

E) *De opportunis consiliis practice proponendis et colligendi.*

Hisce responsis S. Sedis et regulis theologiae moralis, praesertim quoad cooperationem, consideratis, nunc examinandum est quando et sub quibus conditionibus aliquando sit licitum ut coniuges, advocati, iudices necnon testes, in casu divortii, cum existat matrimonium validum, participent.

Quoad Coniuges

a) Plane intelligitur coniuges numquam posse licite divortium sollicitare cum intentione matrimonium validum solvendi et novam unionem civilem ineundi. Talis intentio est intrinsice mala, quippe quae legi divinae et naturali necnon ecclesiasticae contraria.

b) Necesse est ut commodum coniugis innocentis non possit defendi alio modo quam unice sollicitatione divortii civilis. In regionibus, ubi existit institutio separationis legalis, quae habet uti divortium plenum eosdem effectus civiles et plenam protectionem legalem, vel in regionibus, in quibus existunt similis remedia legalia, ut ex. gr. institutio separationis mensae communis, institutio alimenti sine divortio, etc., sollicitatio divortii ibidem certo non erit licita.

c) Antequam ad tribunal civile adeant, coniuges debent permissionem loci Ordinarii habere. Ut haec permissio concedatur, debent autem adesse causae, quae arbitrio Ordinarii aut eius delegati, sunt causae canonicae separationis, id est, illae causae iustae et graves ad communitatem vitae maritalis abrumpendam.

d) Videtur quod, in genere, permissio ad divortium civile obtinendum potest concedi tantum quando adest causa separationis *perpetuae.* Quod significaret permissionem concedi ad unam solam causam, sc. adulterium. Sed, mihi videtur quod quando separatio *ad tempus indefinitum* conceditur, et quando prudenter iudicatur numquam haberi posse spem reconciliationis, si adest causa gravissima in hoc casu Ordinarius potest dare talem permissionem divortium civile sollicitandi, dummodo coniuges dent iusiurandum, si cesset causa separationis, vitam maritalem denuo renovandi. In plurimis nationibus, ex. gr. in St. F. Am., secundum matrimonium talium coniugum inter se sine difficultate ac multoties fit.

Si autem separatio ad tempus *definitum* concessa fuit, minime iustificatur haec permissio etiam plenum divortium petendi. Enimvero valde difficile erit animo concipere casum, in quo permissio, talibus in circumstantiis, fuerit legitima tantum vel etiam necessaria.

e) Quamquam causa *iusta* sufficiat ad separationem ecclesiasticam, tamen ad permissionem divortium petendi concedendam debet adesse causa *gravisssima* aliqui auctores dicunt causam gravissimam ordinis privati non sufficere, sed debere esse ordinis publici. Contendunt cum malum divortii sit malum ordinis publici, causam divortium iustificandam, ut sit malo proportionatam, debere esse etiam ordinis publici vel supernaturalis. Difficile tamen est intelligere quid sit causa gravissima ordinis publici, quae sollicitationem divortii iustificet. Quapropter, mihi videtur, praesertim post considerationem responsorum S. Sedis, quod sufficit causa gravissima etiam ordinis privati.

f) Coniux, qui permissionem ab Ordinario sollicitat, debet iusiurandum praestare coram Ordinario vel eius delegato et

duobus testibus quod auctoritatem potestatis civilis vinculum matrimonii solvendi non agnoscit et quod merus effectus civiles quaerit. Debet etiam promittere se novum matrimonium non attentare, vivente coniuge, necnon omnes vitare amicitias periculosas cum altero sexu, quae eum in periculo proximo incontinentiae ponant.

Omnes auctores asserunt concorditer quod coniux innocens non est reus peccatorum futurorum sive possibilium sive probabilium alterius coniugis. Quapropter quilibet etsi sciat quod alter coniux matrimonium invalidum post divortium attentabit nequit impediri a petenda permissione divortium sollicitandi [1].

g) Attentis omnibus circumstantiis in casu particulari concurrentibus, necesse est ut nullum scandalum oriatur ex concessione huius permissionis ab Ordinario. Si adest periculum gravis scandali ex concessione permissionis, bonum individui bono societatis cedere debet.

Quoad Advocatos

Iuridice advocatus eadem persona quam pars habetur. Quoties ergo partes seu coniuges, id est actor vel pars conventa, licite, iuxta supra dicta, divortium petere possunt, etiam advocati causas licite tutari valent. Quapropter si coniugibus deest iusta causa gravissima divortium sollicitandi, deest etiam advocato ut illam causam patrocinandam suscipiat [2]. Itaque, sicut coniux, ita advocatus, potest adversus actorem, qui divortium civile petit, actionem reconventionalem coram tribunali civili, etsi incompetenti, instituere. Hoc in casu, nihil aliud ipse facit quam vinculum matrimoniale defendere. Hac de re interrogata S. C. S. Officii ita respondit: « Dummodo Episcopo constet de probitate advocati, et dummodo advocatus nihil agat, quod a principiis iuris naturalis et ecclesiastici deflectat, posse tolerari » [3]. Responsum etiam, die 25 iun. 1885, Episcopis Galliae missum, dixit quod potest tolerari ut advocati causas matrimo-

---

[1] Cappello, op. cit., n. 827; Gasparri, op. cit., n. 1174; Génicot-Salsmans, *Institutiones Theologiae Moralis*, II, n. 556; Noldin-Schmitt, op. cit., n. 670; Lehmkuhl, op. cit., n. 712; S. Alphonsus, op. cit., n. 969.

[2] De Smet, op. cit., n. 404; Génicot-Salsmans, op. cit., n. 562, nota 2.

[3] S. C. S. Officii, 22 maii 1860.

niales ante tribunal civile tractent, dummodo ipsi aperte confiteantur has res esse obiectum iurisdictionis Ecclesiae, et non attentent habere sententiam divino aut ecclesiastico iuri repugnantem [1].

Potest autem adesse gravissima ratio, ex. gr. notabile damnum vitandi, cur advocatus causam agat etiam quando coniuges divortium illicite petant. Exemplum habetur, si advocatus sit, qui res legales generales magni mercatoris gerat, a quo ipse sumit praecipua stipendia. Ita v. g.: Mercator qui vult ad alias nuptias transire petit ut advocatus casum divortii tractet. Si advocatus recedit, munus amittit; imo probabile est etiam quod mercator amicos suos enixe hortetur ne illum advocatum umquam consulant in suis rebus legalibus. Quod fit perniciosum pro advocato. Tunc id constituere potest causam gravissimam, vi cuius advocatus, in casu, possit etiam causam istius mercatoris tractare ac defendere.

Aliud exemplum a cl. Gasparri (op. cit. n. 1311) allatum est quoad actionem reconventionalem, praesertim ex gravi causa, ex. gr. ad filios salvandos a comparte haeretica, impia etc., tum quia hoc bonum, licet privatum, est tamen ordinis supernaturalis, tum quia, reconventionaliter agens, ipse videtur petere minus malum in eadem linea.

Procul dubio, ratio sufficiens gravis et publica existeret, si v. g. omnes advocati Catholici in regione a tribunali civili expellerentur, si casus divortii tractare nollent. Si advocatus, ex. gr. debet, ex officio, iniustam divortii causam tutari et nequeat hanc iniustam causam tractare, quin ex albo advocatorum a potestate civili expungatur, probabilius potest, ad vitandum hoc gravissimum damnum privatum, illam quoque causam defendere. Debet tamen curare ne eius cooperatio in grave detrimentum religionis cedat, et debet mere exponere coram tribunali solas legales rationes, quibus nititur haec divortii petitio, declarando hanc causam principiis catholicis esse oppositam [2].

---

[1] S. C. S. Officii, 25 iun. 1885, « ... et dummodo animo comparati sint tum circa valorem et nullitatem coniugii, tum circa separationem corporum... ut nunquam proferant sententiam neque ad proferendam defendant vel ad eam provocent vel excitent, divino aut ecclesiastico iure repugnantem... ».

[2] De Smet, op. cit., n. 404.

Ratio autem saepe saepius allata ab advocatis catholicis ad acceptionem causarum divortii iustificandam, est generaliter ordinis privati. Contendunt quod si ipsi id facere renuant, alius advocatus minus huiusmodi absque scrupulis tractabit. Sed haec ratio emolumenti fonte amissuri non est ratio sat gravis, quae in negotio tanti momenti, attendi queat [1]. Officium advocati non debet exclusive vel praecipue esse casuum divortii tractando. Ita possibile emolumenti damnum ob recusationem casus divortii tractandi non erit ipso grave incommodum. Tantum quando adest ratio gravissima cooperatio advocati potest esse licita. Ergo, haec ratio, ex laesione ipsius boni privati deducta quamquam saepe saepius allegata, non potest iustificare interventionem advocati in talibus casibus divortii. In talibus casibus autem advocatus non debet casum divortii acriter reicere, sed oportet ut ipse coniugibus modo amicali explicet cur in conscientia non possit casum tractare [2]. Etiamsi advocatus, ita agens, unum clientem perdit, probabile est quod acquirat alios, qui a suis principiis moralibus recte movebuntur.

Meminisse oportebit quod religio coniugum, in his casibus, nullius momenti est. Si existit matrimonium validum sive quod coniuges sint Catholici, Protestantes, Hebraei seu pagani, potestas civilis incompetens est vinculum abrumpendi, et advocatus non potest casum licite tractare, nisi circumstantiae sunt tales, ut eius cooperatio permittatur et necessaria sit.

Unde proponitur quaestio utrum sit consulendum ut omnes advocati Catholici omnes casus, sine exceptione, divortii recusent ob persuasionem talem demonstrationem publicam oppositionis divortio habere effectum numerum petitionum divortiorum minuendi? Etiam auctor Le Picard hoc non consulit [3]. Secundum Le Picard quaestio haberet felicem effectum tantum, si ab auctoritāte, v. g. a S. Sede vel ab Ordinario dioecesis,

---

1 Ibid.

2 « Ils agiront avec tact et avec prudence; ils ne heurteront pas de front un époux irrité; ils écouteront ses doléances et compatiront à sa situation; ils éviteront de donner dès l'abord l'impression qu'ils sont hostiles par principe à la demande; et c'est quand ils auront gagné la confiance et que le ressentiment se sera un peu apaisé, qu'ils essaieront de faire entendre raison ». Le Picard, *Divorce et Bien Public*, p. 95.

3 Ibid.

quod supra relatum iussum fuerit. Conatur huiusmodi in archidioecesi Chicagiensis anno 1944 cum bono exitu iam incipiebatur. De quo conatu, in quarta parte, fuse tractabitur. Actiones individuales singulorum advocatorum contra divortium, secundum Le Picard, parvum effectum habent, et secundum notum advocatum Gallicum, Fliche, non sunt desiderandae [1]. Si omnes advocati Catholici omnes casus divortii tractare recusarent, haberetur periculum ne coniuges infelices in insidias advocatorum absque scrupulis cadant, quibus interest minime bonum familiae vel societatis, sed tantum amor lucri vel auri fames.

Quibus omnibus perpensis, possumus concludere quod cooperatio advocati in causa divortii, etiam si aliquando possit esse licita, numquam debet esse formalis sed materialis tantum. Etsi eius cooperatio sit licita, adsunt etiam multae obligationes, scilicet:

1 - Advocatus numquam debet pravam intentionem actoris, sc. ad novas nuptias ineundas, approbare. Nihil debet facere ad tale divortium falicitandum, sed tantum mera essentialia legalia coram tribunali exponere ac tutari.

2 - Debet semper vitare probationes falsas, quae divortium ex mutuo consensu facilitent et foveant.

3 - Si retinet petitionem divortii non esse rationibus gravibus fulcitam, debet reconciliationem inter coniuges prorsus promovere. Non minus quam iudex oportet ut etiam advocatus sit auctor pacis domesticae. Unio ab advocato conciliata, nonnumquam animas plane tranquillat.

---

[1] « J'ajoute même que cette exclusion absolue des affaires de divorce ne me paraît pas désirable. Si tous les avocats, qui exercent honorablement leur profession et qui assistent avec une véritable douleur à la marée montante du divorce, éloignaient ceux qui sollicitent leur concours, ne risqueraient-ils pas de les rejeter vers ces ignobles officines, dont les réclames s'étalaient impudiquement sur la voie publique: « Divorce à bon marché, divorces à crédit, divorces rapides », et autres du même genre? ". FLICHE, *Peut-on collaborer à un Divorce,* in Le Divorce, Assoc. du Mariage Chrétien, Éditions Familiales de France, Paris 1928, p. 50.

4 - Si reconciliatio inter coniuges nec possibilis nec desiderata habetur; et actor vult casum divortii solvere, advocatus debet eidem actori clare explicare absolutam discrepantiam inter divortium et legem Dei et Ecclesiae.

5 - Si in regione sua, quisque eadem iura legalia obtineat a separatione civili quam a divortio absoluto debet semper parti suadere ad separationem tantum sollicitandam et obtinendam. Verum tamen est quod multi viri laici ignorent hanc legem separationis. et in nonnullis casibus, si eam novissent, eam loco divortii elegissent. Quapropter, est officium advocati commodum separationis potius quam divortii actori exponere.

6 - Si autem nonobstantibus omnibus conatibus advocati ad clientem a divortio dissuadendum, nihilominus coniux petitionem divortii pleni adhuc exigit, advocatus habet unum officium, officium videlicet clientis sui exponendi quod sententia a tribunali civili pronuntiata vinculum religiosum minime afficit, quod semper remanet et novo matrimonio clare oppugnat.

Haec principia prae oculis habens, et dummodo obligationes supra dictas consummet, videtur quod solum in certis casibus potest advocatus causam licite tutari pro cliente, qui divortium illicite petierit [1].

Debet omnia, quia approbationem talis actionis repraesentant, vitare et omnia facere ad coniugum reconciliationem probe promovendam. *In praxi,* si advocatus absque gravissimo incommodo munus actoris pro divortio declinare nequeat, confessarius eum inquietare non debet, dummodo inde scandalum ne oriatur et soli effectus civiles palam intendantur [2]. Exceptis hisce casibus bene determinatis, advocatus Catholicus causam divortii coniugum valide nuptorum assumere non debet, quia

---

[1] Génicot-Salsmans, op. cit., n. 562.
[2] Prümmer, op. cit., n. 894; De Smet, op. cit., n. 405.

ut dixit PP. Leo XIII, in litteris encyclicis « Immortale Dei »: « Pariter non licere aliam officii formam privatim sequi, aliam publice, ita scilicet ut Ecclesiae auctoritas in vita privata observetur in publica respuatur. Hoc enim esset honesta et turpia coniungere... » [1].

Quapropter, si cooperatio advocati in divortio obtinendo ex gravissima causa aliquando potest esse licita, nihilominus a gravibus obligationibus advocatus semper restringitur, quae possint mala divortii gradatim minuere.

Quoad Iudices.

Ante omnia debemus dicere quod auctor praecipuus propositi divortii non est iudex sed coniux, qui decretum divortii enixe petit. Verum est quod cl. Rosset iudicem non habet tamquam cooperatorem solum, sed tamquam causam efficientem praecipuam et physicam divortii [2]. Coniuges et advocatus autem, secundum Rosset, sunt tantum causae morales, quae iudicem impellant ad divortium sedulo pronuntiandum.

Haec assertio cl. Rosset non est nisi partialiter vera. Verum est dicere iudicem esse causam efficientem divortii, quia est eius actus, qui divortium efficit, sed coniux, qui divortium sollicitat, est causa praecipua divortii. Sine vero petitione coniugis, non haberetur causa coram tribunali. Iudex, vi officii sui, non potest denegare applicationem legis. Nihil dubium est quin iudex sit agens, qui solutionem matrimonii agat, sed est coniux divortium sollicitans, qui, secundum doctrinam canonicam poenalem, est mandans seu actor primarius delicti.

Coniux gaudet libertate sollicitandi aut non divortium. Divortium sollicitat nomine proprio per actum omnino personalem et liberum. Iudex autem est persona publica, quae, vi officii sui, debet legem rite applicare. Quae cum ita sint, iudex in causa divortii gaudet magis indulgentia quam coniuges aut advocatus circa suas quaestiones.

Quod pronuntiatio sententiae divortii non sit res intrinsice mala, iam demonstratum est. Quapropter saltem in certis circumstantiis, sententia a iudice licite proferri potest. Cum hac

---

1 Codice Iuris Canonici Fontes, III, n. 592, p. 249.
2 Rosset, op. cit., III, n. 4093.

opinione plurimi auctores hodie conveniunt. Etiam auctor scholae tutioris seu Wernz, declarat: « cum ipsa Ecclesia generalem decisionem nondum dederit in favorem opinionis rigidae, etiam doctoribus privatis ab absoluta et generali ipsius propugnatione videtur esse abstinendum » [1].

Insuper, plurimi auctores retinent proprium obiectum divortii esse dissolutionem formalitatum civilium non autem tangere vinculum matrimoniale, quod totum quantum intactum manet [2]. Possunt autem haberi casus, in quibus iudici non liceat se sententiam divortii ferre; sed sunt casus vere peculiares, ex. gr. si in aliqua regione, divortium fuit hucusque ignotum, vel si nova lex divortii in odium religionsis condita fuerit. Potest disputari utrum hoc sit verum hodie in Polonia necnon et in aliis nationibus sub iugo Russico praeter « velum ferreum », ubi divortium, adhuc ignotum, recenter introductum est. Cum autem Ecclesia nondum explicite vetaverit ne iudices, in his regionibus, a causis divortii sese abstinerent, videtur quod, pro bono publico et pro bono Ecclesiae, melius est, ut iudices catholici legem civilem divortii probe applicent, si nequeant aliter agere, ad suum officium servandum, quod hodie in his regionibus, valde probabile est.

Quamquam sit saltem probabile quod pronuntiatio divortii a iudice lata non sit res intrinsice mala, nihilominus quando actor divortium illicite petit, iudex debet certas normas sequi, ut sua coacta cooperatio sit licita. Hodie divortium est valde diffusum et numerus petitionum divortii sat magnus ita ut spiritus indulgentiae et etiam veniae tribunalia civilia iam invaserit et hic spiritus, absque dubio etiam iudices Catholicos permoverit. Propterea necesse est, ut omnes iudices habeant prae oculis normas sequentes ad talem sententiam divortii rite pronuntiandam.

---

[1] Wernz-Vidal, op. cit., n. 712.

[2] « Comme le mariage civil n'atteint en aucune façon, en tant que mariage le for intérieur, ainsi le divorce n'opère rien contre le mariage religieux ou proprement dit... Comme l'Église tolère le mariage civil, pourvu qu'on ne lui attribue pas les effetis qu'il n'a pas, ainsi nous ne voyons pas comment le prononcé du divorce civil serait intrinsequement mauvais à part ses effetis ». Waffelaert, *Coopération*, apud De Smet, op. cit., p. 342, nota 4.

1 - *Cooperatio iudicis non debet esse formalis, sed materialis tantum.*

Hoc significat quod non debet iudex pravam intentionis actoris approbare. Debet, in quantum potest, legem stricte interpretari seu tunc tantum pronuntiare locum esse divortio, quando, vi evidentis tenoris legis, aliter facere nequeat. Praeterea, non debet rationes divortii, a lege admissas, lata interpretatione, ultra strictum legis finem vel ambitum facile extendere. Insuper iudex debet reconciliationem inter coniuges semper fovere et omnia satagere, ut coniuges a petitione divortii ultro recedant. Secundum quosdam auctores, sicut v. g. Rosset, si iudex divortium cite pronuntiet sine apta opportunave investigatione et sine praevio conatu reconciliationis inter coniuges, male agit et rationem divortii concessi pro sua conscientia, reddere debet [1].

Bonum esset si omnes nationes exemplum tribunalium Galliae sequerentur, ubi antequam petitio divortii a tribunali admittatur, iudex *a lege obligatur* reconciliationem inter partes sedulo fovere [2]. Nefas omnino est iudicem erga divortium habere animum suum immerito submissum, ita ut conatum reconciliationis omittat vel negligat. In tali casu, divortium est, aliquo modo, iudici ipsi imputabile!

2 - *Iudex debet semper stricte revocare ad trutinam varias probationes allatas ad divortium iustificandum.*

Non debet umquam divortium concedere, nisi allatae probationes innuant ac procedere valeant causam sufficientem secundum legem ad divortium concedendum. Haud paucae sententiae divortii, tamquam mera esset caerimonia, hodie facile conceduntur, ob solam causam, quippe coniuges, saepe mutuo consensu, eas enixe petant. Probationes quae videntur necessariae a nonnullis tribunalibus, minoris momenti habentur et saepe minime ab iisdem requiruntur. Accusationes coniugis innocentis contra coniugem reum haud raro finguntur, imo aliquando aperta collusione utriusque coniugis, qui interesse habet.

---

[1] Rosset, op. cit., n. 4081.
[2] Colin et Capitant, *Cours élémentaires de droit civil français*, p. 218.

Decet ergo ut iudices civiles, in his causis divortii, servent normas in Codice Iuris Canonici pro iudicibus ecclesiasticis, propositas. Ita « iudex ad eruendam veritatem facti quod publice interest ut extra dubium ponatur, debet partes interrogare » [1]. Si vero desint probationes necessariae, iudex debet legem stricte applicare et debet clare edicere in casu non constare de ratione sententiam divortii ferrendi. Heic iudices civiles possunt normam tribunalium ecclesiasticorum sequi, ubi dicitur: « matrimonium gaudet favore iuris » [2]. Etiam pro iudice, qui debet matrimonium secundum legem civilem iudicare, matrimonium debet esse institutionum ordinis socialis tam necessarium, ut non possit permitti illud legaliter posse dissolvi, antequam omne conditiones, a lege requisitae, stricte verificentur.

3 - Si vero nonobstante conatu reconciliationis ex parte iudicis, actor in petitione divortii persistit, iudex debet adhuc coniuges monere suam sententiam forte prolatam nullatenus ipsum vinculum matrimoniale, sed tantum effectus mere civiles seu separabiles, spectare. Responsa S. Sedis, quae ad iudices spectant, praesertim responsum diei 25 iun. 1885, aperte requirunt ut iudex, in causa divortii, palam profiteatur fidem in doctrina Catholica de matrimonio et praesertim de eiusdem indissolubilitate. Hoc quidem in regionibus Catholicis omnino requiri potest; sed vix aut ne vix quidem in aliis regionibus acatholicis, ubi talis declaratio iudicis temeraria haberi poterit et a coniugibus in malam partem accipi. Probabile est quod tantae quaerimoniae fierent contra iudicem, qui in regionibus acatholicis palam doctrinam Catholicam de divortio declararet, ut suo munere privetur immerito. Quapropter si ita res se habet videtur sufficere quod iudex vitam agat plene et plane catholicam una cum frequentatione frequenti sacramentorum, fortis semper in fide. Hac ceterum publica et ordinaria fidei professione, recta principia ab Ecclesia admissa et imposita ipse profiteri censetur [3].

---

1 C.I.C., can. 1742, § 1.
2 Ibid., can. 1014.
3 A Coronata, op. cit., p. 990, nota 1.

4 - *Debet semper adesse causa gravissima et publica,* quae iudicem ad divortium concedendum impellit. Equidem possumus dicere hanc causam gravissimam et publicam semper adesse quando iudex, nisi id faceret, officium deponere deberet, seu nisi sententiam divortii pronuntiaret. Certum est quod si omnes iudices Catholici cuiusdam regionis tenerentur officium deponere malum grave auctoritati publicae Ecclesiae simul ac bono reipublicae infligeretur. Itaque rectius est ut in suo munere permaneant iudici Catholici, nec cogantur officium dimittere; quippe officii dimissio, in casu, nonnisi gravissimo cum nocumento publico fieret et verteretur in damnum animarum.

Quae cum ita sint, sc. quando adsunt conditiones et circumstantiae supra enumeratae, iudex catholicus non est inquietandus, si gravissima necessitate pulsus, sententiam divortii pronuntiare debeat et pronuntiet.

Quoad Testes.

Quaestio non parvi momenti, sed quae apud auctores raro tractatur, est utrum et sub quibus condicionibus testis catholicus possit testimonium suum dare coram tribunali civili quoad propositam actionem divortii. Ut iam diximus de coniugibus, de advocato, et de iudice, repetere possumus quod non est inquietandus talis testis, si divortium petitur quando solum adest matrimonium civile et non matrimonium verum; aut etiam quando nullitas matrimonii iam a tribunali ecclesiastico regulariter declarata fuerit. Heic tractamus solum casum verae sollicitationis divortii matrimonii certo validi.

Ob vinculum cognationis vel amicitiae Catholicus saepe requiritur testificari in actione divortii peragenda. In plurimis casibus divortii testimonium testis magni momenti est et haud raro est punctum supremum, quod decernit utrum an non sententia divortii ferri possit. Iudex decisionem suam generaliter fert secundum testimonium testium qui dubium expurgarunt et veritatem in lucem protulerunt. Quapropter ex testimonio testium revera potest pendere sententia totius iudicii. Nemo non videt igitur magnum momentum testimonii adducti vel adducendi.

Neque adhuc non datur decretum S. Sedis de liceitate testis Catholici, qui testimonium det in actione divortii coram

tribunali civili. Peropportunum est proinde ut talis testes aliquas normas habeant. Ad rem pauca dicenda sunt:

1 - si coniuges possunt licite divortium petere, secundum normas iam explanatas, sequitur quod etiam testes possint licite in actione divortii coram tribunal civile attestationem reddere.

2 - si testis praevidet quod suum testimonium erit in favorem vinculi matrimonialis et nocet petioni divortii, testis semper habet ius testificando, imo et officium. Quare etiam, hoc in casu possumus dicere existere verum obligationem moralem reddendi huiusmodi attestationem ut obstetur vulnus Ecclesiae et societatis pro tali divortio obtinendo.

3 - si prudenter praevideatur quod petitio divortii, nonobstantibus conatibus testis ut coniuges a petitione se detrahant, non possit impediri, tunc testis potest suum testimonium dare in favorem partis innocentis contra partem ream. Etiamsi coniux innocens illicite enim divortium petat, non videtur quod testis a testimonio suo dando abstinere debeat. Enimvero possunt adesse simul quaestiones quoque accessoriae e. g. cura liberorum, pensio pro alimentis etc. Si ergo praevidetur quod divortium impediri non possit, patet cooperationem testis esse licitam, maxime si testimonium bonum coniugis innocentis contra coniugem reum protegat atque defendat.

4 - si coniuges divortium *illicite* petunt praesertim si petunt divortium a matrimonio valido ut ad novas nuptias convolent testis generaliter non potest testimonium coram tribunali civili recte praestare, si praevidet enim quod testimonium suum erit punctum magni momenti quod sententiam divortii facile determinet. Dicimus « generaliter », quia aliquando possunt adesse circumstantiae vel rationes tam graves, quae impellunt ut testificetur in casu. Exemplum adest in persona, cuius patronus eam testimonium dicere roget in actione divortii et eidem minitatur, quod si ipsa testari denegat, munus perdet, dum ipsi

aut impossibile aliud officium invenire. Hoc in casu et in similibus casibus ubi testis et familia sua in statum paupertatis reducerentur, si testari denegarent, videtur quod potest testimonium dari, etiamsi petitio actoris illicita sit.

5 - Necessarium est quod officium primarium testis. qui testimonium ita licite det, sit testimonium omnino veritati conforme praestare. Debet ipse defugere omne mendacium, effugium et veritatis simulationem quae abrumptionem matrimonii facilitent. Debet etiam vetari ne ipsa et sui ab amicitia vel a sympathia pro parte, quae divortium petit tam moveatur, ut testimonium contra veritatem in favorem illius promere satagatur.

Quando Ordinarius iudicat si vel non possit permissionem ad divortium civile petendum dare, debet considerare leges civiles vigentes in regione sua. Ut iam supra diximus, si separatio civilis eandem protectionem ac securitatem quam divortium plenum civilem dat, permissio ad divortium plenum numquam ab Ordinario legitime dare potest. Unde facile est comprehendere cur cognitio legis civilis uniuscuiusque regionis circa matrimonium et divortium omnino necessaria sit ad recte causam iudicandam. Quod est praecipue verum in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis, ubi leges circa matrimonium et divortium, in quasi omnibus 48 Statibus inter se valde discrepant. Aliquando enim partes in uno Statu matrimonio iunguntur et postea in alio Statu domicilium acquirant ad divortium obtinendum. Causa petitionis separationis vel divortii potest in uno Statu exoriri et in alio Statu impediri ob causam a potestate civili non admissam. Haec omnia et alia considerari debent. Si ergo Ordinarius dioecesis in Statibus Foederis Americae Septentrionalis non habet cognitionem accuratam legum civilium non solum Status, ubi residet, sed etiam aliorum Statuum, valde difficile est ut ipse decisionem sapientem in causa separationis vel divortii reddere valeat. Quapropter, in proxima parte, sc. parte tertia, studium legum civilium circa separationem et divortium in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis hodie vigentium clare exponemus et ad trutinam revocabimus.

PARS TERTIA

De iure civili vigenti circa separationem et divortium in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis

CAPUT I

DE IURIDICA CONDITIONE STATUUM FOEDERATORUM AMERICAE SEPTENTRIONALIS

Respublica Statuum Foederatorum Americae Septentrionalis est unio foederata, constans ex statibus 48, uno districto foederato, (seu Districto Columbiae qui est caput totius nationis apud civitatem Vashingtonensem), tribus territoriis (Alaska, Hawaii, Insulae Filippine) et tribus Possessionibus (Panama Canal Zone, Puerto Rico, et Insulis Virginibus). In hoc studio de legibus divortii et separationis in St. F. Am. considerabimus tantum legislationem Reipublicae continentalis, id est legislationem 48 Statuum et Districti Columbiae.

ART. 1. — *De iuribus ac de sovranitate singulorum Statuum.*

Ad conditionem legalem in St. F. Am. intelligendam magni momenti est non oblivisci quod etsi Status inter se intime iuncti sint et aspectum verae unitatis ac solidarietatis praebeant in conspectu orbis terrarum, necnon aliquid legis foederatae, in omnibus Statibus commune, habeant, nihilominus singuli Status adhuc tamquam Status vere independentes et sui iuris in multis rebus considerantur, utpote si essent nationes vere distinctae. Singuli Status sunt ergo entia politica necnon iuridica mutuo omnino independentia. Re vera, secundum theoriam constitutionis legalis S.F.A.S., singuli Status, etiam post propriam accessionem Unioni, omnia iura nationis independentis retinentes plane considerantur, exceptis iuribus Gubernio Foederato relictis secundum normas constitutionis nationalis a prioribus 13 Statibus adoptatae et postea ab aliis Statibus acceptatae.

Exempla huiusmodi iurium Gubernio Foederato relictorum sunt ius exercitum et classem constituendi, leges advenarum immigrationem et modum ad civitatem obtinendam regentes, com-

mercium inter ipsos Status etc. Super quibus et aliis rebus solus Congressus Foederatus apud civitatem Vashingtonensem leges, pro tota natione supremas uniformesque statuere potest. Verum alia omnia iura, non expressis verbis Gubernio Foederato delegata, propriae iurisdictionis singulorum Statuum pertinent, et in territorio singulorum Statuum a legibus vel a iure communi legislationis vel a tribunalibus singulorum Statuum reguntur.

Singuli Status sunt maxime aemuli suae libertatis et independentiae, ita ut nimis aegre ferant, si Gubernium Foederatum in iuribus determinandis singulorum Statuum (anglice « States Rights ») sese interponeret. Deputati legibus condendis Status operam dantes statim et vehementissime repellunt quamlibet legislationem nationalem iuribus singulorum Statuum aperte oppositam. Nonnulla exempla habuimus oppositionis huius generis ex parte Statuum contra legislationem Gubernationis Foederatae, ex. gr. relative ad Negros liberandos ex conditione servitutis, in bello civili ab anno 1860 ad 1865; et novissime in electione Praesidis, anno 1948 habita, quando Status Meridionales edicto Praesidis Truman, qui iura civilia (anglice « Civil Rights ») etiam ad Negros Statuum Meridionalium extendere volebat, firmissime sese opposuerunt.

Quae ergo non ad legislationem nationalem sed magis ad legislationem singulorum Statuum pertinent, respiciunt relationes domesticas, quae sunt; adoptio et custodia filiorum, testamenta, matrimonium, divortium et separatio coniugum. In hoc studio volumus disceptare tantum de legibus singulorum Statuum, quae cum divortio et separatione coniugum apprime coniunctae sunt.

Art. 2. — *Conspectus historicae evolutionis iuris civilis vigentis de divortio in St. F. Am.*

De explicanda legislatione vigenti singulorum Statuum quoad divortium et separationem, praeprimis necesse est originem legis civilis in St. F. Am. breviter explanare [1]. Respublica St. F. Am. ab emigrantibus civibus regionis Anglicae, saecu-

---

[1] Alford, *Ius civile matrimoniale in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis cum Iure Canonico comparatum*, Romae, 1938, pp. 26-36.

lo XVII, condita fuit. Qui necessario rationem legum anglicarum secum attulerunt, quae ratio usque ad hanc diem fundamentum legis civilis in America iure constituit. In Anglia divortium a lege communi usque ad annum 1857 numquam concedebatur. quare a singula divortia necessario requirebatur concessio peculiaris Senatus Britannici. Quamdiu igitur America sub imperio Britannorum fuit, coloni Americani tamquam cives britannici et legis britannicae subditi aperte considerabantur, ac modum divortium obtinendi obtinebant per actum peculiarem Senatus Britannici. Cum St. F. Am. suam independentiam ab imperio Angliae, anno 1776, declaraverunt, tribunalia Americana iure communi Angliae adhuc utebantur. Sed quia America, ab initio, nullum Senatum nullamque legislationem nationalem habebat, negotia divortii per legislationes locales primum agebantur. Sed petitionibus divortiorum multiplicatis, legislationes locales ab onere tam odioso se liberare cupientes, negotia quoque di-
ab onere tam odioso se liberare cupientes, negotio quoque divortiorum tribunalibus localibus tradebantur. In plurimis autem Statibus haec tribunalia fuerunt tribunalia aequitatis vel probationis (anglice « probate ») et in aliquibus Statibus fuerunt tamquam tribunalia ordinaria civilia primaria. Hodie tamen in plurimis Statibus negotia divortii ad tribunal superius (« Superior Court ») pertinent et spectant.

Art. 3. — *De disparitate ac de promiscuitate quoad Causas divortii in singulibus Statibus A. S.*

Singuli Status proprias leges de divortio habent, dum lex nationalis divortii omnibus Statibus communis reapse non existit. Quare habetur diversitas rerum cum confusione maxima [1]. Duo systemata identica legum circa divortium in solis duobus Statibus non habentur; de facto nullum punctum legis inveniri potest in quo omnes plane congruunt, nisi in eo quod, in omni-

---

[1] Roscoe Pound, *A symposium in the Law of Divorce*, Iowa Law Review, No. 2, Jan. 1943, p. 179: « It would not be easy to find a subject more in need of the best that scientific juristic discussion can do for it, than the American law of divorce. Thorough - going improvement of the law on this subject must be not the least item in a program of improving our administration of justice. Looking at the law of the country as a whole it does not admit or doubt that our law of divorce is in many ways one of the most unsatisfactory parts of American law ».

bus Statibus, auctoritas Ecclesiae in hac materia plane reicitur, et proinde leges ecclesiasticae pro nihilo in foro civili reputantur et aestimantur [1]. Emendatio prima Constitutionis Foederatae prohibet quominus Congressus religionem particularem tamquam religionem Status constituat. Quae lex constitutionis foederatae in constitutione nonnullorum Statuum repetitur. Quapropter doctrina vel opinio singularum religionum de divortio pro lege Status nihil interest, dummodo illa legem criminalem peculiarem nationalem vel statalem non violet.

Debemus semper prae oculis habere quod singuli Status habent ius leges proprias quoad matrimonium et divortium instituendi. Propterea non est admirandam, si in singulis Statibus existit magna discrepatio legislationis in hisce materiis. Re vera, causae quoad divortium absolutum, in omnibus Statibus, inter se maxime discrepant. Usque ad tempora nostra, Status South Carolina ex nulla causa divortium concessit, quia id in articulo constitutionis Status, directe prohibebatur [2]. Sed mense Novembris 1948, occasione electionis praesidis nationis, cives huius Status South Carolina votum promebant pro divortio permittendo saltem ob causas quatuor, nempe, ob adulterium, desertionem, saevitiam physicam et ebrietatem habitualem. In Statu vero Neo-Eboracensi invenitur tantum una causa divortii absoluti, scilicet adulterium. Adulterium nunc in omnibus Statibus, sine exceptione, est causa divortii absoluti.

Causae autem magis frequentes divortii sunt sequentes:

I - *Adulterium* est pro *omnibus* Statibus, et generaliter unus solus actus sufficit; sed in Kentucky et in Texas perduratio in adulterio ex parte viri (« a living in adultery ») omnino requiritur ut uxor causam divortii habeat.

II - *Desertio* valet in 47 Statibus. Solus Status Neo-Eboracensis excipitur. Duratio necessaria desertionis ab

---

1 Goldsmith, *The competence of Church and State over Marriage*, Disputed Points, Washington, 1944, pp. 93-99.
Sec. 3.
2 South Carolina Constitution, 1868, Art. XIV, Sec. 5; Idem, 1895, Art. XVII,

uno usque ad quinque annos variat. Tantum *New Mexico* nihil de duratione desertionis praescribit.

III - *Saevitia* valet in 43 Statibus. Excipiantur Neo-Eboracensis, North Carolina, Tennessee et Virginia. Verbum « saevitia » generaliter includit saevitiam et corporalem et mentalem.

IV - *Incarceratio* valet in 41 Statibus. Condemnatio delicti summi (« felony ») est causa solita, cui saepe additur phrasis, « seu alterum crimen impium ».

V - *Ebrietas habitualis* valet in 40 Statibus. Saepe requiritur ut duratio ebrietatis sit continua, e. g. uno vel duobus annis.

VI - *Impotentia* valet in 33 Statibus. Est autem causa nullitatis matrimonii in omnibus Statibus.

VII - *Incuria* seu *negligentia* vel *Alimentum non providens* valet in 22 Statibus. Plerumque haec causa solum contra maritum invocetur; sed in legislatione aliquorum Statuum mentio fit de « gravi incuria muneris » sive mariti sive uxoris. In aliquibus Statibus requiritur spatium temporis incuriae unius seu duorum annorum, sed in plurimis Statibus haec duratio determinata non exhibitur.

VIII - *Amentia* valet in 22 Statibus. Generaliter amentia debet esse permanens et incurabilis. In plurimis Statibus requiritur, ut amens prius in nosocomio retentus fuerit.

IX - *Praegnatio pre-maritalis* valet in 14 Statibus. Praegnatio ab alio, non a marito causata. Plerumque praegnatio, illo modo causata, est etiam causa nullitatis ob fraudem quoad iura coniugalia.

X - *Bigamia* valet in 13 Statibus. In 3 Statibus tantum *primus* coniux innocens potest divortium petere. In aliis

petitio divortii a tribunali reiciatur. Sed. ut supra diximus, tribunal generaliter non multum fert ad collusionem detegendam, ita ut, in nonnullis casibus, plane existat collusio [1].

Ut iam diximus, haec diversitas causarum divortii multam confusionem et multas distorsiones efficit. Altera origo confusionis est factum quod iurisprudentia super divortium, in quasi omni Statu, non est eadem, ob diversitatem non solum verborum legislationis, sed etiam eiusdem interpretationis. Propterea, etiamsi modo generali, videatur esse inter Status aliqua concordia de certis causis super divortium (sicut probatur in tabulis superpositis), nihilominus reapse nulla uniformitas existit. Quae cum ita sint, ut detur interpretatio exacta, in casu specifico, semper necesse est, ut leges particulares necnon iurisprudentia Status in quo causa iudicatur, perpendantur.

Art. 4. — *De nonnullis tentaminibus in cassum peractis ad quasi quemdam unum aspectum legis de divortio inducendum*

Ista diversitas legum singulorum Statuum valde incommoda est; id autem ab omnibus agnoscitur. Nonnulla tentamina ad hanc conditionem chaoticam meliorandam et ad uniformitatem legum in omnibus Statibus inducendam facta sunt, sed usque adhuc omnia haec tentamina minime ad optatum exitum pervenerunt. Commissio Nationalis ad leges uniformes singulis Statibus proponendas, anno 1899 habita, proponuit legem super divortium praesertim quoad domicilium necessarium, quo rogabatur nullum Statum divortium permittere, si pars, divortium petens, non haberet domicilium verum in Statu per unum annum, si causa divortii in ipso Statu orta sit, et per duos annos, si causa alibi orta sit. Eadem Commissio, anno 1900, legem proposuit causas divortii esse solum quinque, scilicet, adulterium, saevitiam, ebrietem habitualem vel usum habitualem venenorum, condemnationem ergastulo propter crimen, et deser-

---

1 *Collusion as a Bar to Divorce*, American Law Review, 1919, pp. 699-717; Schouler, *Divorce Manual*, pp. 239-250.

tionem per quinque continuos annos. Quae propositiones legum a nullo Statu adoptatae fuerunt [1].

Eadem Commissio, annis 1906 et 1927, alia adhuc consilia ad legem divortii meliorandam proposuit, sed etiam haec a Statibus reiecta sunt. Commissio Nationalis, mense augusti 1930, brevem tandem actum iurisdictionis de divortio (Divorce Jurisdiction Act) adprobavit quo prohibebatur ullum Statum casum divortii agere, nisi reus iam per saltem unum annum habitationem habuerit intra Statum; hic actus etiam disposuit ut divortium ab uno Statu, secundum has praescriptiones concessum, ab omnibus aliis Statibus agnosci deberet. At unus tantum Status, sc. Vermont, hunc actum iurisdictionis adoptavit et suum fecit.

Cum igitur sit evidens quod singuli Status sovranitatem et iura propria studiose defendant, et proinde non solum iussa sed etiam consilia aliorum Statuum de legibus internis vehementer repellant, omnia tentamina ad hanc uniformitatem legis super divortium, per pactum inter Status, hodie aperte derelicta sunt. E contrario, ut haec conditio chaotica melioraretur, emendatio Constitutionis Foederalis proposita est, vi cuius iurisdictio exclusiva vel concurrens super omnia, quae matrimonium vel divortium tangunt, Gubernio foederali in Vashington concederetur. Resolutiones hanc emendationem proponentes apud Senatum introductae fuerunt, sed sine bono exitu [2]. Nam emendatio constitutionis foederalis, ut fiat lex, debet a 3/4 Statuum approbari. Valde improbabile est quod haec approbatio mox, si forsan umquam, concedatur. Discrepantiae profundae, quae sunt propriae civium St. F. Am. discrepantiae religionis, ori-

---

[1] VERNIER, *American Family Laws*, Stanford University, 1932, Stanford, California, Vol. II, Divorce and Separation, p. 7: « Anyone making a comparative reading of our American divorce statutes for the first time is astounded by the unnecessary variation and vagueness of this legislative output. From a purely theoretical standpoint we need a simple uniform law. But our present divorce statutes represent such divergent views upon fundamental points that agreement does not seem attainable except in the distant future ».

[2] Proceedings of the 79th Congress, 1st session, S.J. Res. 47, intr. March 13, 1945, Senator Arthur Kapper: « The Congress shall have power to make laws, which shall be uniform throughout the United States, on marriage and divorce, the legitimation of children, and the care and custody of children affected by annulment of marriage or by divorce ».

ginis, necnon status socialis adoptionem talis emendationis constitutionis valde difficile reddunt.

Haec oppositio tentaminibus legem uniformem super divortium adoptandi oritur non solum ex parte legislatorum singulorum Statuum, qui volunt sovranitatem Status protegere, sed etiam ex parte Ecclesiae Catholicae, quae in lege uniformi foederali divortii videret grave periculum ad divortium facilius et magis frequenter concedendum [1].

[1] « Unification of the divorce laws might take the form of opening wider the flood gates, by making easy divorce still more easy. Obviously, Catholics would use their power, as citizens, to oppose such action ». - Rt. Rev. Eric F. MacKenzie, Officialis Tribunalis Ecclesiastici archidioecesis Bostoniensis, die 3 nov. 1948.

« We are opposed to anything which would make it easier to obtain a divorce in this or any other State. Divorce destroys the essential unity and indissolubility of the matrimonial bond, and it is opposed to the Natural Law. We therefore feel that divorce is improper under any circumstances ». Declaratio Unionis Advocatorum Catholicorum Status Neo-Eboracensis, 1948.

Caput II

DE NECESSARIO DOMICILIO HABENDO PRO PETENDO DIVORTIO

In Statibus Foederatis Americae Septentrionalis actio divortii uti actio *in rem* habetur. Obiecta causae divortii sunt iura coniugalia super persona, quae tamquam res intra iurisdictionem Status consideratur. Finis actionis in rem est iura constituere vel denegare in re intra limites territoriales Status. Cum finis actionis divortii sit unicus, sequitur quod actio divortii est actio in rem, non autem in personam. Quapropter divortium tantum secundum provisiones in lege Status concedi potest [1].

Art. 1. — *De statuto et necessario spatio temporis pro legali residentia expostulata in singulis Statibus A. S.*

Domicilium seu residentia, est factum praecipuum iurisdictionis pro causa divortii in omnibus Statibus sine exceptione [2]. Ante iurisdictionem in casu acceptandam, quilibet Status periodum definitam residentiae, quae a sex hebdomadibus usque ad quinque annos variat, requirit. Leges plurimorum Statuum vocabulo « residentia » utuntur; sed hoc vocabulum pro tribunalibus idem significat ac legale vocabulum « domicilium ». Domicilium, secundum definitionem acceptam, est « vera, stabilis, necnon permanens domus seu locus praecipuus ad quem homo, quando abest, redire intendit » [3].

Cum leges Status residentiam, seu domicilium, tamquam fundamentum iurisdictionis pro actione divortii agnoscant, locum, in quo causa divortii orta sit vere negligunt [4].

In fine huius partis tertiae invenitur charta ostendens spatia temporis domicilii, quae in singulis Statibus ad iurisdictionem

---

1 Vernier, op. cit., II, pp. 98-99; Schouler, op. cit., pp. 1736-1740; Bishop, *Marriage and Divorce*, 4th Edit., Chicago, 1891, § 164.

2 *Domicile in Divorce*, Michigan Law Review, Vol. 39, No. 5, March 1941, pp. 689-718.

3 Story, *Conflict of Laws*, § 41: « a domicile is a true, fixed, permanent home and principal establishment to which, when a man is absent, he means to return ».

4 Vernier, op. cit., II, p. 106; Cheney, A. E. *Residence in Divorce cases*, 1921, Nevada Bar Assoc. 26-36, 42-44.

exercendam, requiruntur. In plurimis Statibus minimum spatium temporis saltem unius anni requiritur. Infra invenitur summarium durationis residentiae in singulis Statibus generatim requisitae:

Residentia	5 annorum	in	2	Statibus	(Massachusetts et N. Dakota)
»	3 »	»	2	»	
»	2 »	»	5	»	
»	1 anni	»	29	»	
»	6 mensarum	»	2	»	(North Carolina et Vermont)
»	3 »	»	1	»	(Florida)
»	2 »	»	2	»	Wyoming et Arkansas)
»	6 hebdomatarum	»	2	»	(Nevada et Idaho)

Tres Status, sc. New York, Louisiana, et Wisconsin nullum spatium temporis residentiae constituunt, sed ob paucitatem causarum admissarum divortii et difficultates processus in his tribus Statibus contigit ut animae multorum coniugum ab actione divortii instituenda avertantur [1]. In plurimis Statibus (sc. 39) spatium temporis residentiae necessarium tantum parti divortium petenti refertur. In decem Statibus requiritur tantum, ut una ex partibus in Statu, iuxta tempus in lege statutum, domicilium habeat.

Status confusionis saepe oritur etiam ex facto, quod in nonnullis Statibus propter varias circumstantias existunt exceptiones contra spatium temporis requisitum. Tales circumstantiae possunt esse, ex. gr. factum quod matrimonium in ipso Statu contractum fuerit, vel etiam factum, quod pars rea in ipso Statu residet.

Quae discrepantia requisiti temporis residentiae est aliud exemplum diversitatis necnon confusionis legum quoad divortium in St. F. Am. Praeterea, requisita adiuncta legalis residentiae saepe variant secundum severitatem vel laxitatem legislatorum Statuum. Dolendum est quod, in aliquibus Statibus, desiderium commercium et negotia attrahendi, quae ex praesentia concursus coniugum, qui divortium petant, consequuntur a mente legislatorum, saepe a mercatoribus localibus suasorum, ut legem

[1] *Divorce in America*, p. 11.

relaxent, non absit [1]. Status, qui negotia divortii aperte et deliberate sollicitant, requisita divortii reducentes et promulgantes, sunt sequentes, sc. Arkansas, Florida, Idaho, Nevada, et Wyoming. Status, minima requisita pro divortio habentes, sunt Wyoming (2 menses) necnon Nevada et Idaho (6 hebdomada). Nomen civitatis Reno, in statu Nevada, per orbem terrarum pernotum est ut caput obtinendi divortii « facilis » [2]. Ad hanc flebilem rerum conditionem curandam, Commissio Legislaturae Status Neo-Eboracensis conatur proponere legem de statuta residentia pro omnibus Statibus conformem. Sed ista lex de residentia usque adhuc nullum exitum habuit; et timendum est ne idem factum lex uniformis causarum divortii habeat.

Art. 2. — *De divortio, quod dicitur « migratorio », ac de difficultatibus, quae ab eodem oriri possunt et solent.*

Haec competitio inter Status circa requisita residentiae induxit et promovit quod vocatur in St. F. Am. divortium « migratorium ». Quod definitur uti divortium in uno Statu obtentum a personis alius Status, quae statuto spatio temporis, in primo Statu a lege requisito, revera sedem habuerunt [3].

Legaliter et theoretice requiritur, ut domicilium *in bona fide* intra Statum constituatur et ut pars habeat residentiam actualem in Statu per spatium temporis statutum. Praesumitur quod actor habeat intentionem centrum totius vitae suae, in hoc Statu, ad tempus indefinitum constituendi. Non sufficit quod quis resideat in Statu solum ut divortium obtineat. Spatium temporis minimum residentiae necessarium generaliter intelligitur uti probatio intentionis domicilium verum et perfectuum in Statu constituendi.

---

[1] « In some States there exists a notorious divorce racket, whose foster-fathers are short-sighted legislators, avaricious chambers of commerce, resort promotors, and commercially-minded lawyers ». - *The Divorce Mill Advertises,* Law and Contemporary Problems, School of Law, Duke University, Vol. II, No. 3, 1935.

[2] « Estimates of what the divorce business means to Reno run from three to four million dollars a year. It costs... five hundred to six hundred dollars to get a divorce in Reno. Counsel fees vary widely. The basic fee is said to be $ 100 in Las Vegas, $ 150 in Reno. From there it ranges up to about $ 5,000 for the average wealthy client, a great deal more for the fabulously rich (Gloria Vanderbilt is said to have paid $ 25,000 for her freedom) Barbara Hutton $ 50,000 ». Ex ephemeride « Business Week », 14 iul. 1945.

[3] *Divorce of Foreigners*, Ernst Rabel, 28 Iowa Law Review, No. 2, Jan. 1943, p. 197.

Sed haec omnia sunt in theoria legis. In praxi, autem, est omnino contrarium. Hodie intentio actoris circa residentiam a nullo tribunali quaeritur, et si minimum spatium temporis necessarium iam completum est, tribunal iurisdictionem suam libenter declarat. Ut iam diximus supra, Status in quo plurima divortii « migratoria » obtinentur, est Nevada. Anno 1947 divortia erant 3.3 ex 1000 civibus in omnibus St. F. Am., sed 99.3 ex 1000 in Nevada. Anno praecedenti, in Nevada erant 146.0 per 1000; unde clarissime probatur maiorem partem divortiorum in Statu Nevada personis, aliorum Statuum indigenis, sed qui per minimum tantum spatium temporis requisitum ab illo Statu sedem habent concedi [1].

Art. 3. — *De valore decisionum Supremi Tribunalis super divortio migratorio.*

Ex his divortiis migratoriis oriuntur quaestiones legales valde dubiae et difficiles. Saepe adest verum periculum quod divortium migratorium, in uno Statu obtentum, ab alio non agnoscatur [2]. Tribunal unius Status suum ius quoad huiusmodi iurisdictionem coram aliis fortiter defendit. Iurisdictio tribunalis, ut iam diximus, a domicilio vel residentia partium pendet. Sed etiam cum quaestio domicilii iam decisa sit, possunt oriri difficultates, v. g. quomodo ad sequentes quaestiones respondendum sit:

1 - teneturne tribunal habens iurisdictionem secundum legem Status in quo matrimonium contractum fuit, casum iudicare?

2 - teneturne casum iudicare secundum legem Status, in quo causa divortii orta sit?

Circa primam quaestionem omnes Status iam conveniunt id non esse necessarium. Circa secundam quaestionem autem nequeunt convenire. Maior pars dicit petitionem divortii secundum legem Status in quo divortium petitur iudicandam esse et legem

[1] Federal Security Agency, Publish Health Service, National Office of Vital Statistics, Provisional Marriage and Divorce Statistics, United States, 1947, Vol. 29, No. 4, Sept. 9, 1948, p. 51.

[2] Storey, *Conflict of laws*, 8th edit., Sec. 230 a; « Attacks on Decrees of Divorce », Michigan Law Review, XXXIV, April, 1936, pp. 749-808; ibidem, May, 1936, pp. 959-978.

Status in quo causa divortii orta sit, non esse considerandam. Nonnulli Status, e contrario, insistunt iudicandam esse causam divortii in Statu domicilii partis, id est in Statu, in quo divortium petitur; vel saltem, si causa ibi non sit orta, causam decidendam esse a Statu in quo orta sit.

Factum praecipuum legum divortii interstatalis sunt verba constitutionis foederalis, « full-faith-and-credit » (Art. 4, sec. 1), quae tenent acta publica, praesertim iudicialia, unius Status ab omnibus aliis Statibus agnosci. Si unus Status decernit divortium duarum personarum, quae simul habent domicilium legitimum in hoc Statu, omnes alii Status hinc decreto plenam fidem et honorem dare debent. Sed si reus in alio Statu sedem habet — et hoc magni momenti est — hic Status ius habet examinandi utrum Status divortium permittens veram iurisdictionem habeat necne. Si probat Statum divortium permittentem veram iurisdictionem non habuisse, non tenetur, secundum clausulam constitutionis foederalis plenae fidei et honoris, iudicium alius Status agnoscere. Talis controversia inter tribunalia duorum Statuum a Tribunali Supremo in Vashington, quod est auctoritas suprema in his rebus, solvitur.

Anno 1906 Tribunal Supremum in Vashington, in decisione valde clara et historica divortium in Connecticut obtentum edixit tamquam invalidum agnoscendum esse propter defectum iurisdictionis tribunalis Status Connecticut [1]. Anno 1945, Tribunal Supremum validitatem divortiorum migratoriarum oppugnavit, plane sententiam tribunalis Status North Carolina approbans, quae invalidum declaraverat divortium a duobus indigenis Status North Carolina in Statu Nevada obtentum [2]. Die 7 iunii 1948 autem Tribunal Supremum iurisprudentiam suam quoad divortium migratorium mutavit, quando declaravit decretum divortii in aliquo Statu probare residentiam actoris, si partes ante tribunal adfuerint et opportunitatem iurisdictionem tribunalis ad trutinam revocandi habuerint [3].

Vi huius sententiae, lex Status Massachusetts, anno 1835

---

[1] Haddock v. Haddock (1906), 201 U.S. 562, 26 Supr. Ct. 525, 50 2 ed. 867. 5 Ann. Cases I. SCHOULER, *Divorce Manual*, pp. 535-575.

[2] Williams v. North Carolina (1945), 325 U.S. 226, 65 Supr. Ct. 1092, 89 L. Ed. 1577.

[3] The Jurist, Washington, D.C., July, 1948, Vol. VIII, No. 3, pp. 369-371.

statuta, abrogata fuit. In hac sententia, a Tribunali Supremo reiecta, duo decreta divortiorum in Nevada et Florida obtenta tamquam invalida condemnata fuerunt a tribunali Massachusetts, vi legis anni 1835, ut sequitur: « Si persona sedem in hoc Statu habens in aliam iurisdictionem vadit, ad divortium obtinendum propter causam quae oriebat dum partes heic residebant, vel propter causam a legibus huius Status non admissam, tale divortium nullam vim seu effectum in hoc Statu habebit » [1].

Haec tamen sententia Tribunalis Sppremi diei 7 iunii 1948 sententiam eiusdem tribunalis anni 1945 non plene mutavit. In causa vero 1948 utraque pars ante tribunal adfuit vel saltem ab advocatis repraesentabatur coram tribunali, a quo divortium migratorium concessum fuit. Quapropter tribunal iurisdictionem necessariam habebat. Sic videtur quod quando reus ante tribunal alius Status subesse vel repraesentari recusat, tribunal illius Status iurisdictionem necessariam non obtinet. Ergo decretum divortii a tali tribunali, quod hac iurisdictione caret, potest oppugnari et invalidum declarari a tribunali Status in quo reus residentiam habet.

Art. 4. — *De validitate ac simul de efficacia divortii " migratorii "*

Conditio actualis circa divortium migratorium hodie videtur, uti sequitur: Secundum Constitutionem Foederalem, a Supremo Tribunali interpretatam, tribunal singulorum Statuum habet ius examinandi decreta divortii subiectorum, id est eorum qui residentiam actualem intra Statum habent, in alio Statu obtenta. Si tribunal primi Status iudicat tribunal alius Status iurisdictione caruisse habet ius quidem decretum divortii ibi obtentum reiciendi. Ergo non est impossibile quod coniuges possint considerari in uno Statu tamquam legaliter matrimonio iuncti et, uno eodemque tempore, in alio Statu tamquam legaliter divortiati. Ex hoc possunt oriri aliae difficultates ex. gr. periculum bigamiam contra legem declarandi etc. Quod est

---

1 « If an inhabitant of this Commonwealth goes into another jurisdiction to obtain a divorce for a cause occurring here while the parties resided here, or for a cause which would not authorize a divorce by the laws of this Commonwealth, a divorce so obtained shall be of no force or effect in this Commonwealth ».

adhuc aliud exemplum confusionis et difficultatis legum divortiorum in America [1].

Art. 5. — *De dubia validitate iuridica divortii in propinqua Naitone Mexicana obtenti.*

Annis recentioribus, multi, qui residentiam habebant in Statibus, in quibus existunt leges valde severae circa divortium, v. g. Neo-Eboracensi, tribunalia proximioris nationis Mexicanae ultro adibant. Talia divortia ab his tribunalibus obtenta divortia Mexicana vel etiam divortia per publicos tabellarios (« mail-order divorces ») vocantur. Requisita legalia quoad processus fructum ex his legibus laxis multum coeperunt, et ita haec dibio ad lucrum accipiendum. Multi « actores » ex Hollywood fructum ex his legibus laxis multum coeperunt. et ita haec divortia Mexicana nimiam evulgationem habuerunt. Exemplum harum legum est factum quod nonnulla tribunalia in Mexicana ditione non requirunt, ut pars divortii oratrix habeat ibidem suam sedem, nec ut ipsa ante tribunal adeat. Adest tribunal (Campeche), quod intra horas 24, post petitionem traditam, divortium concedit. Hic modus sese habendi in processibus divortiorum, severe iudicatur in nonnullis ephemeridibus legalibus et saecularibus St. F. Am. [2].

Multa decreta divortiorum in tribunalibus Mexicanis obtenta a tribunalibus St. F. Am. merito oppugnantur. Initio tribunalia St. F. Am., forsitan ad bonas relationes amicales (« Good Neighbor Policy ») fovendas ac servandas, decreta Mexicana approbaverunt, praesertim si reus decretum Mexicanum iam receperit [3]. Postea tamen talia divortia Mexicana invalida prorsus declarata sunt a tribunalibus St. F. Am. ob defectu iurisdictionis

---

1 « A man who remarries and crosses a State line has the right to know whether he has a wife or a lawsuit on his hands. The unicertainties that result (from conflicting statutes) are not merely technical, nor are they trivial. They affect fundamental rights and relations such as the lawfulness of two persons living together, their children's legitimacy, their title to property, and even whether they are law-abiding persons or criminals ». - Justice Jackson of U. S. Supreme Court, William v. William, 63 Supr. Ct. 207.

2 *The Divorce of Americans in Mexico,* 15 American Bar Assoc. Journal 709 (1929). Summers, *The Divorce Law of Mexico,* 2 Law and Contemporary Problems, Duke University, 310 (1935).

3 Weber v. Weber (1929 Campeche), 135 Misc. 717, 238 N.Y. Supp. 333.

tribunalium Mexicanorum, quia parte residentiam in Mexicana regione numquam habuerunt [1].

Novissimis temporibus, tribunalia Mexicana prae oculis habentia hostilitatem tribunalium St. F. Am. hanc laxam praxim emendaverunt. Summum tribunal Mexicanum decisiones varias nonnullorum tribunaliorum inferiorum iam reicit. Sperandum igitur est quod haec facilis concessio divortiorum ab omnibus tribunalibus Mexicanis omittatur et quod processus divortiorum ita firmentur, ut divortia ab eis concessa in futuro iterum eandem validitatem habeant in St. F. Am. sicut habent decreta divortiorum aliorum tribunalium alienorum.

Art. 6. — *De divortio peregrinorum vel alienigenarum in St. F. Am.*

Leges circa divortia migratoria inter Status et praesertim sententiae Tribunalis Supremi, advenas, ex aliis nationibus venientes, non afficiunt. Si advena in Statu domicilium sibi comparat et facit omnia, quae a lege ad residentiam praescripta sunt, tribunal huius Status iurisdictionem accipit et iudicare valet. Casus suus iudicatur secundum legem Status, non secundum legem nationis, cuius ipse civis est. Tribunal Status minime observat leges vel praescriptiones quoad divortium vigentes in natione originis actoris. Nec considerantur causae divortiorum in patria eius acceptae. Sed ante sententiam definitivam tribunal debet sibi prae oculis ponere quod pars rea recte edocta fuit de actione divortii, et realem opportunitatem actionem ad trutinam revocandi habuit [2].

---

1 Alzmann v. Maher, 1930, Sonora, 231 App. Div. 139, 246 N.Y. Supp. 60; Columbia Law Review 892; Hirsch v. Hirsch, 1944, 51 N.Y. Supp. 2d 432.

2 *Validity of a Divorce Decree Granted by a Court of a Foreign Country*, 19 Lawyers' Reports, Annotated 515-518 (1893). Walton, F.P., *Divorce in England, the United States, and Canada*, 22 Yale Law Journal, 531-544 (1913).

Caput . III

DE EFFECTIBUS SENTENTIARUM DIVORTII

Art. 1. — *Dissolutio plena et definitiva civilis matrimonii.*

Effectus regularis decreti divortii absoluti — post elapsum spatium temporis necessarium (si id sit necessarium) — est dissolutio completa legalis matrimonii cum omnibus suis iuribus et officiis, necnon cum cessatione omnium obligationum circa alteram personam et bona. Mulier potest nomen suum originale resumere, quod quidem in ipso decreto divortii aliquando requiritur. Generaliter utrique coniugi conceditur libertas totalis novum matrimonium contrahendi. Permissio ad novum matrimonium contrahendum aliquando mulieri denegatur usque ad novem menses post divortium, vel parti reae, si delicti adulterii rea est, usque ad unum vel plures annos post divortium. 36 Status ex lege circumscribunt ius personarum ob divortium separatarum ad novas nuptias ineundas. Violatio huius legis delicto bigamiae aequivalens est. Spatium temporis requisitum pro ineundo matrimonio post divortium obtentum in singulis Statibus variat, a sex mensibus (v. g. in 12 Statibus) usque ad finem vitae (v. g. in Louisiana pars rea, ob delictum adulterii disiuncta, numquam potest cum complici delicti sui novum matrimonium contrahere).

Art. 2. — *De decretis interlocutoriis quoad divortium.*

15 Status concedunt decretum « nisi » — etiam decretum « interlocutorium » vocatum — seu decretum divortii coniuncte elatum quod in aliquibus Statibus post determinatum elapsum tempus automatice absolutum fit dum, in aliis Statibus, iterum una ex partibus illud absolutum nova petitione quaerere debet. Omnes alii Status decretum supremum divortii absoluti immediate post sententiam iudicis in processu edicunt. Perdurante spatio temporis ad domicilium constituendum, matrimonium tamquam legaliter dissolutum nondum consideratur unde omnia iura legalia et circa bona et circa omnes obligationes coniugum

adhuc permanent. Praeterea, in omnibus Statibus, in quibus decreta interlocutoria divortii existunt, si novum matrimonium, antequam supremum decretum divortii locum habeat, intra limites Status attentetur, tale matrimonium attentatum invalidum retinetur [1].

Decretum interlocutorium multis commodis gaudet. Tendit ad dissuadendas animas a petitione praecipita et inconsiderata divortii, necnon a novis nuptiis praecipitis recte impedit. Dat tribunali opportunitatem fraudem vel collusionem perspiciendi, dum effectus praecipuus optandus huius decreti interlocutorii est quod inter decretum interlocutorium et declarationem divortii absoluti partes, errorem cognoscentes, saepe saepius vitam maritalem restaurant et petitionem divortii a tribunali repetunt [2].

At semper est possibile personis, a novo contrahendo matrimonio in uno Statu prohibitis, ad alium Statum viciniorem ire et ibi novum matrimonium legaliter contrahere. Nihil interest utrum an non in aliis Statibus vigeant leges, quae matrimonium post divortium limitent. Hoc est ita, quia etiam in Statibus in quibus matrimonium post *divortium limitatur, haec lex tantum eos afficit, qui in ipso Statu decretum divortii rite obtinuerunt.* Non tangit autem illos, qui in alio Statu decretum divortii obtinuerunt vel obtinent. Ratio est quia legislatio de novo matrimonio post divortium, tamquam legislatio *poenalis* consideratur. Quapropter nullum extra territorium ipsius Status habere potest; et tantum cives ipsius Status, minime cives alius Status, tangit [3].

In nonnullis Statibus (v. g. Neo-Eboracensis) secundae nuptiae, in alio Statu celebratae, si ibi validae considerantur, etiam in Statu in quo primum matrimonium a divortio solutum est, pari vigore considerabantur [4]. Sed sunt alii Status, qui secundas nuptias tamquam invalidas habent et partes bigamiae reas declarant.

Praeter solutionem legalem matrimonii sunt alii effectus decreti divortii, qui sequuntur.

---

1 Corbett v. Corbett, 113 Cal. App. 595, 298, p. 819.

2 Vernier, *American Family Laws*, II, 152.

3 Nelson, *Divorce and Annulment*, 3 vol. Callaghan and Co., Chicago, 1945, II, p. 604.

4 Fisher v. Fisher, 250 N.Y. 313, 165 N.E. 460, 61, American Law Review 1523.

Iura circa bona. — Post solutionem legalem matrimonii omnia iura circa bona quae dependet a consortio maritali finem habent. Omnia alia iura autem utriusque coniugi quae ex matrimonio non proveniunt adhuc supersunt. Pactum de iuribus mutuis, tempore processus divortii, fieri quidem potest; imo decretum tribunalis de hoc pacto fit res iudicata. Si vero eodem tempore processus divortii iura circa bona non determinentur. novus processus ad ea determinanda necessarius erit.

Alimentum (anglice « Alimony »).

Alimentum est determinata summa pecuniae a marito data ad alendam uxorem, legaliter separatam [1]. Fundamentum institutionis alimenti in obligatione, ex iure communi, mariti uxorem alendi generaliter habetur [2]. Propterea, ratio alimenti non est maritum punire, sed potius uxorem alere. Quapropter quando uxor est pars rea praesertim si rea est adulterii, generaliter alimentum ei non conceditur. Alimentum uxori concedi solet, sed in aliquibus Statibus leges quoad divortium expresse permittunt, ut alimentum quoque marito concedatur si est pars innocens [3].

Art. 4. — *De cura filiorum ac de alimentis praestandis.*

Generaliter eodem tempore, quo alimentum conceditur, tribunal determinat pecuniam uxori vel tertiae personae concessam pro filiorum minorum cura ac subsidiis. Plurimi Status habent leges ad definiendum subsidium huius generis pro hisce casibus. Summa subsidii dependit ab adiunctis et determinatur a sumptibus necessariis ad filios alendos, perpensis eorum aetate ac eorum conditione valetudinis, necnon conditione oeconomica patris.

Unum ex muneribus difficillimis tribunalis divortii est custodiam filiorum concedere [4]. Custodia filiorum non decernitur ad puniendum vel ad remunerandum alterutrumve coniugem. Valetudo et commodum ipsorum filiorum sunt rationes

---

[1] *Alimony,* Law and Contemporary Problems, School of Law, Duke University, Vol. VI, no. 2.

[2] Cary v. Cary, 112 Connecticut, 256, 152 A. 302.

[3] Ball v. Ball, 42 Ohio App. 547, 192 N.E. 364.

[4] « The courts have no greater responsability or more diccult question than the determ'nation of the question respecting the custody of children ». - Varney v. Trout, 532 Ky. 5 B, 23, S.W. 2nd 944.

custodiam determinandi et omnibus aliis considerationibus supersunt [1]. Custodia autem filiorum parti innocenti, praesertim si est mater, plerumque conceditur. Aliquando etiam parti reae conceditur, si v. g. valetudinem et commoditatem filiorum ita melius protegi a tribunali iudicatur. Generatim lex matri, iuvenum custodi naturali, favet. Sic custodia infantium et filiorum minorum generatim matri conceditur, etsi sit pars rea, si non probetur esse personam ad filios educandos minus idoneam. Attamen haec custodia filiorum matri, delicti adulterii condemnatae, concedi non solet [2].

In casibus, in quibus parentes diversae religioni adhaerent, (quod est non rarum in St. F. Am., in quibus matrimonia mixta religionis sunt perplura) tribunalia, sacrum facientes principium separationis Ecclesiae et Status secundum praescriptiones Constitutionis Foederalis, religionem filiorum minime considerant. Putant talem quaestionem religionis esse magis delicatam ac minus disputatam.

Non raro efficitur ut tribunal custodiam filiorum det coniugi qui diversam religionem ab illa quam filius persequitur; quod facilius evenit si tribunal iudicat valetudinem filiorum ita melius servari [3].

Quando tamen filii ad aetatem rationis rite perveniunt, tribunal desiderium ipsorum filiorum aliquando considerat; et tunc eos parenti, quem ipsi optant, concedit. Experientia plurimorum tribunalium est optimam solutionem esse custodiam divisam; ita filii iuxta spatium temporis praescriptum, ex. gr. per sex menses, in domo alterutrius parentis habitant.

---

[1] *Children of Divorced Parents,* Law and Contemporary Problems, School of Law, Duke University, Vol. X, No. 5, 1944.

[2] Sawyer v. Sawyer, 157 Maryland, 18, 145 A. 190.

[3] Stone v. Stone, 16 Washington, 2d 315.

Caput. IV

DE MATRIMONII NULLITATE (ANGLICE « ANNULMENT »)

Art. 1. — *De discrimine inter matrimonii nullitatem ac divortium.*

Saltem theoretice institutio matrimonii nullitatis ab institutione divortii in iure St. F. Am. clare differt; at haec differentia in legibus singulorum Statuum non semper evidenter apparet [1]. *In actione divortii* causae ad complendam vitam maritalem sufficienter post matrimonium valide contractum ortae sunt; *in actione autem nullitatis*, negatur matrimonium validum inter partes umquam exstitisse. *Divortium*, sicut mors, ex-coniuges de facto creat.

Decretum vero nullitatis declarat partes numquam veros coniuges fuisse et semper coelibes fuisse. *Divortium* est dissolutio unionis a lege recognitae.

Decretum nullitatis est decretum, quod edicit matrimonium reale numquam exstitisse. *Divortium* a die obtenti decreti matrimonium dissolvit.

Decretum nullitatis relationes maritales ab *initio* non fuisse veras decernit.

In plurimis Statibus decretum nullitatis facilius quam decretum divortii obtinetur.

Quod est verum, praesertim in Statu Neo-Eboracensis, in quo tantum una sola causa divortii (scilicet adulterium) dum plus quam his centum causae nullitatis habentur [2].

Partes in Actione nullitatis.

Heic rursus diversitas actionis nullitatis ab actione divortii apparet:

1 Schouler, James, *Marriage, Divorce and Domestic Relations*, II, 1412; Vernier, op. cit., I, 237.

2 Clevenger, Joseph R., *Annulment of Marriage*, Matthew Bender Co., Albany, N.Y., 1946, p. 29.

a) *In actione divortii* - solum coniuges possunt actionem instruere, et solum coniux innocens potest eam prosequi.

b) *In actione nullitatis* - vero non solum coniuges, sed etiam eorum parentes, consanguinei, vel tutores, in certis casibus, possunt hanc actionem instruere [1].

Praeterea quamquam in actione divortii ob adulterium, coniuges contra seipsos testes esse nequeunt, in actione autem nullitatis hoc generatim permittitur [2].

Art. 2. — *De iurisdictione tribunali in actione nullitatis instituenda.*

Dissimiliter a requisitis residentiae in actione divortii, residentia in Statu, dum actio agitur, pro actione nullitatis generatim non requiritur [3]. Plurimi Status tribunal domicilii iurisdictionem ad nullitatem declarandam habere contendunt. Sed etiam tribunalia loci in quo matrimonium contractum fuit possunt iurisdictionem huiusmodi sibi assumere. Re vera, sunt auctores, qui contendunt solum tribunal loci celebrationis matrimonii habere hanc auctoritatem illud dirimendi [4]. In praxi, autem, plurima tribunalia loci domicilii iurisdictionem assumunt, sed sequuntur legem loci celebrationis matrimonii [5].

Art. 3. — *De causis necessario requisitis pro concedenda matrimonii nullitate.*

Causae nullitatis in plurimis Statibus a lege determinantur, licet in nonnullis Statibus nullitas matrimonii sine legis praescripto aliquando etiam conceditur. In Statibus in quibus causae nullitatis a lege non definiuntur fieri potest actionem nullitatis apud tribunal aequitatis (« court of equity ») peragi [6].

Causae magis communes nullitatis sunt sequentes:

1 Vernier, op. cit., p. 250-252; Nelson op. cit., III, 286-287.

2 Clevenger, op. cit., p. 28.

3 Vernier, op. cit., I, p. 261.

4 32 Harvard Law Review, 806; Schouler, op. cit., p. 1413; Vernier, op. cit., I, p. 260.

5 20 Harvard Law Review, 412; Cunningham v. Cunningham, 206 N.Y. 341, 99 N.E. 845.

6 Schouler, op. cit., p. 1416.

A - *Infra aetatem consensus legalis.*

Aetas legalis in singulis Statibus variat a 14 ad 21 annos pro viris, et a 12 ad 18 annos pro feminis. Lex communis aetatis ad validum consensum eliciendum est 14 pro masculis et 12 anni pro feminis.

B - *Amentia tempore matrimonii probata.*

C - *Fraus vel vis ad consensum extorquendum* [1].

Fraus plerumque debet esse, si res essentialis ad ineundum matrimonium occultetur vel falso ostendatur [2]. Sed disputatur a tribunalibus quid sit matrimonio essentiale. Hoc laxissime interpretatur a nonnullis tribunalibus, praesertim a tribunalibus Neo-Eboracensi et New Jersey. Exemplum famosum fraudis, uti causa nullitatis a tribunali New Jersey admissa, fuit falsa declaratio hominis, qui se civem St. F. Am. simulavit, ut mulier alienigena eundem in matrimonium recipiat [3].

Adulteratio circa religionem, in aliquibus Statibus, uti causa nullitatis admittitur, sed de hoc non datur regula generalis. In casu Protestantis, qui ante initium matrimonium civile, novas caeremonias in Ecclesia Catholica promiserat et postea recusaverit, tribunal Status Wisconsin fraudem sufficientem ad nullitatem concedendam non retinuit [4]. E contra sunt nonnulla exempla, in quibus matrimonium nullum a tribunali declaratum est, quia unus ex coniugibus promittens se facturum caerimoniam religiosam, peracta caerimonia civili, postea eam recusavit [5].

Castitas praenuptialis uxoris uti causa nullitatis ob fraudem olim habebatur; sed hodie talis non habetur, nisi possit probari praegnantiam tempore celebrationis matrimonii ab alio quam marito causatam esse. Si autem maritus uxorem ante matrimonium carnaliter cognoverat et uxor, inde gravida effecta post matrimonii celebrationem procreaverit filium, qui

1 Vernier, op. cit., p. 242.

2 Nelson, op. cit., p. 312.

3 Ysern v. Horter, 91 N.J. Eq. 189, 110 A 31.

4 Wells v. Talham, 180 Wis. 654; cf. etiam Russo v. Russo, 168, Misc. 551, 5 N.Y., S 2d 845.

5 Clevenger, op. cit., p. 160-166; White, Rev. Robert J., *Canonical Ante-Nuptial Promises and the Civil Law*, Washington, 1934.

possit esse filius alius quam mariti, nec tunc nullitas matrimonii conceditur.

D - *Bigamia.*

E - *Incapacitas physica matrimonium ineundi.*

In 26 Statibus existunt leges, quae prohibent matrimonium membrorum generis albi cum Nigris vel mixtis seu vulgo « mulattis ». Talia matrimonia sunt nullitate affecta.

In 6 Statibus prohibitur etiam matrimonium virorum alborum cum « Mongolibus ». In plurimis Statibus conatus ipse huiusmodi matrimoniorum tamquam crimen habetur [1].

F - *Amentia* insanabilis vel per quinque vel plures annos perdurans.

Quae causae generales in variis causis particularibus dividuntur. In Statu Neo-Eboracensi inveniuntur causae generales simul ac particulares, quae plures sunt numero ac varietate, quam in omnibus aliis Statibus simul sumptis. Exempli gratia, in Statu Neo-Eboracensi non existit notio legalis fraudis et inde, in singulis casibus, iudex potest definitionem suam fraudis conficere. Sic sub nomine generali fraudis, in hoc Statu, plus quam 150 causae particulares et differentes nullitatis admissae sunt. Exempla harum causarum particularium ob fraudem admissarum sunt v. g. denegatio amoris et fidelitatis (« love and loyalty ») necnon denegatio relationum sexualum [2]. Ex multiplicitate et varietate causarum nullitatis et ex facilitate sententiam nullitatis obtinendi, reapse numerus petitionum nullitatis numerum petitionum divortii in Statu Neo-Eboracensis valde excedit [3].

Art. 4. — *De effectibus peractae et obtentae nullitatis matrimonii.*

Effectus praecipuus nullitatis, ut supra diximus, est matrimonium nullum ab initio reddere. Idem est ac si matrimonium

1 Drummond, Isabel, *Getting a Divorce*, Alfred Knopf, N.Y. 1936, p. 51.
2 Clevenger, op. cit., p. 26.
3 « The court is left free to meet each case as it arises and to apply to the defendant's conduct the immemorial test of fair and conscientious dealing ». (Laage v. Laage, 176 Misc. 190, 26 N.Y. S. 2d 874.

numquam extiterit [1]. Deductio naturalis huius nullitatis est quod filii, ex hac unione nati, sunt vero illegitimi. Haec rerum conditio autem a lege corrigitur, quae legitimationem talium filiorum omni modo fovet [2]. Nonnulla tribunalia ad iniustitiam pro partibus avertendam, praesertim in casibus in quibus quaestio est de iuribus circa bona, matrimonium nullum declarant, sed illud non ab initio tamquam nullum considerant. Haec fictio iuris ad iustitam quodammodo servandam utitur et apud legisperitos St. F. Am. tamquam iusta et laudabilis habetur [3].

[1] Vernier, op. cit., I, p. 266.
[2] L. c., I, p. 230, 273.
[3] L. c., I, p. 267; etiam Amer. Surety Co. v. Conner, 251 N.Y. 1, 166, N.E. 783.

Caput V

DE LEGALI SEPARATIONE

Separatio iudiciaria civilis, seu divortium semiplenum, in favorem sive mariti sive uxoris, in 33 tantum Statibus existit. Auctoritas legalis prorsus necessaria est ad separationem a mensa et thoro concedendam, cum talis separatio a tribunalibus iuris communis vel aequitatis numquam concedatur. Quapropter in Statibus, in quibus non existit lex positiva de hac materia, omnino impossibile est separationem legalem obtinere. Status, qui carent tali legislatione, et in quibus est impossibile coniuges separationem legalem obtinere, sunt sequentes: Connecticut, Idaho, Illinois, Iowa, Kansas, Mississippi, Minnesota, Nevada, Ohio, South Carolina, Texas, Washington, West Virginia, et Wyoming. In istis quidem Statibus coniuges tantum recursum ad divortium vere plenum habent. Ex Statibus, qui separationem permittunt, sunt quatuor, qui hanc separationem solum in favorem uxoris concedunt, scilicet, Arizona, Colorado, Pennsylvania, et South Dakota. In uno solo Statu, scilicet Florida, separatio iudiciaria a lege expresse prohibetur. Propterea in illo Statu petitio divortii debet esse semper petitio divortii pleni, id est solutionis vinculi matrimonialis. Si autem coniuges, auctoritate propria, sese separent, uxor habet ius ad actionem pro alimentis obtinendis. Separatio legalis, seu divortium semiplenum, a divortio pleno et ab actione nullitatis in plurimis magni momenti differt. Imprimis quoad partes actionis. In plurimis Statibus, in quibus separatio a lege permittitur, actio separationis, ut supra diximus, sive a marito sive ab uxore institui potest; sed talis actio a sola parte innocenti institui potest. Generaliter actio petit subsidium separatum et perpetuum uxoris vel uxoris et simul filiorum. In plurimis casibus actio ex desertione vel a saevitiis mariti erga uxorem pendet.

Requisita circa residentiam.

Quindecim Status habent leges, quae residentiam ab uno anno usque ad quinque annos, intra Statum requirunt antequam actio separationis institui possit. Leges istae autem magis liberales sunt ad iurisdictionem in casu separationis quam in casu divortii concedendam. Alii Status, qui etiam separationem permittunt, inter divortium plenum et semiplenum, quod attinet ad requisita residentiae, minime distinguunt et idem decernunt.

Art. 2. — *De causis necessario requisitis ad legalem separationem concedendam.*

Separatio tantum ob causas in legibus Status expresse enumeratas concedi potest. Causae saepissime invocatae sunt *desertio malitiosa* (in 33 Statibus) et *saevitia* (in 30 Statibus). Spatium minimum temporis desertionis necessarium ad actionem separationis instituendam a sex mensibus in aliquibus Statibus usque ad tres annos in aliis variat. Alia causa autem separationis est *defectio subsidii* uxoris a marito (v. g. in 21 Statibus).

Adulterium autem est causa separationis tantum in 23 Statibus, quamquam est causa divortii pleni in omnibus 48 Statibus. In Statu Neo-Eboracensi, adulterium tamquam causa separationis usque ad annum 1947 non habebatur. In illo tamen anno per interventum civium Catholicorum, lex adulterium uti causa non solum divortii pleni sed etiam separationis, recognita fuit [1]. In Arizona et Pennsylvania tantum uxor, non autem maritus, potest separationem petere ob adulterium alterius coniugis. Status etiam Kentucky inter maritum et uxorem distinguit. In illo Statu mera indoles turpis uxoris est legitima causa separationem a marito petendi; e contrario ut separatio uxori permittatur, necesse est ut maritus in statu continuo adulterii vivat et probetur.

Ebrietas habitualis est causa separationis in 20 Statibus. Spatium temporis ebriositatis ab uno usque ad tres annos variat. In Statu Arizona separatio ob hanc causam uxori, non

---

[1] The Jurist. Washington, Vol. VII, April 1947, p. 341.

autem marito, conceditur. Sunt etiam 32 aliae causae summatim separationis, quae tamen in singulis Statibus variant. Quod exemplum praebet confusionis et diversitatis legum circa familiam in St. F. Am. vigentium.

Art. 3. — *De ordine servando in processibus legalis separationis.*

In plurimis Statibus ordo processus in actionibus separationis est idem ac in actionibus divortii pleni [1]. In duobus Statibus, sc. Michigan et Neo-Eboracensi, in actione separationis permittitur alteri quoque coniugi, ut ipse actionem divortii pleni instituat. In plurimis Statibus actiones divortii pleni sunt publicae dum in quinque Statibus tales actiones publicae a lege imperantur tales. In aliis Statibus actio divortii potest privatim institur, si adsunt circumstantiae peculiares. In Statu Delaware plurimae actiones privatim aguntur; sed iudex potest iubere actionem publicam haberi. Processus publicus non necessario significat idem esse omnibus apertum et liberae ianuae. Iudex semper sibi reservat — etiam in processu publico — ius a tribunalis introitu excludendi omnes, exceptis tantum partibus, auctoritatibus publicis, advocatis, et testibus.

Processus separationis autem generatim privatim aguntur. Tantum in Statu Neo-Eboracensi existit lex, quae auditores a tribunali in processu separationis expresse excludit.

Art. 4. — *De effectibus iudicialis decreti legalis separationis.*

Effectus primarius et praecipuus decreti separationis legalis est ius dirimendi cohabitationem; nota enim praecipua, divortio contraria, est quod separatio vinculum matrimoniale coram lege non tangit. Decretum separationis, a tribunali civili concessum, confirmat cum vi legis recusationem partis innocentis sese marito, si ipse est reus, iubet ut ipse uxori afferat subsidia. Quo nonobstante, prae oculis legis partes, semper uti maritus

---

[1] Schouler, *Marriage, Divorce, and Domestic Relations*, 6th edit., Sec. 1476.

et uxor, habentur, uti ex sequentibus considerationibus patet nempe

1 - coniuges, qui sunt legaliter separati, non possunt contra se testimonium dare in processu criminali;
2 - iura circa bona utriusque coniugis non mutantur. Morte unius, alter coniux tamquam heres habetur.
3 - generaliter uxor nomen mariti adhuc retinet.

Effectus primarius, ut supra diximus, est dirimere ius cohabitandi. Si autem partes reconciliationem habuerunt et iterum cohabitent, hic effectus cessat. In quindecim Statibus antequam partes possint legaliter iterum cohabitare, necesse est ut tribunal, parte oratrice decretum separationis revocet. In aliis 18 Statibus talis revocatio tribunalis non est necessaria.s Cum vero decretum separationis vinculum matrimoniale non tangat, ipsa reconciliatio reassumptionem vel continuationem vitae maritalis merito constituit. Effectus legalis talis reconciliationis est quod si post reconciliationem partes iterum separantur etiam ob morem eandem causam necesse est ut pars novam separationem legalem iterum petat ac si decretum prius numquam exstiterit [1].

Res magni momenti est quod aliqui Status retinent decretum separationis post certum spatium temporis in decretum divortii absoluti mutari. Haec mutatio potest peti non solum a parte innocenti, sed etiam a parte rea. Gravitas talis provisionis legis evidens est pro Catholico, qui propter conscientiam divortium plenum non petebat, sed tantum separationem sollicitabat. Ita, se exponit periculo, quod eius coniux reus, post necessarium spatium temporis divortium plenum petere valeat, et hoc parti Catholicae multas difficultates afferre certo potest.

Art. 5. — *De temporis spatio quoad institutam separationem.*

In legibus quatuordecim Statuum aperte statuitur quod tribunal potest decretum separationis ad tempus definitum concedere. In omnibus vero aliis Statibus separatio ad tempus etiam indefinitum habetur. In omnibus Statibus retinetur separationem usque ad reconciliationem partium perdurare, vel usque ad tempus, quo tribunal decretum separationis, post reconci-

---

[1] Vernier, op. cit., p. 435.

liationem coniugum, revocet maxime in Statibus, in quibus talis revocatio est necessaria.

In Statu Indiana coniuges, qui post decretum separationis iterum simul cohabitent, a lege puniantur; imo talis cohabitatio tamquam adulterium habetur. Coniugibus separatis, qui sine permissione tribunalis iterum cohabitant, poena quinquaginta dollarium cum traditione in custodiam sex mensium merito imponitur.

Art. 6. — *Nonnullae animadversiones atque obiectiones contra legalem separationem ab advocatis et a iuris cultoribus passim depromptae.*

Separatio legalis, seu divortium semplenum ab iurisperitis civilibus St. F. Am. severe condemnatur, quia ipsi intelligunt hoc esse periculum pro moribus coniugum et propterea eiusdem abolitionem fovent [1]. Plurimi advocati St. F. Am., etiam Catholici, conantur suos clientes a tali separatione civili dissuadere, affirmantes separationem clientibus protectionem plenam non dare. Imo legem debilem esse considerant et clientes adhortantur divortium plenum petere, quod non solum in praesenti tempore, sed etiam in posterum eos protegat.

Post separationem legalem, aiunt isti advocati, adhuc remanent multae dubitationes (« loose ends »), quae in posterum a rea parte uti possint ad detrimentum partis innocentis.

Nonnulli scriptores de mutuis relationibus domesticis, sicut Vernier, qui tamquam auctoritas maxima in hac materia apud St. F. Am. habetur, repetunt hodie non esse iustificationem vel etiam necessitatem talis institutionis separationis legalis. Contendunt quod sub conditionibus hodiernis uxori desertae, sub-

---

[1] « This proceeding... is, while destitute of justice, one of the most corrupting devices ever imposed by serious natures on blindness and cruelty. It was tolerated only because men believed, as a part of their religion, that dissolution would be an offense against God; whence the slope was easy towards any compromise with good sense; and as the fruit of compromise we have this ill-begotten monster of divorce a mensa et thoro, made up of prious doctrine and wordly stupidity ». - Bishop, J.P., *New Commentaries on Marriage, Divorce, and Separation*, Vol. I, Sec. 68.

sidium concedi probe potest etiam sine necessitate actionis divortii, seu separationis [1].

Multi momenti est notare heic legem, quae permittit ob rationes religiosas divortium semiplenum, seu separationem, potius quam divortium plenum peti esse vere illegalem et contra ipsas normas Constitutionis Foederalis [2].

In Statu quidem Michigan, etsi partes tantum separationem a mensa et thoro sollicitant, tribunal potest auctoritate sua et contra voluntatem partium, « ob bonum publicum » etiam divortium absolutum concedere. Quod ille facit ad impediendum, iudicio tribunalis, hoc malum, nempe coactum statum coelibatum pro personis, quae coram lege sunt nec nuptae nec innuptae. Secundum hanc legem Status Michigan, desideria personalia partium ignorari possunt. Eadem lex apud quoque Statum Wisconsin viget, in quo si adsunt probationes sufficientes, tribunal potest divortium plenum semper concedere, quamvis actor tantum separationem a mensa et thoro sollicitaverit [3].

---

[1] « As the situation now stands... our chief recommandation would be that this divorce (semiplenum) be abolished ». - VERNIER, op. cit., p. 349.

[2] MIDDLETON v. MIDDLETON, 54 N.J. Eq. 692; 35 ATL. 1065; 37 ATL. 1106; 55 Amer. St. Rep. 602; 36 L.R.A. 221.

[3] NELSON, op. cit., III, p. 409.

Caput VI

DE SEPARATIONE MENSAE («SEPARATE MAINTENANCE»)

Art. 1. — *De natura separationis mensae communis: Quomodo differt a decreto separationis a mensa simul et a thoro.*

Magni momenti est non confundere separationem a mensa et thoro cum separatione mensae (anglice « separate maintenance »). Decretum separationis mensae definiri potest decretum, in quo tribunal mariot iubet summam determinatam pecuniae definitis intervallis, ex. gr. semel in mense, uxori praebere ad eius et filiorum subsidium, dum separatim a viro, sine culpa sua, vivere cogatur. Aliquando vocatur etiam « alimentum sine divortio ». In facto est actio pro subsidiis sine petitione divortii pleni vel semipleni et nullo modo vinculum matrimoniale tangit, et statum maritalem coniugum minime mutat. Consideratur quidem uti actio per se stans, etsi in se completa et ab actione divortii totaliter dissimilis. Est actio in personam et uti transitoria habetur in oppositionem ad actionem divortii, quae in rem et permanens habetur. In Statibus, in quibus separatio a mensa et thoro in lege non existit, alimentum seu subsidium uxori conceditur ob tale decretum separationis mensae. Fundatur in obligatione mariti, dum matrimonium persistat, uxorem sustentandi. Decretum separationis mensae generatim est in favorem uxoris, licet fieri potest ut uxor aliquando, compellatur ad ipsum maritum infirmum sustinendum.

Haec separatio mensae existit in omnibus Statibus tantummodo excepto Statu New Hampshire [1]. Leges speciales quae huic

---

[1] Ibid., p. 312.

separationi legali sese referunt, vigent in decem Statibus, sc. California, Montana, Nevada, New Mexico, North Carolina, North Dakota, Ohio, Oklahoma, Pennsylvania, et South Dakota. In Statibus, in quibus tales leges speciales non existunt, actiones separationis mensae apud tribunal aequitatis (« Court of Equity ») tractantur [1].

Art. 2. — *De causis necessario requisitis pro concedenda separatione mensae communis.*

Causae pro concedenda separatione mensae communis sunt in nonnullis Statibus prorsus eaedem quam causae divortii pleni; sed in aliquibus Statibus separatio mensae communis concedi potest ob causas, quae non sunt causae divortii. In aliis Statibus, e contra, haec actio separationis mensae communis agi potest solum ob causas, quae sunt causae divortii pleni seu semipleni a lege iam recognitae. Quapropter, ad separationem mensae communis in illis Statibus obtinendam, necesse est ut uxor possit easdem probationes afferre, quae fuissent necessariae, si ipsa uxor divortium plenum seu semiplenum quaesivisset. Requisita ad separationem mensae communis obtinendam in diversis Statibus maxime differunt; quare ad requisita unius Status particularis cognoscenda, leges particulares illius Status prae oculis habendae sunt.

Causa maxime communis et facillime alligata est desertio malitiosa. Generatim nullum spatium determinatum temporis desertionis necessarium est, antequam huiusmodi actio agi possit. Actio agi potest, etiam post viginti vel triginta annos ab inita desertione. Alia causa frequenter alligata est saevitia ex parte mariti. Uxor separationem mensae communis ob hanc causam obtinere potest si actionibus suis minime saevitiam incitaverit. Aliae causae saepe alligatae sunt etiam mores pessimi, adulterium, negligentia uxoris ex parte mariti, et praesertim denegatio mariti uxorem alendi.

---

[1] 41 American Law Review 399: « Support of the wife is the legal duty of the husband. The wife has a right to demand it, but as a remedy, when this right is denied, is not full and adequate to compel it at law, equity ought to enforce it ». - Garland v. Garland, 50 Miss. 694. Keezer, *Marriage and Divorce*, Bobbs-Merrill Co., Indianapolis, 3rd edit., 1946, p. 325.

Art. 3. — *De ordine servando in huiusmodi causis decidendis.*

In genere processus ad separationem mensae communis obtinendam, idem est quam processus separationis a mensa et thoro. Non requiritur spatium temporis residentiae determinatum, nisi in lege expresse statuitur. Status Indiana, ex. gr. idem spatium temporis residentiae ad separationem mensae communis obtinendam requirit quam pro obtinendo divortio absoluto. Generatim in pluribus Statibus residentiae cuiuslibet temporis sufficit ut tribunal Status iurisdictionem circa partes habeat. Quasi omnes Status requirunt ut, antequam haec actio institui possit, coniuges iam separati sint et in habitationibus diversis vivant.

Decretum autem separationis mensae communis non est impedimentum ad divortium plenum postea obtinendum, etiam ob easdem causas. Quaestiones peractae in actione separationis mensae communis iam fiunt res iudicatae et uti possunt in actione quoque divortii. Ita decretum separationis mensae communis in favorem uxoris concessum, eam ut partem innocentem et maritum ut partem ream, constituit. Decretum divortii pleni a marito obtentum in alio Statu, cuius iurisdictioni uxor neque subicitur neque se subiecit decretum separationis mensae communis ab uxore in Statu sui domicilii obtentum, minime dirimit [1].

Decretum separationis mensae communis, natura sua temporarium est, et ob reconciliationem coniugum vel ob mortem unius partis plene absolvitur.

---

1 42 American Law Review, 1375.

SCHEMA I

De causis divortii in singulis statibus

CAUSAE	ALABAMA	ALASKA	ARIZONA	ARKANSAS	CALIFORNIA	CANAL ZONE	COLORADO	CONNECTICUT
Adulterium	D	D	D	D	D	D	D	D
Desertio	1A	1A	1A	1A	1A	2A	1A	3A
Incarceratio	D	D	D	D	D	D	D	D
Saevitia	D	D	D	D	D	D	D	D
Ebrietas habitualis	D	1A	D	1A	1A	2A	1A	D
Impotentia	D	D	D	D			D	
Insanitas incurabilis	5A	3A		3A	3A		5A	5A
Non providens alimentum	2A	1A	1A			1A	1A	
Matrimonium illegale								D
Separatio (voluntaria vel involuntaria)			5A	3A				
Bigamia				D			D	
Negligentia					1A			
Praegnatio pre-maritalis	D		D					
Iniuria intolerabilia		D		D				
Usus habitualis opii, etc.	D						1A	
Repugnantia mutualis		D						
Morbum odiosum								
Perversio								
Continentia ob motivas religiosas								
Maritus vagus								
Absentia								7A

CAUSAE	DELAWARE	DIST. OF COLUMBIA	FLORIDA	GEORGIA	HAWAII	IDAHO	ILLINOIS	INDIANA
Adulterium	D	D	D	D	D	D	D	D
Desertio	2A	2A	1A	3A	6M	D	1A	2A
Incarceratio	D	D		D	D	D	D	D
Saevitia	D		D	D	D	D	D	D
Ebrietas habitualis	2A			D	D	D	2A	D
Impotentia			D				D	D
Insanitas incurabilis	5A			D	3A	6A		D
Non providens alimentum	D				D			2A
Matrimonium illegale	D		D	D				
Separatio (voluntaria vel involuntaria)		5A						
Bigamia	D		D				D	
Negligentia					D	D		
Praegnatio pre-maritalis				D				
Iniuria intolerabilia					D			
Usus habitualis opii, etc.					D			
Repugnantia mutualis			D					
Morbum odiosum					D		D	
Perversio								
Continentia ob motivas religiosas								
Maritus vagus								
Absentia								

CAUSAE	IOWA	KANSAS	KENTUCKY	LOUISIANA	MAINE	MARYLAND	MASSACHUSETTS	MICHIGAN
Adulterium	D	D	D	D	D	D	D	D
Desertio	2A	1A	1A	1A	3A	18M	3A	2A
Incarceratio	D	D	D	D			D	D
Saevitia	D	D	D	D	D	D	D	D
Ebrietas habitualis . .		D		D	D		D	D
Impotentia		D	D		D	D	D	D
Insanitas incurabilis . .			5-A			3A		
Non providens alimentum					D		D	D
Matrimonium illegale .		D	D					
Separatio (voluntaria vel involuntaria)			5A	2A		5A		
Bigamia		D						
Negligentia		D						
Praegnatio pre-maritalis .	D	D	D					
Iniuria intolerabilia . .								
Usus habitualis opii, etc.					D		D	
Repugnantia mutualis .								
Morbum odiosum . . .			D					
Perversio								
Continentia ob motivas religiosas			D					
Maritus vagus								
Absentia								

CAUSAE	MINNESOTA	MISSISSIPPI	MISSOURI	MONTANA	NEBRASKA	NEVADA	NEW HAMPSHIRE	NEW JERSEY
Adulterium	D	D	D	D	D	D	D	D
Desertio	1A	1A	1A	1A	2A	1A	3A	2A
Incarceratio	D	D	D	D	D	D	D	
Saevitia	D	D	D	D	D	D	D	D
Ebrietas habitualis . .	1A	D	1A	D	D	D	3A	
Impotentia	D	D	D		D	D	D	
Insanitas incurabilis . .	5A	D		5A		2A		
Non providens alimentum					D	1A		
Matrimonium illegale .		D						
Separatio (voluntaria vel involuntaria)	2A					3A	3A	
Bigamia		D	D					
Negligentia				D	D			
Praegnatio pre-maritalis .		D	D					
Iniuria intolerabilia . .			D					
Usus habitualis opii, etc.		D						
Repugnantia mutualis .								
Morbum odiosum . . .								
Perversio								
Continentia ob motivas religiosas							D	
Maritus vagus			D					
Absentia								

CAUSAE	NEW MEXICO	NEW YORK	NORTH CAROLINA	NORTH DAKOTA	OHIO	OKLAHOMA	OREGON	PENSYLVANIA
Adulterium	D	D	D	D	D	D	D	D
Desertio	D			1A	3A	1A	1A	2A
Incarceratio	D			D	D	D	D	D
Saevitia	D			D	D	D	D	D
Ebrietas habitualis	D			1A	3A	D	1A	
Impotentia	D		D		D	D	D	D
Insanitas incurabilis	5A			5A			5A	
Non providens alimentum	D							
Matrimonium illegale					D	D		D
Separatio (voluntaria vel involuntaria)			2A					
Bigamia					D	D		
Negligentia				1A		D		
Praegnatio pre-maritalis	D		D			D		
Iniuria intolerabilia							D	D
Usus habitualis opii, etc.								
Repugnantia mutualis	D							
Morbum odiosum								
Perversio			D					
Continentia ob motivas religiosas								
Maritus vagus								
Absentia								

CAUSAE	RHODE ISLAND	SOUTH CAROLINA	SOUTH DAKOTA	TENNESSEE	TEXAS	UTAH	VERMONT	VIRGINIA
Adulterium	D	D	D	D	D	D	D	D
Desertio	5A	D	1A	2A	3A	1A	3A	2A
Incarceratio	D		D	D	D	D	D	D
Saevitia	D	D	D	D	D	D	D	
Ebrietas habitualis . .	D	D	1A	D		D		
Impotentia	D			D		D		D
Insanitas incurabilis . .			5A		5A	5A	5A	
Non providens alimentum	1A			D		D	D	
Matrimonium illegale .	D							
Separatio (voluntaria vel involuntaria)	10A				10A	3A	3A	
Bigamia				D				
Negligentia			1A					
Praegnatio pre-maritalis .				D				D
Iniuria intolerabilia . .	D			D				
Usus habitualis opii, etc.	D							
Repugnantia mutualis .								
Morbum odiosum . . .								
Perversio								
Continentia ob motivas religiosas								
Maritus vagus								
Absentia								

CAUSAE	WASHINGTON	WEST VIRGINIA	WISCONSIN	WYOMING
Adulterium	D	D	D	D
Desertio	1A	2A	1A	1A
Incarceratio	D	D	D	D
Saevitia	D	D	D	D
Ebrietas habitualis . .	D	D	1A	D
Impotentia	D		D	D
Insanitas incurabilis . .	5A			2A
Non providens alimentum	D		D	1A
Matrimonium illegale .	D			
Separatio (voluntaria vel involuntaria)	5A		5A	2A
Bigamia			D	
Negligentia				
Praegnatio pre-maritalis .				
Iniuria intolerabilia . .	D			D
Usus habitualis opii, etc.		D		
Repugnantia mutualis .				
Morbum odiosum . . .				
Perversio				
Continentia ob motivas religiosas				
Maritus vagus				D
Absentia				

Schema II — DE DOMICILIO NECESSARIO QUOAD DIVORTIUM IN SINGULIS STATIBUS A. S.

Alabama	1 Annum
Arizona	1 »
Arkansas	60 Dies
California	1 Annum
Colorado	1 »
Connecticut	3 Annos
Delaware	2 »
District of Columbia	1 Annum
Florida	90 Dies
Georgia	1 Annum
Idaho	6 Hebdomata
Illinois	1 Annum
Indiana	1 »
Iowa	1 »
Kansas	1 »
Kentucky	1 »
Louisiana	1 »
Maine	1 »
Maryland	1 »
Massachusetts	3 Annos
Michigan	1 Annum
Minnesota	1 »
Mississippi	1 »
Missouri	1 »

Montana	1 Annum
Nebraska	1 »
Nevada	6 Hebdomata
New Hampshire	1 Annum
New Jersey	2 Annos
New Mexico	1 Annum
New York	
North Carolina	6 Hebdomata
North Dakota	1 Annum
Ohio	1 »
Oklahoma	1 »
Oregon	1 »
Pennsylvania	1 »
Rhode Island	2 Annos
South Carolina	Nondum stabilitum
South Dakota	1 Annum
Tennessee	2 Annos
Texas	1 Annum
Utah	3 Menses
Vermont	6 »
Virginia	1 Annum
Washington	1 »
West Virginia	1 »
Wisconsin	2 Annos
Wyoming	60 Dies

PARS QUARTA

De consentaneis ac opportunis mediis ad usum perniciosum divortii quam maxime minuendum, praesentim apud Status Foederatos Americae Septentrionalis

Art. 1. — *De cura et inspectione ab Ordinario loci, per constitutos moderatores, apte peragendis quoad coniugum separationem ac super civilis divortii petitione.*

In epistula encyclica « Sertum laetitiae » quam ad Episcopatum Statuum Foederatorum Americae Septentrionalis, die primo novembris 1939, scripsit, occasione anni CL ab ecclesiastica hierarchia in illa natione constituta, Pius PP. XII, malum divortii hisce verbis aperte deploravit: « Utinam patria vestra alieno experimento potius quam proprio usu novisset damnorum cumulum, quem divortiorum licentia parit! Suadeat religionis reverentia, suadeat erga nobile americanum genus pietas, ut dire invalescens curetur et avellatur morbus » [1]. Et quidam Summus Pontifex merito conturbatus est ob grave malum divortii in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis. Nam anno 1947, in U.S.A. 471,000 *divortii* concessi fuerunt et anno praecedenti, sc. 1946, primo post bellum anno, numerus divortiorum concessorum usque ad 610,000 pervenit!

Numerus autem personarum quae divortium obtinuerunt et quae adhuc vivent in U.S.A. sunt quasi 4,000,000. Singulis annis divortium vitam 100,000 liberorum circiter afficit. Praeter Russicam nationem non est alia natio, in qua, divortium est tam magnum et tam facile obtenturum quam in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis.

Populus catholicus nationis americanae est circiter 25,000,000, seu 20% totius populi nationalis. Hoc autem significat quod pars personarum, quae divortium petunt, esse videtur catholica. Proportio tamen accurata non fuit peracta. Plurimi horum catholicorum divortium etiam sine permissione Ordinarii petunt, et hoc negari nequit. Sed debet admitti etiam quod plurimi ipsorum, sicut et eorundem advocati, ignorant prorsus necessitatem huiusmodi permissionis, sive separationem sive divortium petendi. Sciunt bene quod prohibitum est ad novas nuptias post divortium adire, sed non habent uti rem culpabilem divortium sponte sollicitare sine Ordinarii permissione. Porro verum est quod legislatio Concilii Plenarii Balti-

---

1 A.A.S., vol. XXXI, 1939, p. 640.

morensis III, quod talem divortii sollicitationem sine permissione prohibet, practice plurimis Catholicis hodie adhuc ignota est [1]. ,

Et probe notandum quod cum haec legislatio Concilii Baltimorensis legislationi Codicis Iuris Canonici minime opponatur, sed potius eam suppleat, adhuc plenam vim suam iuridicam retinet [2]. Ratio vero cur haec legislatio plurimis Catholicis in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis hodie adhuc ignota remaneat, est quia lex separationis et divortii populo non satis et probe publici iuris facta sit. Ergo videtur quod ad malum divortii exstirpandum iuxta Summi Pontifici vota, ante omnia opus est ut populus instruatur bene de legislatione Ecclesiae hac in materia. Itaque singula in dioecesi debet constitui coetus inspectorum quoad omnes separationes et divortia catholicorum. Qui coetus principiis canonicis et catholicae traditioni omnino conformis est. Nonne forsan decet ut Ecclesia suam compententiam plenam, legislativam necnon iudicialem, pleno iure vindicet de omnibus, quae res matrimoniales baptizatorum tangunt, praesertim de quaestione separationis coniugum? Merito hac in materia sola Ecclesia est vere competens et numquam ipsa debet permittere quod potestas civilis suam competentiam usurpet.

Circa competentiam super causis separationis coniugum adest antiqua traditio Ecclesiae favens. In quadam enim decretali Innocentii III, ubi loquitur de separatione propter adulterium, clare distinguitur: « accusatio coram iudice saeculari ad poenam infligendam et accusatio coram iudice ecclesiastico ad separationem obtinendum [3].

Apud Sanchez eandem quoque distinctionem invenimus et legimus: « Solus vero iudex ecclesiasticus est competens ad cognoscendum de adulterio, ut ratione illius celebretur... Quia

---

[1] Acta et Decreta Concilii Plenarii Baltimorensis Tertii, n. 124: « ... manifeste apparet gravissimae culpae illos esse reos, qui a magistratu civili matrimonium dissolvi postulant... ».

[2] Barrett, *A Comparative Study of the Third Plenary Council of Baltimore and the Code,* The Catholic University of America Canon Law Studies, n. 83 (Washington, D.C., 1932), p. 134.

C. 5, X. de procuratoribus, I, 38.

cum agatur de viribus matr. dissolvendis, quod sacramentum est, huiusmodi cognitio est solius iudicis ecclesiastici »[1].

Insuper et ad separationem ob alias rationes obtinendam haec adest nota regula: « Imo etsi de sola coniugum separatione ad tempus ob lepram agatur, solus Ecclesiasticus est competens »[2].

Itaque per multos annos Ecclesia auctoritatem suam quoad necessitatem cohabitationis coniugum probe exercuit. Saeculis tamen decimo sexto et decimo septimo propter nimia impedimenta politica et moralia Ecclesia conditionem suam quoad institutum separationis mutavit[3]. At hodie nulla adest ratio, cur disciplina antiqua non vindicetur ita ut per firmam, etsi prudentem, tractationem et solutionem difficultatum matrimonialium, stabilitas familiae christianae iterum in suo robore reducatur. Possumus quidem sperare quod usus perniciosus coniugum auctoritate propria sese separandi aut, quod est peius, ad tribunal civile sine debita permissione adeundi exstirpetur, vel saltem minuatur, cum a principiis canonicis et a talis usus traditione saeculorum valde distet, aperte damnetur et vinculo sacro matrimoniali prorsus sit infestus.

Sunt iam multae dioeceses, quae utilitatem huius consilii quoad separationem coniugum rite agnoverunt et propterea idonea media adoptaverunt ad communitatem vitae coniugalis maxime firmandam. Quibusdam autem in dioecesibus haec media sunt solum instructiones parochis factae ab Ordinariis, qui parochos sedulo edocuerunt ad rixas et disputationes coniugales dirimendas et ad reconciliationem si coniuges iam separati sint, omnia qua par est zelo efficiendam. Quo munere parocho, non vero confessario, rite commisso, auctoritas ecclesiastica clare demonstrat ipsam considerare separationem coniugum vere esse abusum contra bonum publicum. Munus autem confessarii solum ad forum internum pertinet; quapropter officium suum ad consilium animo individuali dandum omnino limitatur. Non est dubium quod confessarius debeat facere omnia quae potest ad reconciliationem per motiva spiritualia efficiendam; sed verus

---

[1] Sanchez, *De Sancto Matrimonio Sacramento*, lib. X, disp. VIII, n. 15. 13, 21, 44.

[2] L. c.

[3] Le Picard, *La Communauté de la vie conjugale, obligation des époux*, § 7, 13, 21, 44.

reconciliator, vi officii sui, in foro externo, est praeprimis parochus. Si enim paenitens reconciliationem penitus recuset, munus confessarii generaliter restringitur ad solam absolutionem, non tam facile concedendam, dummodo certior factus sit de nonculpabilitate poenitentis vel de sincera promissione quamprimum parochum adeundi, ut causa in foro externo etiam iudicetur.

Conatus parochi reconciliandi coniuges aliquando non semper felix est; aliquando enim adest causa canonica separationis, dum reconciliatio, saltem immediata, impossibilis est. In casibus urgentibus Codex remittit coniugi innocenti propria auctoritate sese separare ab altero coniuge, sed nonnullae dioeceses hanc necessitatem urgentem merito praevident et decanis paroecialibus permittunt facultatem separationem provisoriam concedendi. In aliis dioecesibus e contra, necesse est, ut omnes petitiones separationis semper Ordinario mittantur, ut apud peculiare tribunal, dicto « separationis », regantur et definiantur. Contra eos, qui hanc praescriptionem legis non observant poenae specificae iam promulgatae sunt; generaliter adest pro ipsis sacramentorum privatio et in aliquibus casibus, (e. g. in Australia) poena quoque excommunicationis infligitur. Statuta dioecesium aliquando aperte loquuntur de « poenis salutaribus » vel de « remediis opportunis ».

Non est dubium quod auctoritas ecclesiastica in continuatione communitatis vitae coniugalis nonnullis in casibus effectum salutarem et efficacem habuerit. In illis dioecesibus, ubi considium separationis efficax est, adruptio nonullorum familiarium devitata fuit ob interventionem opportunam ipsius auctoritatis dioecesanae, non solum cum spe reconciliationis sed etiam ob sanctionem, si lex Ecclesiae sperneretur in casu. Signum notabile huius actionis, quod potest quoque aliis dioecesibus, uti exemplar, servire, est peropportunum certamen contra malum separationis et divortii quod, anno 1944 in archidioecesi Chicagiensis sub cura S. E. Cardinalis Stritch, institutum fuit. Emus Cardinalis commotus numero coniugum catholicorum qui, ad detrimentum sive propriae vitae sive Ecclesiae et societatis, cum aperto contemptu disciplinae ecclesiasticae, auctoritate propria, se separaverant, in omnibus ecclesiis archidioecesis conferentias pro catholicis educandis instituit ac fovit. Coniuges omni, qua

par erat studio de gravi obligatione cohabitationis moniti fuerunt; imo omnes clare edocti sunt quod separatio, auctoritate propria, coniugibus penitus prohibetur; et, in omni casu, permissio separationis apud cancellariam archidioecesis expresse peti debet. Monitio insuper confessoribus data fuit, ut poenitentes, quos ipsi suspicaruntur esse coniuges separatos diligenter interrogarent, pro hortationibus peragendis ad rem. Ita coniuges, qui iam separati vivebant aut qui separationem expectarent, ad sectionem specialem cancellariae seu « tribunal separationum » (« Separation Court »), mittere debebant. Poenae autem infligendae eis, qui iussa auctoritatis ecclesiasticae spreverint, clare et statim promulgatae fuerunt, quae privationem sacramentorum et sepulturae christianae quoque includebant. Eadem monitio et eadem denuntiatio poenarum datae sunt etiam omnibus advocatis catholicis totius archidioecesis.

Inde forma novae educationis in praedicationibus, sermonibus et deliberationibus necnon in diariis saecularibus professa effectum quasi immediatum produxit. Cancelleria archidioecesis brevi tempore facta est impar pro concurrente multitudine coniugum, qui iam separati erant aut qui permissionem separationis nunc petebant. Itaque sectio specialis cancelleriae ad has solas causas coniugum separationis tractandas rite instituta fuit. Iudices, pro his causis separationis electi ac deputati fuerint viginti et unus sacerdotes experientia, prudentia, in iure canonico peritia, necnon etiam sympathia humana noti ac praediti; qui omnes, iam operi ordinario paroeciali addicti, unam diem per hebdomadam etiam operi tribunalis separationis tribuunt. Singulis annis fere tria milia causarum separationis apud hoc tribunal Chicagiensis tractantur. Cuius tribunalis finis primarius est coniugum reconciliatio. Experientia tribunalis Chicagiensis docet quod triginta super centum causarum agitatarum solvuntur per reconciliationem coniugum. Certum est quod sine hoc interventu tribunalis, plures coniuges numquam reconciliarentur. Quare clare apparet quam magna utilitas adsit talis tribunalis in singulis dioecesibus! Interim prae oculis ponitur modus operandi tribunalis separatione in archidioecesi Chicagiensis. Coniuges tribunal petunt, aliquando simul, aliquando soli. Imprimis loquuntur cum secretario laico, qui tempus locumque

constituit ad sacerdotem iudicem consultandum. Sacerdos autem omnes informationes de matrimonio et de causis separationis scripto colligit et ad trutinam revocat. Si, in casu, adest causa nullitatis matrimonii, coniuges ad sectionem cancelleriae, quae has causas nullitates tractat, remittuntur. Si vero matrimonium est validum, tunc iudex tribunalis pro separatione coniugum ad instructionem causae procedit. Si coniux solus ad tribunal ivit, alter coniux, ut comparetur ante tribunal, per tabellarios, certior fit. Si alteruter coniux est acatholicus, forma specialis ad ipsum interrogandum utitur. Magni momenti est habere testimonium utriusque coniugis. Si alter coniux catholicus comparere recusat, monetur poenis infligendis si casus ferat, ut se sistat coram tribunali. Coniuges interrogantur simul et separatim. Generaliter plures consultationes necessariae sunt antequam decisio in casu ferri possit. Opus iudicis valde difficile et aliquando ingratum est; sed saepe post nonnullas consultationes ope constantiae et perseverantiae ad obtinendam reconciliationem, etiam in casibus desperatis, coniuges iterum domesticam pacem restaurant. At si iudex videt reconciliationem omnino impossibilem, tunc potest ipse auctoritate ab Ordinario delegata separationem generaliter ad tempus definitum coniugibus concedere. Separatio ad spatium sex mensum plerumque conceditur. Sed in fine huius periodis temporis coniuges debent iterum ante tribunal comparere, ut causa iam mota denuo perpendatur. Si post sex menses experimenti peractae vitae separatae reconciliatio adhuc impossibilis videatur, nova separatio unius anni conceditur. Quo spatio temporis elapso, si prudenter praevidetur possibilitatem reconciliationis inter coniuges nullam esse, tunc conceditur etiam separatio ad tempus indefinitum cum iuramento, scripto dato coniugibus quod causa separationis cessante vitae communionem iterum ipse ultro restaurent.

In plurimis casibus qui coram hoc tribunali veniunt non separationem solam sed etiam permissionem divortium civile sollicitandi petunt. Si post constantem et inutilem conatum reconciliationem promovendi, iudex aestimet adesse causam sufficienter urgentem et gravem divortii et sciat, quod est peius, coniuges ad divortium petendum cum aut sine permissione Ecclesiae paratos esse, in hoc casu iudex se gerat ut coniuges

petant separationem legalem, quae peculiariter in Statu Illinois dat quasi protectionem et iura quae confert divortium, excepta tantum permissione novas nuptias ineundi.

Si tamen separatio legalis non dat satis protectionem coniugi innocenti, et insuper adsit causa gravissima et urgentissima divortii, in hoc casu, iudex ordinarius sententiam definitivam non ferat, sed causam integram ad tribunal speciale refert. Quod tribunal speciale duorum iudicum causam agitat et sententiam definitivam pronuntiat. In omnibus casibus decisio tribunalis coniugibus scripto per publicos tabellarios mittitur. Si sententia dat permissionem divortium civile petendi, permissio tribunalis etiam advocato, qui hanc causam tractat, *per telephonium* conceditur et communicatur. Rationes vero permissionis, in casu particulari, concessae numquam significantur. Ratio est ne advocati, in casibus similibus, partes instruant quid dicere aut velare, coram tribunali ecclesiastico, debeant pro singulis quaesitis.

Permissio autem scripta tribunal civile adeundi etiam in nonnullis aliis dioecesibus Statuum Foederatum Americae Septentrionalis conceditur. In archidioecesi enim Cincinnatensis v. g. permissio mittitur non ad coniuges, sed ad parochum, qui coniugibus oretenus permissionem significat. Qui modus melior videtur. Permissio scripta archidioecesis Cincinnatensis explicite includit verba haec: « permissio *divortium* sollicitandi coram tribunali civili » (« permission to appeal to the civil courts for a civil divorce »). At magis felix videtur esse forma, quae in archidioecesi Detroitensis utitur, sc. « permissio conceditur absolute separandi necnon instituendae *procedurae legalis necessariae, ut efficiantur effectus civiles* huius permissionis » (« permission is given to separate completely and to institute whatever legal proceeding are necessary to realize the civil effects of this permissiōn »). Hoc in modo vitatur equidem usus verbi: « divortium ». Nam opus est non tantum ut coniuges hanc permissionem explicitam cancellariae archidioecesi habeant sed etiam ut advocati catholici casum divortii sine permissione Ordinarii tractare minime debeant. Si ipsi hanc regulam non observant, eaedem poenae, sc. privatio sacramentorum et sepultura christiana, eis quoque infligendae veniunt. Pro causa divortii

clientis catholici agitanda advocatus prius debet clientem suum ad cancellariam dirigere. In causa vero clientis acatholici advocati catholici tenentur observare peculiares normas, quas officiales Curiae archidioecesanae, in conferentiis coram Societate Advocatorum Catholicorum, iam exposuerunt.

Ab initio haec clara et firma enucleatio mentis Ecclesiae quoad divortium petendum aliquam oppositionem ex parte advocatorum, etiam catholicorum, promovit, sed quando intellexerunt actionem Ecclesiae bonum publicum spectare, oppositio gradatim evanuit, ita ut hodie cooperatio advocatorum non solum catholicorum sed etiam acatholicorum quasi completa est. Imo sunt nonnulli advocati Chicagiensis, qui iam omnes causas divortii et a priori recusant. Brevi tempore perpaucorum annorum obiectum igitur novae educationis de hac materia iam perfectum haberi potest. Hodie non adest catholicus, in tota archidioecesi Chicagiensis, qui non sciat separationem vel divortii sollicitationem, sine permissione, omnino prohibitam esse. Alius autem effectus non minoris momenti huius novae educationis est etiam deminutio separationum voluntariarum et sollicitationum divortii sine permissione, quia multi Catholici etiam quando haec permissio eis negatur, sanctiones ecclesiasticas timentes, ab actione apud tribunal civile statim recedunt. Quod apud civitatem Chicagiensem iam peragitur, etiam alibi haberi potest; unde aliae dioeceses actionem tribunalis separationis Chicagiensis uti exemplar habere possunt et debent.

In Anglia apud archidioecesim Westmonasteriensem, anno 1946, fundatum fuit Concilium Matrimoniale (« Catholic Marriage Guidance Council »)[1]. Finis primarius huius concilii non est permissionis separationis vel divortium sollicitandi concessio, sed restauratio communitatis vitae coniugalis. Constat viris laicis et quodam sacerdote consultore. Coniugibus separatis oblatur auxilium medicorum, psychiatrorum, psychologicorum, et aliorum peritorum, qui suum opus gratis concedunt. Anno primo operis 800 causae tractatae fuerunt. Ab initio concilium ex donis et emolumentis voluntariis sustinebatur; sed anno 1948

---

[1] Articles of Association, The Catholic Marriage Advisory Council, London, 1946.

gubernium Britannium sibi proposuit momentum talis « operis pro bono publico et summam 1,500 libellarum sterlina » eidem concilio donavit, imo etiam promisit expensas educandi et instruendi consultores ab aerario publico persolvendas esse. Non est sine utilitate hic notare numerum reconciliationum apud Londinium eumdum esse ac apud civitatem Chicagorensem, sc. 30%. Uti dixit Emus Cardinalis Griffin, archiepiscopus Westmonasteriensis: « Etiamsi Concilium unam solam familiam reconciliandam curaverit, mihi videtur esse utile, et Ego huic operi adiumentum et benedictionem meam dare continuabo ».

Ab exemplo ergo tribunalis separationis Chicagiensis et Concilii Matrimonialis Westmonasteriensis probatum manet quod, cum Ecclesia temperet coniuges, qui attentant communitatem vitae coniugalis adrumpere, habetur quoque deminutio numerorum separationum; imo datur minor possibilitas ut illae separationes ad divortium plenum deveniant. Heic apte citentur verba Rosset, qui ex experientia sua pastorali, uti Ordinarius Maurianensis in Gallia, aperte necessitatem temperandi separationes coniugum proclamavit: « Sixtus V, in citata Constitutione (Ad compescendum) dicit: ' si ulla unquam tempora fuerunt, quae iudiciorum et legum severitatem recurrerent, certe haec ipsa temporum conditio, qua Nos Deus ad Ecclesiae suae gubernacula vocavit, hoc vel maxime exposcit '. At praesens temporum conditio est adhuc deterior, praesertim ob invectum matrimonium civile et divortium quoad vinculum instaurationem a lege civili; ideo munus est eorum qui praesunt, *frenum cohibere, disciplinam urgere,* et inter iuris communis limites divortia concludere » [1].

Quae verba Ordinarii Maurianensis fuerunt quidem magni momenti quando, anno 1896, scripta fuerunt; sed hodie, anno 1949, sunt iam maioris momenti, et quam maxime ponenda et ad usum plane deducenda.

Art. 2. — *De poenis infligendis ad coercendos postulatores civilis divortii absque praevia Ordinarii loci licentia.*

Finis omnium poenarum ecclesiasticarum est non solum punitio sed etiam correctio et emendatio delinquentis. Ita

[1] Rosset, *De sacramento matrimonii*, lib. VI, cap. III, art. 1, n. 4014 (T. VI, p. 357).

can. 2215 C.I.C.: « poena ecclesiastica est privatio alicuius boni ad delinquentis correctionem et delicti punitionem a legitima auctoritate inflicta ». Ex positione verborum videtur correctionem esse finem primarium poenae, esd, secundum probatos auctores, non est ita. Cl. Roberti asserit finem essentialem et necessarium poenae esse restaurationem ordinis socialis, quae contituit intrinsecam rationem poenae [1]. Sed non obstante hoc fine essentiali poenae ecclesiasticae, adsunt etiam alii fines. sc. motiva emendativa et exemplaris [2].

Ex definitione censurae id melius apparet, nempe: « poena qua homo baptizatus delinquens et contumax, quibusdam bonis spiritualibus vel spiritualibus adnexis privatur, donec, a contumacia recedens, absolvatur » [3].

Censurae emendationem delinquentis principaliter spectat [4]. Ut igitur melius temperentur separationes et divortii sollicitationes in dioecesi, valde decet ut Ordinarius decernat et praeconstituat collectionem poenarum infligendarum eis qui auctoritatem Ecclesiae, in hac gravi materia, facile spernunt.

Codex Iuris Canonici nullam poenam particularem pro postulatoribus separationis sine permissione Ordinarii ponit. Imo neque poenam praescribit pro sollicitantibus divortium civile sine permissione; etiamsi hoc omnino illicitum sit. Iamvero; quomodo explicetur haec negligentia apparens Codicis in poenis providendis super culpa tam magna et tam perniciosa?... Explicatio videtur esse quia in nonnullis regionibus ob legislationem civilem, e. g. in illis regionibus, ubi separatio legalis ex lege civili non existit, talis sollicitatio divortii quibusdam in circumstantiis potest esse licita. Itaque ius commune

---

[1] FRANCISCUS ROBERTI, *De Delictis et Poenis*, apud Custodiam Librariam Pontificii Instituti Utriusque Iuris, Romae, edit. altera, 1944, Vol. I, Pars II, p. 248.

[2] ROBERTI, op. cit., p. 250: « Emendatio delinquentis maximum momentum habet in qualibet societate, sed praesertim in Ecclesia, quae tamquam finem ultimum prosequitur aeternam salutem singulorum... Exemplaritas est alius finis poenae. Poena enim statim ac constituta est, iam aliquem influxum exercet ad deterrendos homines a delinquendo. Postquam vero irrogata fuerit, multo magis et delinquentem removet a delicto et aliis exemplo est ne similiter delinquant ».

[3] Can. 2241, § 1.

[4] CHELODI-CIPROTTI, *Ius Canonicum, De Delictis et Poenis et De Iudiciis Criminalibus*, Editio V, Libreria Moderna Editrice, Trento, 1943, p. 39: « At eo ipso quod spiritualibus bonis privat, censura est *gladius anceps* qui non modo in aedificationem, sed etiam in destructionem cedere potest ».

Ecclesiae contra talem sollicitationem divortii nullam poenam inflixit et proposuit. Codex autem considerat matrimonium esse semper indissolubile, quapropter non curat de mera possibilitate divortii civilis.

Quod tamen minime significat auctoritatem ecclesiasticam, in regione particulari vel in provincia particulari, non posse legislationem cum poenis specialibus pro tali illicita sollicitatione divortii rite ponere. Hodie enimvero videtur quasi necessarium et essentiale talem legislationem statui et clare promulgari, ut haec male in se tam culpabilia et pro societate tam nefaria, plane deleantur. Valde inutile est malum deplorare, si media opportuna ad illud avellendum et deleandum non ponuntur.

Reapse contra sollicitationem divortii sine permissione nulla poena latae sententiae in iure communi existit; sed dicitur ferendae sententiae pro Episcopi iudicio. Ita Concilium Plenarium Baltimorensis III, anno 1886 talem sollicitationem divortii sine permissione Ordinarii referens, declaravit: « ... manifeste apparet gravissimae culpae illos esse reos, qui a magistratu civili matrimonium dissolvi postulant... » [1]. Quae talis declaratio minime sufficit ad ius ecclesiasticum tuendum in hac quaestione. Non sufficit dare simplicem declarationem culpabilitatis talis actionis; sed necesse est ut illa declaratio sit annexa poenae clarae et definitivae, e. g. interdicto personali vel huiusmodi quam poenam potest infligere quilibet quoque Ordinarius pro sua dioecesi.

Nec magis adequata videtur declaratio Concilii Provincialis Portlandensis in Oregon, quarti, anno 1932. In decreto 310 enuntiatur: « accurate instruatur populus fidelis divortium civile absque praevia licentia Ordinarii loci obtentum, esse contra legem ecclesiasticam sat magni momenti propter scandala facile oritura » [2]. Inutile enim videtur declarare actionem esse contra legem, sed poenam specificam ad fideles coercendos a tali infractione legis non constituere.

Magis quidem apta videtur poena die 29 martii 1948, clare

---

1 Conc. Plen. Balt. III, Acta, n. 124.

2 Acta et Decreta Concilii Provincialis Portlandensis in Oregon Quarti, 1932, Sentinel Press, Portland, Oregon, p. 112.

definita ac promulgata ab Ordinario archidioecesis S. Antonii in Texas. Decrevit ipse poenam interdicti personalis, sibi reservatam, ipso facto contrahi ab omnibus, qui sine permissione scripta auctoritatis ecclesiasitcae divortium civile sollicitaverint. Ut apparet ex can. 2275 C.I.C. haec poena interdicti personali secumferat etiam prohibitiones sequentes; seu:

1 - officiis divinis, excepta praedicatione verbi Dei assistendis;

2 - sacramenta et sacramentalia recipiendi;

3 - sepulturam ecclesiasticam recipiendi [1].

In dioecesi Helenensis poena autem maior est, quia mera sollicitatio divortii, absque praevia licentia Ordinarii, punitur excommunicatione Ordinario reservata. Quae severa poena, sc. excommunicatio, est in vigore etiam in nonnullis dioecesibus Australiae. Si talis poena, sc. sive excommunicatio sive interdictum personale, in singulis dioecesibus St. F. Am. statuatur contra eos qui auctoritatem Ecclesiae spernunt et sponte sollicitant divortium civile sine permissione facile haberetur deminutio numerorum talium sollicitationum ad unicum maius bonum familiae, Ecclesiae, et societate civilis.

Etsi Codex Iuris Canonici nullam mentionem faciat de poenis contra eos, qui sine permissione se separant vel divortium sollicitant, tamen est prorsus explicitus circa secundum matrimonium post divortium attentatum. Secundum can. 2356 poena talis bigamiae est infamia iuris. Canon quidem providet ut, nonobstante admonitione Ordinarii, si fideles persistant concubinatum legalem exercere, excommunicentur vel poena interdicti personalis sedulo punientur [2]. Quae poena, in dioecesibus St. F.

---

[1] Canon 2275 C.I.C.: « Personaliter interdicti:

1⁰ Nequeunt divina officia celebrare eisve, excepta praedicatione verbi Dei assistere; passive assistentes non est necesse ut expellantur; sed ab assistentia activa, quae aliquam secumfert participationem in divinis officiis celebrandis, repellantur interdicti post latam sententiam condemnatoriam vel declaratoriam, aut alioquin notorie interdicti;

2⁰ Prohibentur Sacramenta et Sacramentalia ministrare, conficere et recipere, ad normam can. 2260[1], 2261;

3⁰ Praescripto can. 2265 etiam ipsi adstringuntur;

4⁰ Carent sepultura ecclesiastica ad normam can. 1240 § 1, n. 2.

[2] *Canon* 2356: « Bigami, idest qui, obstante coniugali vinculo, aliud matrimonium, etsi tantum civile, ut aiunt, attentaverint, sunt ipso facto infames; et si, spreta Ordinarii monitione, in illicito contubernio persistant pro diversa reatus gravitate excommunicentur vel personali interdicto plectantur ».

Am. iam in vigore fuit vi legislationis Concilii Plenarii Baltimorensis Tertii, quod decrevit poenam, ipso facto incurrendam excommunicationis contra eos, qui matrimonium post divortium civile attentaverint [1]. Haec autem legislatio Concilii Baltimorensis, cum non sit Codici contraria adhuc in vigore remanet [2].

Evidens est quod, in casibus peculiaris gravitatis, Ordinarius possit semper poenam specialem secundum c. 2222, § 1 imponere seu infligere.

Quae praescriptiones sunt media apta ad impediendum ne coniuges divortium sine permissione sollicitent. Sed quid agendum post factum, i. e. quando forsan sententia divortii iam obtenta sit? Si, in dioecesi ad rem nulla praevia existit sanctio, nulla etiam adest difficultas; confessarius, auctoritate sua, potest poenitentem absolvere. Sed si pro tali sollicitatione divortii sine permissione adest determinata sanctio specifica, quid faciendum est?

Ante omnia oportet distinguere inter eos, qui divortium civile, bona fide, et eos qui, mala fide, petierunt. Sunt enim multi Catholici, qui ignorant talem sollicitationem esse prohibitam. Nesciunt se peccare ita facientes. Nemo autem malus praesumitur, nisi probetur. Secundum aliquos auctores, si partes divortium civile e bona fiide petierunt, videtur melius eos non esse inquietandos. Ita Gasparri: « Dari potest casus, quo partem, quae putant se licite posse divortium petere, magis expediat, ad prudentiae regulas, relinquere in bona fide » [3]. At opportunum est adnotare quod haec assertio cl. Gasparri, in editionibus post Codicem publicatis, non amplius invenitur.

Mihi videtur quod etiam, in casu quo divortium bona fide petatur, debent requiri eaedem cautelae ac promissiones, quae

---

[1] *Conc. Plen. Balt. III*, 1884, n. 124: « ... ad haec crimina compescenda, poenam excommunicationis statuimus, Ordinario reservatam, ipso facto incurrendam ab eis, qui postquam divortium civile obtinuerint, matrimonium ausi fuerint attentare ».

[2] Barrett, *A Comparative Study of the Councils of Baltimore and the Code of Canon Law*, Washington, 1932: « This censure (n. 124) is incurred by those and only those who, already validly married, attempt after a civil divorce a new marriage, and applies whether they go before a priest, a non-Catholic minister or a representative of the State. There being in the Code no corresponding penalty or anything to abrogate it, this local censure continues among those reserved to the Ordinary ».

[3] Gasparri, *De Matrimonio*, ed. III, 1904, append. n. 1555, 3⁰; P. Fourneret, *Le Mariage Chrétien*, edit. III, p. 360; « L'Ami du Clergé », 20 april 1939, p. 256.

ab eis, qui divortium mala fide petunt, rogantur. Prudentia autem debet persuadere ut a monitione aliquando abstineatur, praesertim, in casu morituri, ubi scitur monitionem vanam facturam esse. Sed magni momenti est non oblivisci quod non agitur tantum de individuo aut de casu particulari, sed agitur etiam de bono publico. Silentium, in tali materia, potest interpretari uti approbatio tacita; et ita possunt oriri magnae et graves conclusiones pro collectivitate. Cum igitur permissio ad tribunal civile adeundi sit actus fori externi, melius videtur perturbare etiam bonam fidem partis quae credit se licite egisse vel agere; maxime si adest periculum quod silentium possit malum propagare. Heic merito possumus comparationem facere cum silentio culpabili circa malum onanismi de quo locutus est Pius PP. XI in litteris encyclicis, « Casti connubii » in quibus graviter monet confessarios et alios sacerdotes, qui curam animarum habent, « ne circa gravissimam hanc Dei legem fideles sibi commissos errare sinant... Si quis vero confessarius aut animarum Pastor, quod Deus avertat, fideles sibi creditos aut in hos errores ipsemet induxerit, aut saltem sive approbando sive *dolose tacendo* in eis confirmarit, sciat se Supremo Iudici Deo de muneris proditione severam redditurum esse rationem... » [1].

Ergo, pari ratione, credimus quod quando silentium cleri stimulat propagationem talis erroris, sc. divortium sine permissione petendi, necnon facilius reddit eiusdem mala consectaria, istud silentium debet uti culpabile haberi. Credimus quod, in singulis casibus, sacerdos debet poenitenti explicare christianam obligationem reconciliationis, vel, si hoc impossibile sit, eum urgere ut saltem separatio aut divortium ab auctoritate ecclesiastica quam primum approbetur.

Si quis autem divortium, *mala fide*, petierit, ac proinde formaliter peccaverit, antequam absolutionem concedi eidem possit, opus est ut ipse, de hoc peccato sincere se doleat [2]. Prae-

[1] Encycl. « Casti connubii », A.A.S., 1930, p. 560.

[2] *Divorce without authorization of Ordinary*, The American Ecclesiastical Review, nov. 1941, p. 412: « A Catholic who has committed a serious wrong by his suing for a civil divorce without proper ecclesiastical authorization is thereby barred from the reception of the sacraments as long as he continues unrepentant of his former wrongful attitude of mind and heart. If his wrong-doing was admittedly of a public and manifest nature, and if it is also publicly certain that

terea, si possibile sit, ipsemet debet cum derelicta coniuge se reconciliari atque consortium maritale iterum instaurare. Quod quidem facile permittitur in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis secundum leges civiles. Si vero reconciliatio sit reapse impossibilis vel aliquando inopportuna iudicetur, tunc poenitens debet scandalum forte provocatum saltem reparare et sententiam separationis ab auctoritate ecclesiastica humiliter petere et obtinere. Debet insuper promittere quod novas nuptias minime attentabit et quod nec personas alterius sexus peccaminose frequentabit. Debet firmiter declarare se scire, si falsum iusiurandum eliciat, poenam privationis Sacramentorum ipso facto se incurrere. Quibus rite peractis potest tunc ad sacramenta admitti; imo, si ipse facit promissionem quoque solemnem de futura executione dictae obligationis, immediate absolvi potest [1].

Ad scandali tamen reparationem, retractatio coram testibus necessaria est tantum quando scandalum fuit publicum atque grave. Generaliter christiana receptio sacramentorum iam habetur uti reparatio. Ita Noldin (De Praeceptis, n. 115): « Quoad modum separationis, ita distinguendum est:

a) Scandala ordinaria, quae nempe in solis peccatis coram aliis commissis constituunt, sive scandala privata sive publica sunt, implicite reparare sufficit, nempe cessatione a scandalo, bono exemplo, sacramenti paenitentiae publica susceptione, etc.

b) Scandala autem eo data, quod doctrinae falsae et perniciosae in vulgus sparsae fuerint, vel eo quod, aliquis crimina graviore censura digna commiserit (e. g. machinationem contra Ecclesiam) explicite reparari debent, falsas doctrinas revocando vel crimina publice detestando » [2].

Si autem coniuae separatus novas nuptias post divortium civile attentaverit, optanda solutio foret ut, obtento legali di-

he never made any attempt to rectify his wrong, then such a person would have to be classed as a *public and manifest sinner* to whom Christian burial must be denied according to the law of c. 1240, § 1, 6°. Cf. etiam American Ecclesiastical Review, April 1938, p. 372.

[1] De Smet, op. cit., p. 353.

[2] Noldin, *De Praeceptis*, Oeniponte, 1935, n. 115.

vortio civili ab altero pseudo-vinculo, reconcilietur cum suo legitimo coniuge et iterum communitas vitae maritalis rite instauretur. Quo in casu auctoritas ecclesiastica multis cum cautionibus procedere oportet; quippe quod ad instantiam tertiae personae, facile auctoritas quoque ecclesiastica citari coram tribunali civili poterit et insuper accusari ipsam matrimonium legale abrumpere attentasse.

Si divortium civile tamen a novo coniuge ipse obtinere nequit, (v. g. ob insufficientiam motivorum legalium), tunc ingendus est poenitens, ut saltem a publico concubinatu statim recedat. Quod generaliter sine nimia difficultate fieri potest, quia, saltem in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis, lex, quae vult ut cohabitent coniuges vix unquam, in praxi, urgetur.

Si autem post abrumptionem concubinatus, reconciliatio a priore coniuge refutatur dummodo adsit causa gravissima, permissio pro divortio obtento recte concedi potest et etiam poenitens ad sacramenta potest admitti. Si tandem legitima compars defuncta sit, remedium unum consistit in novo matrimonio religioso ineundo cum persona civiliter ducta, remoto semper praevio scandalo [1]. Quare in fine huius articuli de poenis infligendis eis, qui sine permissione ecclesiastica se separant vel divortium petunt, iterum spem exprimimus, ut omnes et singulae dioeceses legislationem specialem et idoneam ferant, quae fideles enixe moneat non solum de illicitate, sed etiam de poenis connexis cum prohibitis actibus contra matrimonii firmitatem et sanctitatem. Suggerimus poenam interdicti personalis adoptandam esse in omnibus dioecesibus Statuum Foederatorum Americae Septentrionalis contra eos, qui divortium civile absque praevia licentia Ordinarii sollicitant. Et inde iterum instamus ut iam in principio huius articuli asseruimus, rationem praecipuam huius poenae non esse tantum punitionem sed potius correctionem et emendationem delinquentis.

Firme credimus promulgationem talium prohibitionum et poenarum multum ad minuendum numerum separationum et divortiorum, quae hodie, praesertim in Statibus Foederatis Ame-

[1] De Smet, op. cit. p. 354.

ricae Septentrionalis malum in dies semper augent. Ad proponendum talis legislationis, quae generaliter in synodis dioecesanis valde negligitur, in proximo articulo fuse exponimus normas, quae, in huiusmodi synodis adoptari possint ac debent.

Art. 3. — *De Normis Forte Statuendis, attentis circumstantiis temporum, locorum et personarum, ac probe servandis in subiecta materia.*

In principio huius articuli volumus iterum manifeste exponere ac repetere quod ratio praecipua regularum et poenarum, quas proponimus, est ut efficiatur reconciliatio coniugum separatorum et ita stabilitas familiae Christianae probe firmetur. Nemo est qui non videat impossibile esse mores individuorum ope tantummodo legis vel legum emendare. Sed non est dubium quod si, in singulis dioecesibus Statuum Foederatorum Americae Septentrionalis, adsint leges et statuta, quae coniuges de gravi obligatione cohabitandi necnon de prohibitatione ad tribunal civile sine permissione Ordinarii adeundi moneant, fideles saltem scirent bene tales actus esse illicitos, dum, usque adhuc, opinio publica, ob defectum legum, quae eos expresse prohibent, bona fide, licitos considerat vel aestimat. Adsunt in re pastorali negotia magni momenti, de quibus silentium personarum, quam officium est fideles regere et docere, aliquando potest esse vere culpabile. Quando bonum publicum observationem legis exigit, et in casu cohabitationis coniugum hoc certum est, silere videtur fere officium graviter negligere. Heic vix meminisse iuvabit verba Johannis Andreae: « Nota quod ecclesia ex officio suo reconciliare debet etiam nullo agente matrimonialiter coniunctos, qui rancore, vel odio a cohabitatione auctoritate propria recesserunt » [1]. Bona fides de liceitate separationis et divortii sollicitationis sine permissione Ordinarii bono publico est tam noxia, ut debeat eliminari a novae educationis cultura et forma quae opinionem publicam, de hac re, probe edoceat.

Bonum est si talis instructio de separatione coniugum in

---

[1] Iohannes Andreae, in c. 11, X, *De sponsalibus,* IV, 1, n. 3, V° Compellas.

libello quodam speciali describitur, in quo de agitata materia dentur opportuna consilia ex officio sive clericis sive fidelibus dioecesis. Similis instructio typis impressa iam clero archidioecesi Bostoniensis, anno 1948, distribuebatur; imo mense octobris 1948, fuit thema conferentiae clericalis in archidioecesi Detroitensis. At si tales instructiones et conferentiae sint utiles, nihilominus, ut acta magis permanentia et cum plena rigore legis habeantur, melius videtur quod hae praescriptiones de separatione coniugum et de divortio sollicitatione in peculiari summario legislativo dioecesis, nempe in statutibus, definite includantur.

Possibile est quod aliqui iudicent numerum articulorum, quae de his quaestionibus tractent esse nimium et male proportionatum alias quaestionibus eiusdem momenti in synodo et statutis tractatis; sed bene animadvertendum quod ratio statutorum dioecesis est quidem dare plenam et claram instructionem clero et fidelibus, ita ut in ipsis non adsit ulla possibilitas ignorantiae vel erroris. Negari minime potest quod, nostris diebus, multa confusio et non parva habetur incertitudo de his quaestionibus, ita ut non sit insolitum videre etiam legislationem alicuius dioecesis quoad hanc materiam a legislatione alius dioecesis totum et plane differre. Quapropter utile omnino videtur habere definita statuta, quae ut exempla servare possunt ac debent. Quod propositum statutorum necessario supponit decisionem auctoritatis dioecesanae contra malum separationis et divortii se fortiter pugnare. Cum malum in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis sit tam magnum necnon in dies ingravescat, non est dubium quod unusquisque Ordinarius huius nationis habeat hanc firmam decisionem. Propositum autem supponit etiam constitutionem canonicam conformem ad haec gravia et ardua problemata tractanda apud curiam dioecesanam iam paratam esse et ad usum deducendam.

Ut clarius appareant, statuta in tria capita dividimus, nempe:

§ 1. De Separatione Canonica.
§ 2. De Separatione Civili.
§ 3. De Divortio Civili.

En, igitur, statuta, quae, ut quoddam exemplar possunt prae oculis haberi et servari.

§ 1. — *De Separatione Canonica.*

A - Clerici sedulo fidelibus clare enuntiare ne omittant haec duo principia:

a) Quando de christianis agitur, unius Ecclesiae est non auctoritatis civilis, iudicare de causis matrimonialibus, praesertim quoad obligationem et firmitatem cohabitationis coniugum.

b) Obligatio cohabitationis coniugum, cum ad bonum publicum spectet, respicit non tantum forum internum sacramentale sed praesertim forum externum auctoritatis ecclesiasticae pro bono publico favendo et servando.

Ita *Can.* 1960: « Causae matrimoniales inter baptizatos iure proprio et exclusivo ad iudicem ecclesiasticum spectant ».

Etiam Conc. Trident., sess. XXIV, de matrimonio, can. 12: « Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos: anathema sit ».

B - Curent parochi et omnes, qui curam animarum habent, recte edocere fideles ante matrimonium de stricta obligatione cohabitationis et de prohibitione sese separandi sive causis canonicis et sine approbatione auctoritatis ecclesiasticae.

Ad rem: Can. 118:

> « Coniuges servare debent vitae coniugalis communionem, nisi iusta causa eos excuset ».

Can. 1033:

> « Ne omittat parochus, secundum diversam personarum conditionum, sponsos docere... mutuas coniugum obligationes... ».

S. C. de Sacram., matr. Sacramentum, 29 iun. 1941, n. 8

(A.A.S., T. XXXIII, pag. 305):

> « Ulterius exporet parochus... et prae ceteris, utrum probe noscant sanctitatem et indissolubilitatem christiani connubii obligationesque status matrimonialis ».

C - Curent parochi ut coniuges, iam separati, quam primum reconcilientur inter se et vitae consuetudinem restaurent. Si coniuges vero illegitime, propria auctoritate, se separent parochi debent illos serio monere ac redarguere de obligatione reassumendi cohabitationem.

Si post dictam exhortationem, coniuges vitam communem restaurare sine iusta causa adhuc recusent, parochi debent rem ad Ordinarium deferre ut, si casus ferat, reluctantibus salutare poenitentias opportune infligat.

Ita Can. 2308:

> « Si ex alicuius conversatione scandalum vel gravis ordinis perturbatio oriantur, est locus correptioni, ab Ordinario per se vel per interpositam personam, etiam per epistolam faciendae, peculiaribus accommodatae conditionibus personae et facti de quo agitur ».

Can. 2310:

> « Monitionibus et correctionibus incassum factis, vel si ex eisdem effectum sperare non liceat, detur praeceptum, quo quid agere quidve evitare praeventus debeat, accurate iudicetur, cum poenae comminatione in casu transgressionis ».

D - Curent autem confessarii ne tam facile coniuges absolvent qui seiuncti vivent, nisi ipsi serio promiserint quamprimum se parochum adituros esse eiusque mandatis stare.

E - Si, iudicio parochi, adsunt legitimae causae separationi, ipse debet causam instruere et, extra casum adulterii certi ac notorii, acta ad Ordinarium remittere, cui competit de sufficientia rationis allatae iudicium ferre et separationem permittere aut denegare in casu.

F - Possunt autem Decani provisorie permittere pro fidelibus sui districtus ob causas in can. 1131 § 1 indicatas aliasque a theologicis cultoribus probatas separationem ad tempus. Qui vero, infra tres menses, non se reconciliaverint ad Ordinarium deferendi sunt et ab Ipso iudicandi vel puniendi.

§ 2 — *De Separatione Civili.*

A) - Nulla extante causa urgentissima et gravissima ad separationem civilem petendam, parochi debent coniugibus prorsus suadere ne unquam tribunal civile adeant. Si admoniti, non resipiscant, ut exinde grave scandalum oriatur, parochi Ordinarium certiorem faciant ut ipse contumaces moneat et si casus ferat, remediis opportunis adigat ad bonam frugem redire.

B) - Si autem separatio civilis videtur necessaria et legitima prius Ordinarium consulat, eiusque veniam obtineat.

Ad rem *Conc. Plen. Balt. III*, 1884, n. 126:

> « ... iis omnibus qui matrimonio coniuncti sunt, praecipimus ne inconsulta auctoritate ecclesiastica tribunalia civilia adeant ad obtinendam separationem a thoro et mensa. Quod si quis attentaverit, sciat se gravem reatum incurere et pro Episcopi iudicio puniendum esse ».

C) - Advocati catholici ne acceptant mandatum clientis pro separatione civili sine praevia licentia Ordinorii.

§ 3 — *De Divortio Civili.*

A - Edoceantur fideles vinculum matrimonii esse indissolubile; propterea, stante vinculo semper illicitum est christianis, absque praevia licentia Ordinarii, ad legem civilem recurrere, ut sententiam divortii obtineant.

Ita Can. 1013 § 2:

> « Essentiales matrimonii proprietates sunt unitas ac indissolubilitas, quae in matrimonio christiano peculiarem obtinent firmitatem ratione sacramenti ».

S. C. de Sacram., instr. 29 iun. 1941, allegat. I, n. 15 (A.A.S., 1941, p. 312):

> « Ad fraudes et causas nullitatis praecavendas, parochus in locis ubi, Episcopi iudicio, id expedire vi-

deatur, utrique nupturienti innuat se pro certo habere ambos matrimonium contrahere velle ad tramitem doctrinae catholicae, prout universim fit a fidelibus, nempe unum, indissolubile...».

B - Licentia divortium civile petendi ab Ordinario ne detur, nisi ob urgentissimam et gravissimam necnon admodum raram causam, de cuius sufficientia iudicare solius est Ordinarii loci.

C - Qui nonobstante moniitone auctoritatis ecclesiasticae, divortium civile petant, publici peccatores habeantur et nisi scandalum reparetur, sacramentis et sepultura christiana merito priventur.

Ita: Can. 855, § 1; Can. 1240, 1, 6°.

D - Iidem uti par est ab associationibus catholicis arceantur.

Ita: Can. 693 § 1.

E - Qui, post divortium civile obtentum, ad novas nuptias transire ausi fuerint, coniuge legitimo superstite, poenam excommunicationis Ordinario reservatam, ipso facto incurrunt.

Ita *Conc. Plen. Balt. III*, n. 124:

> « ... poenam excommunicationis statuimus, Ordinario reservatam, ipsi facto incurrendam ab eis, qui postquam divortium civile obtinuerint, matrimonium ausi fuerint attentare ».

Art. 4. — *De peculiaribus consiliis praebendis ad civiles divortii malum radicitus evellendum.*

Hoc articulo tractamus media practica, quibus mala divortii et separationis possunt vitari vel mitigari. Haec media sunt duplicis ordinis, sc. legalia et pastoralia. Ut institutiones matrimonii et familias christianae rite protegantur, auctoritas ecclesiastica singularum dioecesium, per interventum prudentem una cum auxilio legislatorum necnon iudicum et advocatorum catholicorum, potest excolere legislationem civilem de matrimonio.

Ita, in singulis Statibus S.F.A.S., ubi non existit legislatio separationis et ubi solum remedium ad gravia mala vitanda est divortium plenum, catholici debent omne studium ponere ut lex in publico legislatorum coetu Status, adaptetur et mutetur. In Statibus v. g. ubi separatio legalis adhuc in legislatione civili non existit, catholici possunt iuste conari, ut talis legislatio proponatur ad iura religiosa eorum, quibus divortium repugnat, protegenda [1]. Aliqui autem Status (Michigan et Wisconsin), ubi separatio legalis iam existit, possunt, etiam contra voluntatem partium, forte decernere decretum divortii pleni locum habere separationis [2]. Catholici autem huic immoderationi legis aperte adversarios se praebeant.

Scimus quod, in nonnullis regionibus S.F.A.S., ubi numerus catholicorum parvus est, hoc valde difficile erit, ob oppositionem plurimorum legislatorum et advocatorum, qui institutionem separationis legalis contemptibilem habent. Sed, in Statibus, ubi catholici sunt maior pars et magnam gratiam in re politica habent, talis interventus auctoritatis ecclesiasticae aliquando potest multum valere et efficere ut lex mutetur. Bonum exemplum talis interventus in Statu Neo-Eboracensis iam habemus. Ad remedium habendum pro adulterio, in Statu Neo-Eboracensis, ante annum 1947 fuit unice divortium plenum. Sed, post conatum persistentem auctoritatis ecclesiasticae et legislatorum catholicorum, Coetus Legislativus Status, die 10 aprilis 1947, legem adoptavit, quae iam permittit non solum divortium plenum, sed etiam simplicem separationem etiam ob adulterium [3]. Ita, in Statu Neo-Eboracensi, separatio ob adulterium iam plenum effectum legalem habet, quem antea solum habebat divortium plenum. Ergo, in hoc Statu catholici, ad iura protegenda, divortium plenum non amplius petere possunt vel debent, et, hoc modo, legislatio civilis legislationi Ecclesiae amplius in dies accommodatur. Dubium non est mutationem legis paractam in Statu Neo-Eboracensi per interventionem prudentem auctoritatis ecclesiasticae, alibi etiam fieri posse, et, hoc modo, ad

---

[1] Status ubi separatio legalis adhuc non existit in S.F.A.S. sunt: Connecticut, Idaho, Illinois, Iowa, Mississippi, Missouri, Nevada, Oregon, Texas, Washington, West Virginia, et Wyoming.

[2] Nelson, op. cit., p. 409.

[3] The Jurist, July, 1947, p. 341.

scandali devitationem et ad familiam christianam defensionem. Catholici opus suum impendere adamussim valent.

Institutio legalis divortii in legislatione necnon in animo indoleve americana, iam tam firmiter statuitur, ut non videtur probabile, ne possibile quidem, quod plane eradicetur. Dolendum est quod haud pauci cives S.F.A.S., mente saeculari imbuti, divortium quasi tamquam necessitatem existimant. Divortium tamen habent non tamquam abusum, sed potius tamquam aliquid bonum vel utile. Quapropter catholici non debent habere spem illusoriam legislationem civilem divortii in S.F.A.S. plane eradicandi. Re vera, omnino impossibile videtur doctrinam Ecclesiae catholicae de indissolubilitate matrimonii in legislatione civili S.F.A.S. plene adoptari, uti in legislatione aliarum nationum, post concordata inter easdem et Sanctam Sedem conclusa fit. V. g. Lithuania (1927), Italia (1929), Austria (1934), Portogal (1940), Colombia (1942)[1].

Sed, etsi impossibile sit institutionem legalem divortii omnino eradicare, nihilominus Ecclesia potest multum facere, ut mala divortii diminuantur. Potest e. g. consulere commutationes salutares legibus. Ob defectionem legis foedualis matrimonii et ab zelotypiam singulorum Statuum suae potestatis legislationis matrimonialis, videtur conatus legislationem matrimonii et divortii commutandi, non in Caeter nationali, sed in Caeter singulorum statuum, fieri deberi. Sed etiam si, per interventum prudentem auctoritas ecclesiastica possit commutationes salutares in legibus efficere, nihilominus adhuc remanet officium grave coniuges reconciliandi, ita ut nullum sit opus ad tribunal civile adeundi etiam pro separatione.

Officium Reconciliationis inter coniuges.

Ut iam pluries diximus, ratio primaria cur Ecclesia talem vigilantiam supra separationem et divortium exercere pro munere cupit non est coniuges separatos punire sed potius eorum reconciliationem obtinere ad maius bonum ipsorum coniugum et societatis tum civilis tum ecclesiasticae. Equidem Ecclesia pericula et mala separationis bene intelligit! Praeter mala enim temporalia, coniugibus, inter alias, imminent sive incontinentiae

---

2 Ottaviani, *Institutiones Iuris Publici Ecclesiastici*, II, p. 366 ss.

ac perpetuae inimicitiae pericula sive prolis mala educatio et pravum exemplum parentum, simulque familiae dedecus et populi scandalum. Quare ministrorum Ecclesiae et praesertim parochorum grave officium est opportunis remediis monitionibusque separationes vel divortia quam maxime praepedire atque etiam coniuges iam separatos omni cura reconciliare. Ita aperte sermo fuit de officio advocatorum et magistratuum clientes suos separatos recinciliandi; ac proinde magis diligenter et ardenter debent ministri Ecclesiae talem reconciliationem procurare et perficere, ita ut coniuges reinstaurare valeant suam vitam coniugalem ratione non solum materiali, sed praesertim spirituali!

In litteris encyclicis « Arcanum Dei », Leo PP. XIII parochos de officio suo coniuges separatos reconcîliandi ita monuit: « Quod si res eo devenirent, ut convictus ferri diutius non posse videatur, tum vero Ecclesia sinit alterum ab altera seorsum agere, adhibendisque curis ac remediis ad coniugum conditionem accommodatis, lenire studet secessionis incommoda; nec umquam committit, *ut de reconcilianda concordia aut non laboret aut desperet* » [1].

Ceterum ipse *Ioannes Andreae* fortiter declaravit hoc opus reconciliationis esse verum officium Ecclesiae: « Nota quod Ecclesia *ex officio suo reconciliare debet* etiam nullo agente matrimonialiter coniunctos, qui rancore, vel odio a cohabitatione auctoritate propria recesserunt » [2].

Nostris vero diebus, nonnullis in regionibus, Ecclesia ad hoc opus reconciliationis omne studium posuit et se mancipavit. Ad rem mentionem conatuum reconciliationis in archidioecesibus Chicagiensis et Westminsterensi iam fecimus. Sed etiam in ditione Hollandica existunt duodeviginta Consilia matrimonialia ab Episcopis constituta in quibus adsunt praeter ceteros sacerdos et medicus, qui coniuges ad difficultates vitae maritalis solvendam probe adiuvant. Ita, anno elapso (1948) iam 10,000 coniuges suas difficultates maritales ad haec Concilia libenter retulerunt.

---

1 *Codicis Iuris Canonici Fontes,* III, p. 166.
2 Ioannes Andreae, *De sponsalibus,* IV, I. n. 3, V.

Officium pro iuventa rite Educanda Ante Matrimonium contrahendum.

Omnes, qui in opere reconciliationis coniugum sese occupant, ut sacerdotes, medici, magistrati, et advocati, generatim concludunt reconciliationem revera esse tantum sera! Opus maioris momenti est quaedam praevia iuvenium educatio iam ante matrimonium. Nonnullae difficultates, quae in vita maritali exurgunt, saepe apta instructione et opportuna consultatione praematrimoniali vitari omnino possunt. Enimvero instructiones et consultationes post peractam separationem coniugum non semper bonum effectum sortiuntur. Difficile est matrimonium vulneratum, ad pristinum statum felicem restituere. Est semper facilius malum impedire, quam curare! [1].

Ergo ad mala separationis et divortii avertenda, peculiaris momenti apparet officium reconciliandi coniuges, imo videtur esse grave officium fideles, ante matrimonium, de vera notione sacramenti matrimonii et familiae christianae instruendi. « Oportet igitur ad rectum ordinem in re coniugali restituendum, ut omnes divinam de matrimonio rationem contemplentur ad eamque se conformare studeant » [2].

Re vera optimum medium separationem et divortium praeveniendi est fideles debita instruere scientia: de mutuis officiis coniugalibus, viri et uxoris; de fine, qui in contrahendo matrimonio prae oculis haberi debet; de adhibenda prudentia in eligenda comparte; de parentum sollicitudine circa filiorum nuptias; de fuga peccatorum tempore procationis et de sancta preparatione spirituali ad matrimonium ineundum.

In epistula encyclica ad episcopatum S.F.A.S. Pius PP. XII ad rem sacerdotes sic admonuit: « Ad familias idcirco secundum Evangelicae sapientiae normam constituendas ad servandas crebro debent compellere fideles ii, qui in ecclesiis rectorum et doctorum ministerio fungentes adsidua enituntur sollertia, ut plebs Domino paretur perfecta » [3].

---

1 ARCHIEPISCOPO RICHARD J. CUSHING, BOSTONIENSIS, in praedicatione 1948: « The most effective way to stop the rising prevalence of divorce would be to anticipate the conditions which make people seek divorce. That can be done only by an intelligent preparation for marriage on the part of those who intend to make marriage a vocation ».

2 PIUS PP. XII, « Casti connubii », A.A.S., XXII, p. 577.

3 PIUS PP. XII, « Sertum Laetitiae », A.A.S., XXXI, 1939, p. 640.

Interim morem gerentia huic potissimum deprecationi Summi Pontificis multa experimenta ad fideles quoad ineundum matrimonium praeparandos in S.F.A.S. condita sunt. Tanti igitur momenti est experimentum Conferentiae Canae. Die 19 augusti 1944 apud Chicagiensem urbem fundatum, hoc experimentum nunc quasi omnibus in dioecesibus Americae Septentrionalis iam invenitur; et anno 1947 episcopi S.F.A.S. partem integram Conferentiae Vitae Familiaeris, National Catholic Welfare Conference, ad effectum deduxerunt. Nomen « Cana », matrimonium Canae Galileae revocat, ubi Servator Noster primum miraculum fecit, et ita Suam sollicitudinem pro felicitate coniugum demonstravit. Conferentiae Canae est animorum motus cuius ratio est hortari coniuges catholicos ad ideam christianam matrimonii servandam. Constat autem instructionibus perdurante una integra die, coniugibus datis a sacerdote ad hoc ministerium apte preparato. Postea, hae instructiones intervallis statutis repetuntur. Differt a periodo exercitiorum spiritualium, quia haec vitam spiritualem individuam colunt; illae actiones ordinarias vitae familiaris sanctificant et ita vitam communem coniugum probe nutriunt ac fovent. Iura matrimonii et quaestiones vitae maritalis sedulo tractantur, necnon salutaria principia ad faustum matrimonium christianum necessaria. Dignitas, officia, et gaudium status matrimonialis apte enucleantur. Haec conferentia insuper coniugibus demonstrat statum matrimonialem esse veram vocationem sicut statum clericalem vel religiosum. Coniuges vitam ordinariam diuturnam cum sua religione integrare adiuvant.

Conferentiae tamen Canae sunt solum pro eis, qui iam in matrimonio coniuncti sunt. Iam existit alius animorum motus, qui dicitur: « Pre-Cana Conference » anno 1946 fundatus cuius ratio est fideles, et praesertim sponsales, *ante matrimonium* claram notionem sacramenti matrimonii attente atque omni sub aspectu praebere. Instructiones, per spatium temporis quatuor hebdomadarum, a sacerdotibus, a medicis necnon a quibusdam coniugibus eminenter catholicis dantur. Hae « Pre-Cana Conferentiae » iam multa bona effecerunt; et ab anno 1947 plus

quam 10,000 sponsales, in sola civitate Chicagiense has instructiones libenter receperunt [1].

Nonobstante autem bono operi huiusmodi animorum motus remanunt semper permulti fideles, qui longe vivunt et hisce dictamnibus non tanguntur. Haec est ratio, cur sacerdotes omnes, et praesertim parochus, ab obligatione sponsales ante matrimonium instruendi numquam dispensantur. Supradicti animorum motus uti Conferentiae Canae, sunt quidem boni adiutores; sed semper est peculiare officium proprium parochi, ut sponsales ante receptionem sacramenti matrimonii rite ad rem instruantur. Ceterum non solum Codex Iuris Canonici [2], sed etiam Instructio « Sacrosanctum » hoc grave munus parochi revocant! Non est sine significatione quod in instructione « Sacrosanctum » textus Codicis compleatur cum verbo « indissolubilitas ». In instructione enim legimus:

> « Ulterius exploret parochus, nisi personarum qualitas hanc explorationem inutilem reddat, utrum nupturientes christianam doctrinam satis calleant, et prae ceteris utrum probe noscant sanctitatem et *indissolubilitatem* christiani connubii obligationesque status matrimonialis » [3].

Insuper in exemplari formae interrogationis sponsalium, huic instructioni annexo, invenimus eandem quoque sollicitudinem instructionis opportunae nupturientium: « Percontetur parochus an nupturientes sufficienter instructi sint in doctrina christiana et praesertim in praecipuis matrimonii finibus, iuribus et obligationibus atque, si casus ferat, nefasta placita contra catholicam fidem refutet, genuinam Ecclesiae catechesim de hoc sacramento recolendo »

---

[1] S. E. Card. Stritch, archiepiscopus Chicagiensis: « We seek in the Pre-Cana and Cana Conferences to build up in the lives of those to be wed and those already wed the great Christian ideal of the family... We seek to make every family a sanctuary in human society from which there would come those worthy to build and prepare to build a Christian world ».

[2] *Can.* 1033: « Ne omittat parochus, secundum diversam personarum conditionem,, sponsos docere sanctitatem sacramenti matrimonii, mutuas coniugum obligationes et obligationes parentum erga prolem; eosdemque vehementer adhortetur ut ante matrimonii celebrationem sua peccata diligenter confiteantur, et sanctissimam Eucharistiam pie recipiant ».

[3] S. C. de Sacram., *Instr. Sacrosanctum*, 29 iun. 1941, n. 8 (A.A.S., XXXIII, p. 305).

[4] Ibid., p. 311.

Merito innuitur quod — absque dubio — unum ex erroribus praecipuis de matrimonio, de quibus parochus in instructione ante matrimonium debet nupturientes bene monere ac edocere est malum separationis et divortium plenum coniugum. Quapropter parochus legem indissolubilitatis, quae ad essentiam matrimonii spectat, necnon obligationem cohabitationis, integritatem eiusdem complentis, revocare debet et prae oculis ponere. Ratio instructionum ante matrimonium est non solum ad matrimonia nulla vel malitiose peracta impedienda, sed etiam ad nupturientes de muneribus et obligationibus status matrimonialis probe ac mature instruendos. S. C. de Sacramentis per instructionem diei 27 decembris 1930, suggerit, ut antequam candidatos ad sacros ordines admittet, Episcopus perlegat alta voce et explicet verba Pontificalis Romani quae ad rem omnino faciunt [1]. Ita videtur esse non minus utile, ut etiam in instructione ante matrimonium parochus candidatis gravitatem necnon notam definitivam status matrimonialis aperte revocat.

Si ergo parochi munus nupturientes ante matrimonium instruendi non negligunt, sed sedulo peragunt, imo si hae instructiones a praedictis animorum motibus, uti Conferentiae Canae et Pre-Canae, complentur, coniuges statuum matrimonialem plena cum perspicuitate ingrediuntur. Ipsi intelligent matrimonium non esse quemlibet contractum facile ac libidine violandum, sed unionem sacram et indissolubilem. Ita coniugibus notione vera matrimonii imbutis, familia christiana locum pristinum honoris, ut cella vitalis societatis, iterum habebit et propriam missionem, quasi divinam, continuabit in orbe terrarum.

Concludimus igitur verbis Summi Pontificis, Pius PP. XII, ad episcopatum St. F. Am. prolatis: « Quid iucundius, quid laetius in terra est quam christiana familia? Orta coram Domini ara, ubi amor sanctus appellatus est nexus perpetuoque mansurus, eodem amore, quem superna gratia alit, solidatur et crescit. Illic « honorabile conubium in omnibus et torus immaculatus » (Hebr., XIII, 4); tranquillae domus parietes non resonant iurgis, non vident secreta martyria ob vafras parefactas

---

1 S. C. de Sacram., instr. 27 dec. 1930 n. 9 (A.A.S., 1931, XXIII, p. 124): « Unde expediens erit ut idem Episcopus verba quae in Pontificali Romano referuntur candidatis perlegat atque accuratius explicet... ».

adulterorum insidias; solidissima fiducia suspicionis aculeos depellit; mutuo benevolentiae affectu leniuntur dolores, augescunt gaudia. Illic nati non gravia pondera, sed dulcia aestimantur pignora; neque foeda commodorum ratio sterilisque voluptas efficiunt, ut munus prohibeatur vitae ac fratum sororumque suavis desuescat appellatio... Summopere curandum est, ut dogma, quod adserit divino iure individuum perpetuumque matrimonium vinculum, a nuptias contrahentibus religiose retineatur sancteque custodiatur. Quod catholicae doctrinae caput plurimum valere, ut constent familiae, societas civilis prospere cedat, polleant sanitate populi, genuina humanitatis laus splendeat, haud pauci confitentur etiam a fide nostra alieni, civili sapientia insignes... In adversis rebus non queluli, in secundis autem non ingrati christianae incolae domus nullo non tempore confidunt Deo, cuius imperio oboediunt, in cuius voluntate requiescunt, cuius auxilia haud frustra praestolantur.

Ad familias idcirco secundum Evangelicae sapientiae normam constituendas et servandas crebro debent compellere fideles ii, qui in ecclesiis rectorum et doctorum ministerio fungentes adsidua enituntur sollertia, ut plebs Domino paretur perfecta » [1].

---

1 Epistula Encyclica « Sertum Laetitiae », A.A.S., vol. XXXI, 1939, p. 639-640.

SPECIMEN AD LICENTIAM SEPARATIONIS PETENDAM

Exc.me ac Rev.me Domine,

Ego, infrascriptus, domicilium habens in paroecia ....
sita in oppido .... humillime peto licentiam a coniuge meo separationem instituendi propter rationes, quae sequuntur:

....

....

....

Declaro ac promitto, causa separationis cessante, iterum vitae consuetudinem cum coniuge me reassumpturum.

Interim obsequii et reverentiae sensus libenter profiteor.

Addictissimus in Christo servus

N. N.

Testis .... N ....
(parochus)

Ecclesia ....

Oppidum ....

Datum ....

Animadversiones parochi

....

....

....

Datum

Sigillum

N.

....

(parochus)

SPECIMEN AD LICENTIAM SEPARATIONIS CONCEDENDAM

Num. Prot. ....

In Causa ....

Cancelloria Dioecesis N.

N. N. Parocho Ecclesiae N.

Rev.me Domine,

Cum Nobis die .... mensis .... anni .... N. N. supplicem libellum obtulerit ut concedatur licentia instituendi separationem (ad tempus, permanenter) a coniugo suo, Nos, auctoritate Nobis a iure concessa, auditis partibus ac re mature perpensis, hisce litteris decernimus ac significamus N. N. habere iustam causam discedendi a N. N. (in perpetuum, ad tempus indefinitum, ad .... menses, annos).

Causa vero separationis cessante, vitae consuetudo restaurari debet.

Datum, etc.

....

Ordinarius

....

Cancellarius

Sigillum.

SPECIMEN AD LICENTIAM TRIBUNAL CIVILE ADEUNDI PETENDAM

Exc.me et Rev.me Domine,

Ego, infrascriptus, domicilium habens in paroecia N., oppidi N., humillime peto licentiam me separandi a coniuge meo et instituendi coram tribunali civili processum necessarium ad effectus civiles talis separationis obtinendos.

Rationes petitionis hae sunt:

....

....

....

Declaro quod non agnosco decretum tribunalis civilis posse dare dissolutionem vinculi matrimonialis. Sollemniter iuro quod, coniuge meo adhuc vivente, novum matrimonium cum tertia persona non attentabo, neque personas alterius sexus frequentabo.

Praeterea promitto, causa separationis cessante, reconciliationem cum coniuge meo me sedulo facturum.

Interim obsequii et reverentiae sensus profiteor.

Addictissimus in Christo servus,
N. N.

N.

Testis ....
parochus)

Ecclesia ....

Oppidum ....

Datum ....

Animadversiones parochi

....

....

....

Datum.
Sigillum.

N.

....
(parochus)

SPECIMEN AD LICENTIAM TRIBUNAL CIVILE ADEUNDI CONCEDENDAM

Num. Prot. ....

In Causa ....

Cancellaria Dioecesis N.

N. N., Parocho Ecclesiae N.

Rev.me Domine,

Cum Nobis die .... mensis .... anni .... N. N. supplicem libellum obtulerit, ut concedatur licentia instituendi separationem (ad tempus, permanenter) a coniuge suo N. N., Nos, auctoritate Nobis a iure concessa, auditis partibus et re mature perpensis, hisce litteris decernimus N. N. habere iustam causam discedendi a N. N. (in perpetuum, ad tempus indefinitum, ad .... menses, annos).

Concedimus etiam licentiam instituendi coram tribunali civili processum necessarium ad effectus civiles huius separationis obtinendos. Causa vero separationis cessante, vitae consuetudo restaurari debet.

Hoc documentum non est partibus tradendum, sed in archivo paroeciae probe conservari debet.

Datum, etc.

N.

....
Ordinarius

Cancellarius

Sigillum.

FONTES

Acta Apostolicae Sedis, Commentarium Officiale, Romae, 1909.

Acta et Decreta Concilii Plenarii Baltimorensis Secundi, A. D. MDCCCLXVI, ed. altera, Baltimorae: Murphy, 1880.

Acta et Decreta Concilii Plenarii Baltimorensis Tertii, A. D. MDCCCLXXXIV, Baltimorae: Murphy, 1886.

Acta Sanctae Sedis, 41 voll., Romae, 1865-1908.

Canones et Decreta Concilii Tridentini, Romae, 1845.

Codex Iuris Canonici, Pii X Pontifici Maximi iussu digestus Benedictae Papae XV auctoritate promulgatus, Romae, 1917.

Codicis Iuris Canonici Fontes, cura E.mi Petri Card. Gasparri editi, 9 voll., Romae-Civitate Vaticana, Typis Polyglottis Vaticanis, 1923-1939. (voll. VII-IX ed. cura et studio E.mi Iustiniani Card. Seredi).

Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide, 2 voll., Romae, Typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide, 1907.

Corpus Iuris Canonici, editio Lipsiensis secunda, (Richter-Friedberg), 2 voll. Lipsiae: Tauchnitz, 1879-1881.

Decretales D. Gregorii, Papae IX, una cum glossis restitutae, 2 voll., Romae, 1582.

Sacrae Romanae Rotae Decisiones seu Sententiae... quae prodierunt anno 1909-1940, 32 voll., Romae, Typis Polyglottis Vaticanis, 1912-1949.

BIBLIOGRAPHIA

OPERA CITATA

Aertnys J.-Damen C. A., « *Theologia Moralis* », ed. 14. Taurini, Marietti, 1944.

Alford, C. B., *Ius Matrimoniale Comparatum, Ius Civile Matrimoniale in Statibus Foederatis Americae Septentrionalis cum Iure Canonico Comparatum*, Romae: Anonima Libraria Cattolica Italiana: New York, P. J. Kenedy & Sons, 1938.

Alphonsus M. De Liguori, St., *Theologia Moralis*, l. VI, tract. VI De Matrimonio, Augustae Taurinorum, 1828 (vol. IV).

Antonietti, Sac. Giulio, « *Le Cause di Separazione dei Coniugi in Italia* », Lodi, 1939.

Bacal, Jcaques, « *ABC of Divorce* », Dutton, New York, 1947.

Barrett, J., « *A Comparative Study of the Third Plenary Council of Baltimore and the Code* », The Catholic University of America Cannon Law Studies, n. 83, Washington, D.C., 1932.

Bishop, Joel P., « *New Commentaries on Marriage, Divorce, and Separation* », ed. 6, 2 voll., Chicago, 1891.

Bouscaren, T. Lincoln S. J., « *The Canon Law Digest* », 2 voll., Bruce, Milwaukee, 1943.

Bucceroni, Januarius S. J., *Institutiones Theologiae Moralis Secundum Doctrinam Sancti Thomae et Sancti Alphonsi*, ed. altera, 2 voll., Romae: Ex Typ. Forzani et Socii, 1893.

Cahen, A., « *Statistical Analysis of American Divorce* », New York, 1932.

Canon Law on Civil Action in Marriage Problems, Catholic Lawyers Guild of Chicago, Chicago, 1944.

Cappello, F. S. J., *Tractatus Canonico-Moralis De Sacramentis*, vol. III, De Matrimonio, edit. quarta, Romae, Marietti, 1939.

Chelodi, Ioannes, *Ius Canonicum De Matrimonio et De Iudiciis Matrimonialibus*, edit. V recognita et aucta a Pio Ciprotti, Società Anonima Typ., Vicenza, 1947.

— *Ius Canonicum De Delictis et Poenis et De Iudiciis Criminalibus*, edit. V recognita et aucta a Pio Ciprotti, Società Anonima Typ., Vicenza, 1943.

CLEVENGER, J. R., *Annulment of Marriage,* Bender, Albany, N.Y., 1946.

CORONATA, MATTHAEUS CONTE A O,.M.C., *Institutiones Iuris Canonici, De Sacramentis,* 3 voll., Taurini-Romae: Marietti, 1943-1946.

COSTELLO, J. M., *Domicile and Quasi-Domicile,* The Catholic University of America Canon Law Studies, n. 60. Washington, 1930.

DAVIS, HENRY, S. J., *Moral and Pastoral Theology,* 4 voll., edit. IV, London, Sheed and Ward, 1945.

DE SMET, A., *De Sponsalibus et Matrimonio,* edit. IV. Brugis, Car. Beyaert, 1927.

Dictionnaire de Droit Canonique, v. *Adultère,* Tom. I, 221, Paris, 1935.

Dictionnaire de Theologie Catholique, v. *Marriage,* T. IX, Paris, 1927.

DOHENY, W. J., C.S.C., *Canonical Procedure in Matrimonial Cases,* vol. I, Formal Procedure, 1938; vol. II, Informal Procedure, 1944, Milwaukee, Bruce.

DRUMMOND, ISABEL, *Getting a Divorce,* Knopf, New York, 1936.

ESMEIN, A., *Le Mariage en Droit Canonique,* Edit. II, 2 voll., Recueil Sirey, Paris, 1929, 1936.

Federal Security Agency, Public Health Service, National Office of Vital Statistics, Provisional Marriage and Divorce Statistics, United States, 1947, vol. 29, n. 4, sept. 9, 1948.

FLICHE, *Peut-on collaborer à un divorce?* in Le Divorce, Assoc. du Mariage Chrétien, Editions Familiales de France, Paris, 1928.

FOURNERET, PIERRE, *Le Mariage Chrétien,* edit. V, Paris, 1925.

GASPARRI, PETRUS Card., *Tractatus Canonicus De Matrimonio,* edit. nova, 2 voll., Typis Polyglottis Vaticanis, 1932.

GENICOT-SALSMANS, *Institutiones Theologiae Moralis,* 14 edit., 2 voll., Bruxelles: L'Édition Universelle, 1939.

GLYNN, JOHN, *The Promotor of Justice, The Catholic University of America Canon Law Studies,* n. 101, Washington, 1936.

GOLDSMITH, J. W., *The Competence of Church and State Over Marriage, Disputed Points,* The Catholic University of America Canon Law Studies, n. 197, Washington, 1944.

IOANNES ANDREAE, *Novella Commentaria in V libros Decretalium,* 2 voll., Venetiis, 1612.

KAY, THOMAS H., *Competence in Matrimoniale Procedure,* The Catholic University of America Canon Law Studies, n. 53, Washington, 1929.

KEEZER, *On the Law of Marriage and Divorce*, edit. III, Indianopolis, Bobbs-Merrill, 1946.

LEHKUHL, AUGUSTINUS, S. J., *Theologia Moralis*, edit. X, 2 voll., Friburgi-Brisgoviae, Herder, 1902.

LE PICARD, RENÉ, *Divorce et Bien Public*, Paris, Beauchesne, 1946.

— *La Communauté de la Vie Conjugale, Obligation des Époux*, Paris, Recueil Sirey, 1930.

LINDEY, A., *Separation Agreements and Ante-Nuptial Contracts*, New York, Bender, 1937.

LONG, J. R., *A Treatise on the Law of Domestic Relations*, edit. III, Indianopolis, Bobbs-Merrill, 1923.

MACKAY, RICHARD, *The Law of Marriage and Divorce in all 48 States.* Oceana Publications, New York, 1947.

NOLDIN, H. S. J., *Summa Theologiae Moralis iuxta Codicem Iuris Canonici,* vol. III, De Sacramentis, 26 ed. quam recognovit et emendavit A. Schmitt, S. J., Oeniponte, Rauch, 1940.

NELSON, WILLIAM T., *Divorce and Annulment*, ed. II, 3 voll., Callaghan & Co., Chicago, 1945.

OTTAVIANI, A., *Insitutiones Iuris Publici Ecclesiastici*, 2 voll., ed. tertia, Typis Polyglottis Vaticanis, 1947.

PAYEN, G., S. J., *De Matrimonio*, 3 voll., Zi-ka-wei, 1928, 1929.

PETROVITS, JOSEPH, *The New Church Law on Matrimony*, Philadelphia, McVey, 1919.

PITRUS, JOHN, *The Problem of Divorce, a Solution according to Thomistic Doctrine*, Fribourg, Helvetia, 1930.

PIUS XII, *Atti e Discorsi*, vol. IV, 1942, Romae, Pia Società S. Paolo.

POUND, ROSCOE, *The Spirit of the Common Law*, Boston, 1921.

PRÜMMER, DOMINICUS, O. P., *Manuale Theologiae Moralis secundum Principia S. Thomae Aquinatis*, 3 voll., Friburgii Brisgoviae: Herder, 1931-1933.

QUINTANA, LORENZO REYNÉS, *Las Causas de Separación Matrimonial y su tramitación*, Barcelona, Casa Editorial Bosch, 1942.

REGATILLO, EDUARDUS F., S. J., *Institutiones Iuris Canonici*, Santander, Sal Terrae, 1941.

— *Ius Sacramenatrium*, 2 voll., Santander: Sal Terrae, 1945, 1946.

REIFFENSTUEL, ANACLETUS, *Ius Canonicum Universum*, 5 voll., Parisiis, 1864-1882.

ROBERTI, FRANCISCUS, *De Processibus*, vol. 1, Romae, apud Custodiam Librariam Ponticii Instituti Utriusque Iuris, 1941.

— *De Delictis et Poenis*, vol. 1, Romae, apud Custodiam Librariam Pontificii Instituti Utriusque Iuris, 1944.

ROMANI, SYLVIUS, *Institutiones Iuris Canonici*, vol. II, De Matrimonio, Romae: Editiones Iustitiae, 1945.

ROSSET, MICHAEL, *De Sacramento Matrimonii*, vol. VI, 1895-1896.

SANCHEZ, THOMAS, S. J., *De Sancto Matrimonii Sacramento*, Venetiis, 1754.

SANGUINETI, SEBASTIANUS, S. J., *Iuris Ecclesiastici Institutiones*, edit. tertia, Romae: Ex Typ. Polyglotta S. C. de Propaganda Fide, 1896.

SARTORI, COSMAS, O.F.M., *Enchiridion Canonicum*, Romae: Ex Typ. Augustiniana, 1944.

SCHMALZGRUEBER, FRANCISCUS, *Ius Ecclesiasticum Universum*, 12 voll., Roma: Ex Typ. Rev. Camerae Apostolicae, 1843-1845.

SCHOULER, JAMES, *Marriage, Divorce, Separation and Domestic Relations*, edit. sexta, 3 voll., Albany, N.Y., Blackmore, 1921.

THOMAS AQUINAS, S., *Opera Omnia*, 15 tom., Romae: Ex Typ. Polyglotta S. C. de Propaganda Fide, 1882-1930.

VERMEERSCH, A.-CREUSEN, J., *Epitome Iuris Canonici*, edit. quinta, 3 voll., Mechliniae-Romae: Dessain, 1933-1936.

VERNIER, C. G., *American Family Laws*, 5 voll., vol. secunda, Divorce and Separation, Stanford University, California, 1932.

WERNZ, F.-VIDAL, P., *Ius Canonicum*, 7 tom., Romae: apud Aedes Universitatis Gregorianae, 1928-1946.

WHITE, ROBERT J., *Canonical Ante-Nuptial Promises and The Civil Law*, The Catholic University of America Canon Law Studies, n. 91, Washington, 1934.

ALIBRANDI: « *Sul concetto di ingiurie gravi, quali causa di separazione personale dei coniugi* », Rivista del Diritto Matrimoniale Italiano, XXI, n. 1-2-3, p. 7.

ALONSO: « *De separatione coniugum* », La Ciencia, Tom. 47 (1933) 78-81.

BOSTON, C. A.: « *Marriage and Divorce* », 54 American Law Review, 617.

BREWSTER, B.: « *Marriage and Divorce in Church and State* », 3 Michigan Law Review, 541.

BROWNE, W. H.: « *The Law of Marriage and Divorce* », 11 Yale Law Journal, 340.

CABREROS ANTA, « *De Separatione Coniugum* », Illustr. del Clero 27 (1933) 52-55.

CAPPELLO, F. M.: « *De Separatione Coniugum* », Periodica, XXI (1932) 286-290.

DAVIS, H.: « *Civil Divorce* », Homiletic and Pastoral Review, 31 (1930-1931) 1101-1104.

FRICK, LAWRENCE F.: « *The Pastor and Health Certificates for Marriages* », American Ecclesiastical Review, Oct. 1929.

GRAZIANI, ERMANNO, « *Giurisprudenza della S. Romana Rota in tema di separazione personale* », Il Diritto Ecclesiastico, 52 (1941) 261-267; 322-328.

HANNON, JEROME D.: « *The Church's Power in the State* », Amer. Eccles. Rev., Dec. 1935, pp. 553-565.

KAISER, ALBERT F., C.PP.S., « *A Last Resort: Separation* », Amer. Eccles. Rev., 84 (931) 52-61.

— « *The Shattered Home* », Amer. Eccles. Rev., May 1932, pp. 460-478.

KELLY, JAMES P.: « *Separation and Civil Divorce* », The Jurist, VI (1946) 187-238.

— « *Marriage, Divorce, and Annulments* », The Jurist, IV (1944) 272-283.

LE PICARD, RENÉ, « *Un Avant-Projet de Statuts Diocésains sur la Séparation des Époux* », Ephemerides Iuris Canonici, Annus III, Num. 2, 1947, 286-316.

McKean, F. G.: « *anon Law in American Jurisdictions* », Dickinsen Law Rev. Jan. 1935, 75.

Pagano, « *Questioni in tema di separazione personale* », Il Diritto Ecclesiastico, 54 (1943) 124-128.

Pound, Roscoe, « *A symposium on the Law of Divorce* », Iowa Law Rev., No. 2, Jan. 1945, 179.

Rabel, Ernst, « *Divorce of Foreigners* », 28 Iowa Law Rev., No. 2, Jan. 1943.

Ramos, D.: « *La Separación personal de los cónyuges y el canon 1131* », Illustr. del Clero 19 (1925) 365-370; 20 (1926) 73-75.

Roberti, F., « *De separatione coniugum* », Apollinaris, 5 (1932) 294-296.

Smith, H. A., « *Church and State in North America* », 35 Yale Law Jour., 58.

Summers, « *The Divorce Law of Mexico* », 2 Law and Contemporary Problems, School of Law, Duke University, 310 (1935).

Thurston, « *Why we resist Divorce* », Dublin Review, Oct. 1941.

Walton, F. P., « *Divorce in England ,the United States, and Canada* », 22 Yale Law Jour. (1913) 531-544.

« *Divorce without the Authorization of the Ordinary* », American Ecclesiastical Review, April 1938, 372; Nov. 1941, 410-412.

« *Our Lord on Divorce* », ibid., April 1941, 305-307.

« *Alimony* », Law and Contemporary Problems, School of Law, Duke University, vol. VI, No. 2.

« *Children of Divorced Parents* », ibid., Vol. X, No. 5, 1944.

« *The Divorce Mill Advertises* », ibid., Vol. II, No. 3, 1935.

« *Attacks on Decrees of Divorce* », Michigan Law Review, XXXIV, April 1936, 749-808; May 1936, 959-978.

« *Domicile in Divorce* », ibid., Vol. 39, No. 5, March 1941, 689-718.

« *Uniformity and the Recognition of Ex Parte Divorce* », 44 Yale Law Journal, 1935, 488-498.

« *The Divorce of Americans in Mexico* », 15 American Bar Assoc. Journal, 1929, 709.

« *Collusion as a Bar to Divorce* », 2 American Law Review, 1919, 699-717.

EPHEMERIDES

American Bar Association Journal.

American Ecclesiastical Review, Washington, 1889-

American Law Review.

Ami du Clergé, L', Paris, 1878.

Apollinaris, Romae, 1928.

Ciencia Tomistica, La.

Dickinsen Law Review.

Dublin Review.

Ephemerides Iuris Canonici, Romae, 1944-

Homiletic and Pastoral Review.

Il Diritto Ecclesiastico, Romae, 1890-

Illustrazione del Clero.

Iowa Law Review.

Jurist, The, Washington, 1941-

Ius Pontificium, Romae, 1921-1940.

Law and Contemporary Problems, School of Law, Duke University.

Michigan Law Review.

Periodica de Re Morali, Canonica, et Liturgica, Brugis-Romae, 1905-

Rivista del Diritto Matrimoniale Italiano.

Yale Law Journal.

INDEX RERUM

Pag.

Pag.

TIPOGRAFIA «ARTISTICA» DI A. NARDINI - VIA DEL BABUINO, 12 - ROMA - TEL. 67626

